

Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы конвенцияны іске асыруы туралы бесінші және алтыншы жиынтық мерзімді баяндаманы бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 28 желтоқсандағы № 942 қаулысы

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысымен ратификацияланған Бала құқықтары туралы конвенцияның 44-бабына және Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары жөніндегі комитеті 70-сессиясының ұсынымдарына сәйкес Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы конвенцияны іске асыруы туралы бесінші және алтыншы жиынтық мерзімді баяндама бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары жөніндегі комитетіне белгіленген тәртіппен Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы конвенцияны іске асыруы туралы бесінші және алтыншы жиынтық мерзімді баяндаманы жіберсін.

3. Осы қаулы қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі және ресми жариялануға тиіс.

*Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі А. Мамин*

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2021 жылғы 28 желтоқсандағы
№ 942 қаулысымен
бекітілген

Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы конвенцияны іске асыруы туралы бесінші және алтыншы жиынтық мерзімді баяндама

Осы баяндама Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы № 77 қаулысымен ратификацияланған, 1989 жылғы 20 қарашада Нью-Йорк қаласында қол қою үшін ашық Бала құқықтары туралы конвенцияның 44-бабын орындау үшін және Мерзімді баяндамалардың (CRC/C/58/Rev.3) нысаны мен мазмұнына қатысты нақты шарттар бойынша баяндамалар дайындаудың басшылық қағидаттарында баяндалған талаптарға сәйкес, сондай-ақ Бала құқықтары жөніндегі комитеттің 2015 жылғы 30 қазандағы Қазақстанның төртінші мерзімдік баяндамасы (CRC/C/KAZ/CO/4) бойынша қорытынды ескертулерін ескере отырып әзірленді.

Баяндамада Бала құқықтары туралы конвенцияның, Балаларды сатуға, балалар жезөкшелігіне және балалар порнографиясына қатысты факультативтік хаттаманың (бұдан әрі – БСФХ), Балалардың қарулы қақтығыстарға қатысуына қатысты

факультативтік хаттаманың (бұдан әрі – ҚҚФХ) ережелерін жүзеге асыру бойынша Қазақстан қабылдайтын шаралар көрсетілген.

Баяндаманы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті (бұдан әрі – ҚР БҒМ БҚҚК) дайындады. Баяндаманы дайындауға Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының (бұдан әрі – ҚР ЖС), Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің (бұдан әрі – ҚР ІІМ), Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің (бұдан әрі – ҚР ДСМ), Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің (бұдан әрі – ҚР Еңбекмині), Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің (бұдан әрі – ҚР МСМ), Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің, Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігінің (бұдан әрі – ҚР ЭГТРМ), Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің және азаматтық сектордың өкілдері тартылды.

Баяндамада Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы дайындаған зерттеу материалдары, 2021 жылы "Рейндир" зерттеу ұйымы жүргізген балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың ахуалын бағалау жөніндегі әлеуметтанулық зерттеу материалдары және басқалар пайдаланылды.

I. ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ЖАЛПЫ ШАРАЛАР

Конвенцияның 4, 42 және 44 (6) баптары

Заңнама

Қорытынды ескертулердің № 8, 9 тармақтары

Қазақстанда Бала құқықтары туралы Конвенцияның, БСФХ, ҚҚФХ ережелеріне сәйкес балалардың құқығын қамтамасыз ету мен заңдық қызығушылықтарын қорғау бойынша ұлттық заңнаманы одан әрі жетілдірудің шаралары қабылданды.

2015 жылғы қазанда Қазақстан Республикасының жаңа Азаматтық процестік кодексі (бұдан әрі – ҚР АПК) қабылданды (№ 377-V ҚРЗ). Кодексте Қазақстан ратификациялаған халықаралық шарттардың құқықтық нормаларын қолданудың басымдығы көзделген.

Қазақстан 2016 жылғы қаңтарда Білім беру саласындағы кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенцияны ратификациялау туралы конвенцияны ратификациялады (№ 449-V ҚРЗ). Конвенция нәсілдік, ұлттық, жыныстық, діни қатыстылығына қарамастан білім беру саласындағы кемсітушіліктің алдын алуды көздейді. Конвенцияға сәйкес Қазақстан өз аумағында тұратын шетел азаматтарына білімге өз азаматтарындағыдай қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2016 жылғы сәуірде Балаларға алименттерді және отбасын күтіп-бағудың басқа да нысандарын өндіріп алу тәртібі туралы конвенция және Алименттік міндеттемелерге

қолданылатын құқық туралы хаттама ратификацияланды. Бұл баланың мүдделерін барынша жақсы қамтамасыз етуге бірінші кезекте көңіл бөлінетін алименттерді өндіріп алу туралы шетелдік сот шешімдері мен келісімдерін орындаудың әмбебап тәртібін қолдануға мүмкіндік берді.

Халықаралық және ұлттық нормаларды неғұрлым егжей-тегжейлі және толық үйлестіру мақсатында негізгі қолданылу саласы балалардың құқықтары мен мүдделері болып табылатын заңдардың тұтас кешені қабылданды.

Сондай-ақ 2016 жылғы сәуірде "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 501-V ҚРЗ) қабылданды.

Осы Заң шеңберінде "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" (бұдан әрі – ҚР НжОК), "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" кодекстерге (бұдан әрі – ҚР ХДЖДЖК), Қылмыстық кодекске (бұдан әрі – ҚР ҚК), Қылмыстық-процестік кодекске (бұдан әрі – ҚР ҚПК), Қылмыстық-атқару кодексіне (бұдан әрі – ҚР ҚАК), "Әкімшілік құқық бұзушылық туралы" кодекске (бұдан әрі – ҚР ӘҚтК) өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Осылайша, жас балалардың (14 жасқа дейін) және кәмелетке толмағандардың (18 жасқа дейін) өміріне, денсаулығына және жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстар жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілік күшейтілді.

Сондай-ақ осы Заңмен балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жүйесін одан әрі жетілдіру үшін "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" Заңға, "Білім туралы" Заңға, "Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы" Заңға, "Байланыс туралы" Заңға, "Ең төмен әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы" Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

2017 жылғы желтоқсанда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ақпарат және коммуникациялар мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 128-VI ҚРЗ) қабылданды. Мәселен, "Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңның 43-бабы балалардың денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпаратқа қол жеткізуін шектеумен толықтырылды.

2018 жылғы шілдеде "Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 169-VI ҚРЗ) қабылданды. Заң балалардың жасына сәйкес келетін ақпарат алу мен тарату құқықтарын іске асыруға байланысты туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді және балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғауға бағытталған.

Заңда мемлекеттік саясаттың қағидаттары айқындалған, Үкіметтің, уәкілетті органның, мемлекеттік органдардың және жергілікті атқарушы органдардың (бұдан әрі – ЖАО) балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау саласындағы құзыреті белгіленген. "Жас топтамасы", "жас категориясы" және "жас категориясының белгісі" ұғымдары енгізілді және әр түрлі жас топтарына арналған ақпараттық өнімдердің мазмұнына қойылатын талаптар (балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып) бекітілді.

Сондай-ақ 2018 жылғы шілдеде "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 170-VI ҚРЗ) қабылданды. Мәселен, кәмелетке толмағандарды қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға (ҚК 132-бабы) және жезөкшелікпен айналысуға (ҚК 134-бабы) тарту "телекоммуникация желілерін, оның ішінде Интернет желісін пайдалану арқылы" деген біліктілік белгісімен толықтырылды.

2019 жылғы сәуірде "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың қызметіне байланысты мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 240-VI ҚРЗ) қабылданды.

Заңмен ҚР ХДЖДЖК-ге кәмелетке толмағандарға қатысты денсаулық сақтау ұйымдарында қылмыстық не әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактілері туралы құқық қорғау органдарына дереу хабарлау туралы толықтыру енгізілді.

2019 жылғы желтоқсанда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне міндетті әлеуметтік сақтандыру, әлеуметтік қамсыздандыру және денсаулық сақтау саласындағы мемлекеттік-жекешелік әріптестік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 287-VI ҚРЗ) қабылданды, оның шеңберінде көпбалалы отбасыларға отбасындағы балалардың санына қарай сараланған, айлық есептік көрсеткіштерге (бұдан әрі – АЕК) еселік мөлшерде 42,5 мың теңгеден 74 мың теңгеге дейін жаңа мемлекеттік жәрдемақы көзделген.

Сондай-ақ 2019 жылғы желтоқсанда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру және жеке адам құқықтарының қорғалуын күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 292-VI ҚРЗ) қабылданды, оның шеңберінде жыныстық қол сұғылмаушылыққа қарсы қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық күшейтілді.

2020 жылғы мамырда "Қазақстан Республикасы кейбір заңнамалық актілеріне ана мен баланы қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 326-VI) қабылданды.

Заңмен білім беру саласындағы уәкілетті органның террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалту мәселелері бойынша салааралық үйлестіруді жүзеге асыру жөніндегі құзыретін бекітуді көздейтін нормалар енгізілді, сондай-ақ террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалтуға бағытталған әлеуметтік көрсетілетін қызметтердің тізбесі айқындалды.

2021 жылғы қаңтарда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 410-VI ҚРЗ) қабылданды.

Заңмен "Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабына Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің (бұдан әрі – ҚР БҒМ) білім беру ұйымдарына және олардың аумақтарына әкелуге тыйым салынған, пайдаланылуы шектелген нәрселер мен заттардың тізбесін бекіту бөлігінде құзыретін кеңейтуді көздейтін толықтырулар енгізілді. 2021 жылғы 25 мамырда ҚР БҒМ-ның тиісті бұйрығы (№ 235) қабылданды.

2021 жылғы 1 шілдеден бастап Әкімшілік рәсімдер мен әкімшілік сот ісін жүргізуді жүзеге асыру тәртібін бекітетін Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі (бұдан әрі – ҚР ӘРПК) күшіне енді, оның шеңберінде кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделері қозғалады. ҚР ӘРПК 27-бабына сәйкес заңда көзделген негіздер бойынша эмансипацияланған кәмелетке толмағандар эмансипацияланған кезден бастап өздерінің процестік құқықтары мен процестік міндеттерін жеке өздері жүзеге асырады. ҚР заңдарында көзделген жағдайларда, жария-құқықтық қатынастардан туындайтын әкімшілік істер бойынша он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың өз құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін жеке өздері қорғауға құқығы бар.

Өз кезегінде, он төрт жасқа толмаған кәмелетке толмағанның, сондай-ақ әрекетке қабілетсіз деп танылған адамның құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сотта олардың заңды өкілдері, прокурор қорғайды.

Кешенді саясат және стратегия

Қорытынды ескертулердің № 10, 11 тармақтары

Қазақстанда балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі шаралар кешені мынадай нормативтік құқықтық құжаттарға енгізілген.

2020 жылғы наурызда Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен Баланың құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және жасөспірімдер арасында суицидтің көбеюі мәселелерін шешу жөніндегі 2020 – 2023 жылдарға арналған жол картасы (№ 156) бекітілді.

Жол картасының қабылдануы республика балаларының құқықтарын қорғау және қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесін құруға мүмкіндік берді. Бұл – ведомствоаралық құжат, оны іске асыруға 13 мемлекеттік орган мен ЖАО тартылған.

Өңірлерде осы 2020 – 2023 жылдарға арналған Жол картасын іске асыру жөніндегі өңірлік іс-қимыл жоспарлары бекітілді.

Сондай-ақ балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі негізгі мәселелер "Білімді ұлт" сапалы білім беру" ұлттық жобасында, "Дені сау ұлт" әрбір азамат үшін сапалы және қолжетімді денсаулық сақтау" ұлттық жобасында, Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасында, Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында, Қазақстан Республикасында мүмкіндігі шектеулі балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдіру жөніндегі 2021 – 2023 жылдарға арналған жол картасында, Қазақстан Республикасындағы құқық бұзушылық профилактикасының 2020 – 2022 жылдарға арналған кешенді жоспарында, Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа және балаларға қатыгездікпен қарауға қарсы қылмыстардың алдын алу және профилактикасы жөніндегі 2019 – 2023 жылдарға арналған ведомствоаралық іс-қимыл жоспарында, балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездікпен қараудың профилактикасы жөніндегі бірлескен іс-қимылдың 2019 – 2021 жылдарға арналған ведомствоаралық жоспарында көрініс тапқан.

2021 жылы жаңа стратегиялық құжаттар әзірленді – Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы және Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі жаңа іс-қимыл жоспары. Аталған құжаттарға "Балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау, баланың қауіпсіз өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету" деген бөлім енгізіліп, бірқатар көрсеткіштер мен 20-дан астам іс-шара жоспарланған.

Ресурстарды бөлу

Қорытынды ескертулердің № 12, 13 тармақтары

Балалық шақ саласындағы мемлекеттік саясатпен балаларды қорғау мен балалар әл-ауқатының деңгейін көтеру бағыттарының бірі ретінде балаларға арналған бюджет айқындалды.

Балаларға арналған бюджет әдіснамасын енгізу жөніндегі бірлескен іс-шаралар жоспары шеңберінде "Экономикалық зерттеулер институты" АҚ (бұдан әрі – ЭЗИ), ҚР БҒМ БҚҚК және БҰҰ (ЮНИСЕФ) Балалар қоры 2021 жылғы 1 сәуірдегі балаларға арналған бюджетті қалыптастыру әдістемесінің жобасын (бұдан әрі – Әдістеме жобасы) әзірледі.

Әдістеме жобасы әлемдік практикада қолданылатын балаларға арналған бюджетті қалыптастырудың негізгі тәсілдерін айқындау, Қазақстан Республикасындағы бюджеттік үдеріс пен бюджеттік қатынастарды және олардың мемлекеттік жоспарлау жүйесімен келісілуін зерделеу, балаларға арналған бюджетті қалыптастыру кезінде бюджеттік қатынастарды регламенттеу мүмкіндігі тұрғысынан қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерді зерделеу мақсатында әзірленді.

Әдістеме жобасы балаларға бағытталған мемлекеттік қолдаудың барлық түрлерін ескереді. Қазақстанда осы Әдістемені 2022 жылы енгізу жоспарланып отыр және ол орталық және ЖАО-ға балаларға арналған мемлекеттік қаржыландыру көлемін, осы шығыстардың басымдығын және олардың тиімділік деңгейін айқындауға мүмкіндік береді.

Әдістемені енгізудің қорытындысы жыл сайынғы негізде салалық деңгейде қажетті әдіснамалық негізді құрудың қорытындысы бойынша талдамалық ақпарат ретінде қалыптастырылады.

Деректер жинау

Қорытынды ескертулердің № 14, 15 тармақтары

Қазақстанда балалардың жағдайы туралы әртүрлі деректерді мониторингтеу және жинау жүйесін жетілдіру бойынша шаралар қабылданды.

2017 жылы "Қазақстан балалары" статистикалық жинағы әзірленді. Жинақтың құрылымы мен мазмұны мүдделі мемлекеттік органдар, үкіметтік емес ұйымдар (бұдан әрі – ҰЕҰ) және Қазақстандағы ЮНИСЕФ өкілдігі өкілдерінің қатысуымен әзірленді. Бұл жинақты шығарудың мақсаттары көрсеткіштерді жүйелеу, жұртшылықты хабардар ету, балалардың жағдайын мониторингтеуді қамтамасыз ету, сондай-ақ тиісті министрліктер арасында деректер алмасу және т.б. болып табылады.

Бұл жинақ деректері әртүрлі ресми дереккөздерден жинақталған және мынадай бөлімдер бойынша бөлінген: демография, денсаулық сақтау және саламатты өмір салты, білім беру, бос уақыт, әлеуметтік қорғау, заңмен байланыстағы балалар, әл-ауқат деңгейі және әлеуметтік теңдік, жасөспірімдердің жұмыспен қамтылуы, халықаралық деректермен, атап айтқанда, Орнықты даму мақсаттарымен (бұдан әрі – ОДМ) салыстыру және т.б.

Бөлімдердің бірі Бала құқықтары туралы конвенцияның қағидаттары мен ережелері және оған факультативтік хаттамалар туралы ақпаратты және ҚР БҒМ-ның балалардың жағдайы туралы жыл сайынғы баяндамаларын қамтиды. Жинақ жыл сайын шығарылады және ашық қолжетімділік СЖРА ҰСБ интернет-ресурсында (www/bala.stat.gov.kz) жарияланады.

Сондай-ақ, 2012 жылдан бастап Ұлттық білім беру деректер базасы (бұдан әрі – ҰБДБ) жұмыс істейді.

ҰБДБ-ны меншік нысанына қарамастан барлық білім беру ұйымдары толтырады, өңірлік білім басқармалары, ҚР БҒМ-не ведомстволық бағынысты ұйымдары, меншік нысандарына қарамастан жоғары оқу орындары, республикалық білім беру ұйымдары, Білім және ғылым саласындағы бақылау департаменттері толтырады және үйлестіреді.

ҰБДБ мақсаты – әкімшілік деректерді электрондық форматта жыл сайын нысандармен белгіленген мерзімдерде анық және уақтылы ұсыну.

ҰБДБ аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға, ерекше білім беру қажеттілігі бар

балаларға, қамқоршылық кеңестерге, инклюзивті білім беруді енгізуге, барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарын қаржыландыруға, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдар желісіне, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарына, балалар объектілерінің аумақтарын абаттандыруға және материалдық-техникалық базасына, жылы дәретханаларды жылытуға және жабдықтауға және т.б. қатысты бірқатар деректерді қамтиды.

2017 жылдан бастап Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың және баланы отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың республикалық деректер банкі енгізілді, бұл балаларды есепке алуды автоматтандыруға ғана емес, сондай-ақ балаларды отбасына орналастыру рәсімінің бүкпесіздігін қамтамасыз етуге де мүмкіндік берді.

Тәуелсіз мониторинг

Қорытынды ескертулердің № 16, 17 тармақтары

2002 жылдан бастап Қазақстанда Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл (бұдан әрі – АҚУ) институты жұмыс істейді. АҚУ елдегі адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының сақталуын байқауды жүзеге асыра отырып, өз қызметімен адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың қолданыстағы мемлекеттік құралдарын толықтырады. АҚУ өз қызметін жүзеге асыру кезінде тәуелсіз.

АҚУ-ге соңғы 3 жылда келіп түскен кәмелетке толмағандар құқықтарының бұзылуы туралы жолданымдардың саны: 2018 жылы – 68, 2019 жылы – 50, 2020 жылы – 18. Сондай-ақ 2020 жылы АҚУ кәмелетке толмағандар құқықтарының бұзылу фактілерін тексеру мақсатында мемлекеттік органдарға 7 сұрау салуға бастама жасады.

Бұдан басқа, АҚУ азаптаудың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алу жүйесі түрінде әрекет ететін ұлттық алдын алу тетігі қатысушыларының қызметін үйлестіреді.

2019 жылы ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың баруына жататын ұйымдардың тізбесін кеңейтуді көздейтін нормалар заңнамалық түрде (№ 240-VI ҚРЗ) бекітілді.

Қазіргі уақытта ұлттық алдын алу тетігінің қатысушылары баланың құқықтарын қорғау жөніндегі қызметтерді жүзеге асыратын барлық ұйымдарға барады: балалар үйлері, интернаттар, балалар ауылдары, жасөспірімдер үйлері, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары, девиантты мінез-құлықты кәмелетке толмағандарға арналған мекемелер.

Сондай-ақ 2021 жылы ҚР БҒМ БҚҚК тапсырысы бойынша әлеуметтанушылық зерттеу жүргізіліп, оған 20 мың бала мен 2 мың ата-ана қатысты. Зерттеу нәтижелері балалардың 44,7 %-ы мен ата-аналардың 39,8 %-ы АҚУ мен Бала құқықтары жөніндегі уәкіл (бұдан әрі – БҚУ) институттарымен таныс емес екенін көрсетті.

2016 жылғы ақпанда Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен БҚУ құрылды.

БҚУ өз қызметін "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 7-1 және 7-2-баптарына сәйкес қоғамдық негізде жүзеге асырады.

2019 жылғы маусымда Қазақстан Республикасы Президентінің өкімімен Қазақстандағы көрнекті қоғам қайраткері, "Мейірімділік" ерікті қоғамының басшысы Аружан Саин БҚУ болып тағайындалды.

АҚУ және БҚУ институттарының танымалдылығын арттыру үшін оқушылар арасында факультативтер, сынып сағаттары мен өзге де мектептен тыс іс-шараларды өткізу түрінде құқықтық түсіндіру жұмысын күшейту жөніндегі шаралар жүзеге асырылатын болады.

Қазақстанда кәмелетке толмағандармен профилактикалық жұмысты жүзеге асыратын органдар арасында жетекші рөлді Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия, Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар және БҒМ БҚҚК атқарады.

Балалар құқықтары және кәсіпкерлік сектор

Қорытынды ескертулердің № 18, 19 тармақтары

Қазақстанда кәсіпорындардың кәмелетке толмағандардың құқықтарын сақтауына жауапкершілігі жөніндегі заңнамалық база құрылды. Айталық, Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 77-бабында кәсіпкерліктің экология саласындағы әлеуметтік жауапкершілігі көзделген. Компаниялар қоршаған ортаны қорғау үшін қаржыландыру бөлуге міндеттенеді.

Астана экономикалық форумында 2017 жылы БҰҰ мақұлдаған "Адам құқықтары аспектісінде кәсіпкерлік қызметтің басшылық қағидаттарын" енгізу ұсынылды. Аталған қағидаттарға сәйкес мемлекет кәсіпорындар тарапынан адам құқықтарының бұзылуынан қорғау жөнінде қосымша қадамдар жасағаны жөн. Бұл ретте кәсіпорындар, қоғамның бір бөлігі ретінде, адам құқықтарының бұзылуынан аулақ болып, олардың адам құқықтарына тигізген қолайсыз салдарын жоюы керек.

2021 жылғы 2 қаңтардағы Қазақстан Республикасының Экология кодексін іске асыру шеңберінде Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрінің м.а. 2021 жылғы 3 тамыздағы № 286 бұйрығымен Қоғамдық тыңдауларды өткізу қағидалары бекітілді, олар Ақпаратқа кіру, шешімдер қабылдау процесіне жұртшылықтың қатысуы және қоршаған ортаға қатысты мәселелер бойынша сот әділдігіне қол жеткізу туралы Орхус конвенциясының және Қазақстан Республикасы Экология кодексінің нормаларына сәйкес әзірленді және қоғамдық тыңдаулар өткізу тәртібін айқындайды.

2019 жылы республиканың жалпы білім беретін мектептерінде "Кәсіпкерлік және бизнес негіздері" элективті пәні енгізілді.

"Кәсіпкерлік және бизнес негіздері" пәнінің 10-11 сынып оқушыларына арналған оқу бағдарламасы әзірленді, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарына өзгерістер енгізілді, 2019 – 2020 оқу жылынан бастап білім беру және ғылым ұйымдарының оқу процесіне "Кәсіпкерлік және бизнес негіздері" пәнін енгізу жөніндегі іс-шаралар жоспары бекітілді.

"Атамекен" Ұлттық кәсіпкерлер палатасы "Кәсіпкерлік және бизнес негіздері" пәні бойынша педагогикалық кадрлардың біліктігін арттыру курстарының білім беру бағдарламасын әзірледі. "Көкжиек-Горизонт" баспасы "Кәсіпкерлік және бизнес негіздері" пәні бойынша оқулық жобасын әзірледі, ол "Оқулық" білім беру мазмұнын сараптау республикалық ғылыми-практикалық орталығында сараптамадан өтті.

Азаматтық қоғаммен ынтымақтастық

Өмірлік қиын жағдайға душар болған балалар мен отбасыларға әлеуметтік, заңдық, психологиялық көмек көрсету мәселелерімен 132-ге жуық үкіметтік емес ұйым айналысады, олардың ішінде неғұрлым белсенділері: "Қазақстанның дағдарыс орталықтарының одағы" заңды тұлғалар бірлестігі, "Ұлағатты жанұя" қоғамдық бірлестігі, "Қазақстанның балалар қоры" қоғамдық қоры, "Angel24KZ" балалар қауіпсіздігі орталығы, "Сана сезім" әйелдер бастамаларының құқықтық орталығы", "Құқық" қоғамдық қоры және т.б.

Тұтастай алғанда, соңғы 30 жылда ҰЕҰ желісі 100-ден 22 мың ұйымға дейін өсті. Мемлекеттік әлеуметтік серіктестік тетіктері арқылы мемлекеттік инвестициялардың, гранттар мен сыйлықтардың көлемі ҰЕҰ жұмысын қолдауға жалпы алғанда 140 млрд теңгеден астам соманы құрады.

ҰЕҰ-мен ынтымақтастықты дамыту бойынша басым бағыт балалардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік функцияларды бәсекелес ортаға беру болып табылады.

Азаматтық қоғам институттарымен өзара іс-қимыл әртүрлі диалогтық форматтар арқылы жүзеге асырылады.

2020 жылғы қарашада "Қоғам және мемлекет: "Birgemiz" серіктестік пен дамудың 30 жылы" IX Азаматтық форумы өтті, оның барысында қоғамның ең өзекті мәселелері талқыланды, атап айтқанда, әлеуметтік жұмысты ел қажеттіліктері үшін басым мамандықтар тізіміне енгізу, экологиялық білім беруді дамыту, ҰЕҰ-ны мониторинг жүргізуге тарту және басқалар.

Қазақстанда 2020 жыл Волонтерлер жылы деп жарияланды. Осы жылы 1 млн-нан астам мұқтаж отбасылар мен балаларға көмек көрсетілді.

2021 жылғы қарашада X Азаматтық форум өтті, оған алғаш рет Қазақстанның ЕҚЫҰ, БҰҰДБ, ЮНИСЕФ, Фридрих Эберт атындағы қор, ЮНЕСКО, ЮСАИД сияқты халықаралық серіктестері қатысты.

Форум қоғамды және демократиялық процестерді дамыту, БҰҰ ОДМ-ны және әлеуметтің, мемлекет пен бизнестің негізгі міндеттерін іске асыру және оларға қол жеткізу мәселелеріне арналды.

Конвенцияның және оған факультативтік хаттамалардың қағидаттары мен ережелері туралы хабардар ету

Қазақстанда балалар мен олардың ата-аналарды қоса алғанда, бұқаралық жұртшылық арасында Бала құқықтары туралы конвенцияның ережелері туралы хабардар болуды арттыруға қажетті көңіл бөлінеді.

Жыл сайын Қазақстан Дүниежүзілік балалар күні қарсаңында балалардың құқықтары, қол жеткізілген прогресс және т.б. туралы хабардар болуды арттыруға арналған кең ауқымды акциялар өткізеді.

Құқық қорғау органдары мен пенитенциарлық жүйе жұмыскерлерін оқыту және олардың кәсіби деңгейін арттыру жөніндегі, оның ішінде адам құқықтары саласындағы халықаралық құқықтық нормалар мен стандарттарды зерделеу және қолдану бөлігінде шаралар қабылдануда.

Мәселен, Сот төрелігі академиясының Судьялар мен сот жүйесі қызметкерлерін қайта даярлау және біліктілігін арттыру орталығы жыл сайын кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған соттардың шамамен 20-30 судьясының біліктілігін арттыру курстарын өткізеді. Фридрих Эберт атындағы қор ҚР ЖС қолдауымен "Адам құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттары. Халықаралық құқық нормаларын сот шешімдерінде көрсету" тақырыптарында семинарлар топтамасын өткізді.

Қазақстан балалары мен жасөспірімдерінің хабардар болуын арттыру үшін Бала құқықтары туралы конвенцияның ережелері мен баптары туралы аталған тақырып бойынша өткізілетін республикалық іс-шараларда: форумдарда, конференцияларда, тренингтерде және басқаларында айтылады.

Балаларды ақпараттандыру бойынша мемлекет қабылдап жатқан шаралар айтарлықтай тиімді. Бұл әлеуметтанулық зерттеулердің нәтижелерімен де расталады. Айталық, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы әлеуметтанулық зерттеуді жүргізуі кезінде оқушылардың құқықтық нормалар туралы хабардар болуы туралы деректерді жинақтады. Әлеуметтанулық сауалнама 2019 жылдан бастап Қазақстанның 17 өңірінде жүргізілді. 7 жастан 18 жасқа дейінгі 960 553 балаға сұрау салынды. Әлеуметтанулық сауалнаманың қорытындылары балалардың өз құқықтары туралы хабардар болу деңгейінің жоғары екенін көрсетті – 88 % (өңірлерде 80 %-дан 94 %-ға дейін), Конвенция туралы хабардар болу деңгейі: 7-ден 10 жасқа дейінгі балалар – 89 %, 11-ден 15 жасқа дейін – 91 %, 16-дан 18 жасқа дейін – 92 %.

Осы баяндаманы Балалардың құқықтарын іске асыру проблемалары туралы жұртшылықты кеңінен хабардар ету мақсатында жеке басылыммен жариялау жоспарлануда. Осы баяндаманы танымал етудің қосымша шаралары (баспасөз

конференциялары, баспасөз релиздері, бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарияланымдар және т.б.) жүзеге асырылатын болады.

II. "БАЛА" ҰҒЫМЫНЫҢ АНЫҚТАМАСЫ (1-бап)

Қазақстан заңнамасында "Бала" ұғымының анықтамасы Бала құқықтары туралы конвенцияның 1-бабына сәйкес келеді.

"Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 2-тармағына сәйкес бала он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам болып табылады.

III. ЖАЛПЫ ҚАҒИДАТТАР

Кемсітпеушілік (2-бап),

Қорытынды ескертулердің № 20, 21 тармақтары

Қазақстанның мемлекеттік саясаты балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етеді және оларды кемсітуге жол бермейді. Қазақстанда кемсітушілікке заңнамалық деңгейде тыйым салынған. Ол үшін бала құқықтары кепілдіктерінің құқықтық негіздері қалыптастырылып, баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі тиісті органдар мен ұйымдар құрылды.

Қазақстан Конституциясының 14-бабының 2-тармағына сәйкес тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлкітік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді, оның ішінде баланы да қандай да бір кемсітуге болмайды.

"Баланың құқықтары туралы" Заңның 6-бабында балалардың мүдделерін көздейтін республиканың мемлекеттік саясатының мақсаттары айқындалған, олардың бірі балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, оларды кемсітуге жол бермеу болып табылады. Сондай-ақ балаларға қатысты кемсітушілікке жол бермеуді нақты регламенттейтін бірқатар заңнамалық актілер бар ("Білім туралы" Заңның 3-бабы 1-тармағының 1) тармақшасы, "Мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы" Заңның 5-тармағының 3) тармақшасы, ҚР ХДЖДЖК 5-бабының 1) тармақшасы).

2016 жылғы қаңтарда Қазақстан білім беру саласындағы Кемсітушілікке қарсы күрес туралы конвенцияны ратификациялады, оның негізгі мақсаты білім беру саласындағы кемсітушіліктің барлық түрлерін жою, сондай-ақ бастауыш білім берудің міндеттілігін, жалпыға қол жетімділігін және тегін болуын жариялау болып табылады. Адам құқықтарының сақталуын және нәсіліне, түр-түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси немесе басқа да сенімдеріне, ұлттық немесе әлеуметтік шығу тегіне, экономикалық жағдайына немесе тууына қарамастан білім алуға тең қол жетімділікті қамтамасыз ету деп осы Заң жобасының оң құқықтық, әлеуметтік салдары деп есептеуге болады.

Осылайша, барлық бала, оның ішінде халықтың әлжуаз топтарындағы балалар білім алуға, медициналық қызмет көрсетуге, сондай-ақ арнаулы әлеуметтік қызметтер алуға тең қолжетімділікпен қамтамасыз етілген.

Бұдан басқа, ҚР ҚК-де адам мен азаматтың тең құқықтылығын бұзғаны үшін қандай да бір кемсітушілік пен қылмыстық жаза түрін жасау мәселесі реттелген. Мәселен, ҚР ҚК 145-бабына сәйкес "Адамның (азаматтың) құқықтары мен бостандықтарын тегіне, әлеуметтік, лауазымдық немесе мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне, қоғамдық бірлестіктерге қатыстылығына байланысты немесе кез келген өзге де мән-жайлар бойынша тікелей немесе жанама шектеу – бір жүз алпыс АЕК-ке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына немесе бір жүз алпыс сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не қырық тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады".

Баланың мүдделерін барынша қамтамасыз ету (3-бап)

Қорытынды ескертулердің № 22, 23 тармақтары

Баланың мүдделерін барынша қамтамасыз ету ата-аналар үшін де, мемлекет үшін де негізгі қағидат болып табылады.

ҚР НЖОК-тың 72-бабына сәйкес ата-ана құқықтары баланың мүдделеріне қайшы жүзеге асырылмауға тиіс. Баланың мүдделерін қамтамасыз ету оның ата-аналары жасайтын негізгі қамқорлықтың нысанасы болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың тапсырмасы бойынша ҚР БҒМ Қазақстан Республикасының балалары әл-ауқатының индекcін (бұдан әрі – Индекс) әзірледі.

Негізгі міндет Қазақстандағы балалардың өмірін жақсарту жөніндегі мемлекеттік саясатта одан әрі шешімдер қабылдау мақсатында ЭЫДҰ елдері мен Еуропаны салыстыратын ЮНИСЕФ Зерттеу офіcінің жаһандық әдіснамасына негізделген Индекстің бейімделген моделін әзірлеу болып табылады.

ЮНИСЕФ және ЭЗИ Индексті есептеу әдістемесін әзірлеу және байқаудан өткізу бойынша ҚР БҒМ әріптестері болып табылады.

Қазіргі уақытта индексті апробациялау және жәрдемақы әзірлеу жүріп жатыр. Индексті енгізу бойынша Қазақстан Республикасы Үкіметінің нормативтік құқықтық актісі жұмыстың нәтижесі болады.

Өмір сүруге, тірі қалуға және дамуға құқығы (6-бап)

Баланың өмір сүруге, тірі қалуға және дамуға құқықтарының негізгі қағидаттары бастапқы баяндаманың 122-128-тармақтарында, екінші және үшінші мерзімдік баяндаманың 97-102-тармақтарында, Баланың құқықтары туралы конвенцияны Қазақстан Республикасының іске асыруы туралы төртінші мерзімдік баяндаманың 194-216-тармақтарында көрсетілген.

Балалардың көзқарасын құрметтеу (12-бап)

Қорытынды ескертулердің № 24, 25-тармақтары

"Баланың құқықтары туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 11-бабына сәйкес әрбір баланың сөз бостандығына және өз пікірін айтуға, ар-ождан бостандығына, өзінің қоғамдық белсенділігін дамытуға, жасына сәйкес ақпарат алуға және таратуға, қоғамдық бірлестіктерге, сондай-ақ басқа да коммерциялық емес ұйымдардың нысандарына және Қазақстан Республикасы заңнамасымен рұқсат етілген бейбіт жиналыстарға өз еркімен қатысуға құқығы бар.

ҚР НжОК-тың 62-бабына сәйкес бала отбасында өз мүдделерін қозғайтын кез келген мәселені шешу кезінде өзінің пікірін білдіруге, сондай-ақ кез келген сот немесе әкімшілік ісін қарау барысында тыңдалуға құқығы бар.

ҚР НжОК-та көзделген жағдайларда баланың мүдделеріне қайшы келетін жағдайларды қоспағанда, он жасқа толған баланың пікірін ескеру міндетті.

Соттар баланың тұрғылықты жерін, баласынан бөлек жеке тұратын ата-анамен араласу уақытын айқындау туралы азаматтық істерді қарау кезінде баланың ата-анасының қайсысымен бірге тұрғысы келетіні туралы пікірін міндетті түрде тыңдайтынын айта кеткен жөн. Кәмелетке толмағанның мүдделерін толық көлемде қорғауға ықпал ететін сот шешімін шығару мақсатында сот баланың өмір сүру және тәрбиелеу жағдайларын, баланың және оның ата-анасының жеке ерекшеліктерін, олардың өзара қарым-қатынастарының ерекшеліктерін анықтайды.

Өз пікірін білдіру үшін балалар конференцияларға, викториналарға, құқықтық дәрістерге, іскерлік ойындарға, клубтарға, дөңгелек үстелдерге және форумдарға белсенді қатысады.

Балалардың пікірін білдірудің бір түрі – үкіметтік емес қоғамдық ұйымдармен әлеуметтік әріптестік шеңберінде ұйымдастырылған пікірталас қозғалыс болып табылады. Республикада дебаттық қозғалыстың екі бағыты бар: студенттік және мектептік.

Жыл сайын ҚР БҒМ әлеуметтік маңызы бар проблемаларды шешу бойынша "Менің идеяларым – менің еліме!" балалар жобаларының қоғамдық тыңдалымын өткізеді.

2020 жылғы тамызда ҚР БҒМ БКҚК Қазақстан Республикасында Балалардың құқықтарын қамтамасыз ету мәселелері бойынша балалар өкілдіктерінің жұмысы туралы ережелерді бекітті, онда жалпы ережелер, мақсаттар, міндеттер, құзыреттер, балалар өкілдіктерін қалыптастыру тәртібі толық көрсетілген, оған сәйкес 2020 жылғы қыркүйек – қазан айларында білім беру ұйымдарында балалар өкілдіктерінің құрамына сайлау өткізілді.

2021 жылғы 31 мамырда "Халықаралық балаларды қорғау күні" қарсаңында ҚР Білім және ғылым министрі А. Аймағамбетов Балалардың құқықтарын қорғау мәселелері жөніндегі балалар өкілдіктерінің республикалық кеңесінің мүшелеріне куәліктер мен төсбелгілерді табыс етті.

2021 жылғы ақпан айынан бастап білім алушыларда азаматтық белсенділікті, әлеуметтік құзыреттілікті, азаматтық жауаптылықты дамыту мақсатында еліміздің білім беру ұйымдарында білім алушылардың "Мектеп/студент парламенттері" өзін-өзі басқару органдары жұмыс істейді.

Балалар үшін ең маңызды мәселелерді анықтау үшін әртүрлі зерттеулер жүргізіледі. Атап айтқанда, жыл сайын Қазақстан Республикасы Президентінің атына Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы ұлттық баяндама дайындалады. Балалардың құқықтық қорғалу деңгейін айқындау жөнінде әлеуметтік зерттеулер жүргізіледі.

IV. АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАР МЕН БОСТАНДЫҚТАР

Аты, ұлты және азаматтығы, даралықты сақтау (7, 8-баптар)

Қазақстан азаматсыздықтың алдын алу бойынша жаһандық күш-жігерді қолдайды және көші-қон процестерінде балалардың құқықтарын қорғау бойынша қажетті шаралар қабылдайды.

Атап айтқанда, 2019 жылғы қарашада "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік қызметтер көрсету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының (№ 272-VI) Заңымен ҚР НжОК-тың 187-бабына Қазақстан аумағында туған барлық баланы тіркеуді және олардың ата-анасының құқықтық мәртебесіне қарамастан, оларға туу туралы куәліктер беруді көздейтін толықтыру енгізілді.

Толықтыруда бала медициналық ұйымда туған және анасының жеке басын куәландыратын құжаттары болмаған жағдайларда, туу фактісін тіркеу кезінде ол туралы мәліметтер анасының өтініші бойынша және туу туралы медициналық куәлікке сәйкес толтырылады, оған анасы туралы мәліметтер өзінің сөзі бойынша жазылғаны туралы белгі қойылады.

Пікір білдіру бостандығы және ақпаратты іздеу, алу және тарату құқығы (13-бап)

"Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" Заңның 11-бабына сәйкес баланың сөз бостандығына және өз пікірін білдіруге, ар-ождан бостандығына, өзінің қоғамдық белсенділігін дамытуға, жасына сәйкес ақпарат алуға және таратуға, қоғамдық бірлестіктерге, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында рұқсат етілген басқа да коммерциялық емес ұйымдардың нысандарына және бейбіт жиналыстарға өз еркімен қатысуға құқығы бар.

Бұл ретте мемлекеттік органдар балалардың жеке адами тұлғасын, олардың шығармашылық бейімділігін, әлеуметтік белсенділігін, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылығын дамытуды, олардың зияткерлік меншігін қорғауды, балалардың өмірі мен денсаулығын сақтауды, қоршаған табиғи ортаны, тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғауды өзіне мақсат тұтатын, қайырымдылықты жүзеге

асыратын, мәдени және спорттық өмірге қатысуға тартатын, демалысты ұйымдастыратын қоғамдық ұйымдардың қызметіне жәрдемдеседі.

Ой, ар-ождан және дін бостандығы (14-бап)

Қазақстанның әрбір азаматының ар-ождан бостандығына құқығы бастапқы баяндаманың 143-146-тармақтарында, екінші және үшінші мерзімдік баяндаманың 133-141-тармақтарында, Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы конвенцияны іске асыруы туралы төртінші мерзімдік баяндаманың 235-245-тармақтарында көрсетілген.

Қауымдасу бостандығы (15-бап)

Қазақстан Республикасы Конституциясының 23-бабының 1-тармағы әрбір азаматқа бірлесу бостандығына құқығын бекітеді.

Әр адамның басқалармен қауымдасу бостандығына құқығы бар. Қазақстан азаматтарының, егер бұл Қазақстанның заңнамасына қайшы келмесе, қоғамдық ұйымдарды біріктіру, құру, олардың қызметі, қайта ұйымдастыру немесе тарату құқығын іске асыру мүмкіндігі бар.

Қазақстанның мемлекеттік органдары балалардың жеке адами тұлғасын, олардың шығармашылық бейімділігін, әлеуметтік белсенділігін дамытуды өзіне мақсат тұтатын қоғамдық бірлестіктердің қызметіне жәрдемдеседі.

Мәселен, баланың әлеуметтік қалыптасуы мен өзінің қабілетін жүзеге асыруына жағдай жасау мақсатында республиканың жалпы білім беретін мектептерінде "ЖасҰлан", "Ұлы Дала скауттары" Балалар мен жасөспірімдер қозғалысы, Жас отаншылдар қазақстандық-патриоттар академиясы және т.б. жұмыс істейді.

Сонымен бірге "Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы" Заңға сәйкес бейбіт жиналысты өткізуге бастамашы болған, оны өткізуді ұйымдастыратын және бейбіт жиналыстың барысы мен оған қатысушыларды басқаруды жүзеге асыратын Қазақстанның кәмелетке толған азаматтары немесе кәмелетке толған азаматтар тобы ғана бейбіт жиналыстың ұйымдастырушылары бола алады.

Жеке өмір құқығын қорғау (16-бап)

Жоғарыда көрсетілген бапты жүзеге асыру жөніндегі шаралар туралы ақпарат Бастапқы баяндаманың 151-152-тармақтарында, екінші және үшінші мерзімдік баяндаманың 152-160-тармақтарында, Бала құқықтары туралы конвенцияны Қазақстан Республикасының іске асыруы туралы төртінші мерзімдік баяндаманың 257-273-тармақтарында көрсетілген.

Тиісті ақпаратқа қол жеткізу (17-бап)

Қазақстан бұқаралық ақпарат құралдарының (бұдан әрі – БАҚ) маңызды рөлін мойындайды және әрбір баланың әртүрлі ұлттық және халықаралық дереккөздерден алынған ақпарат пен материалдарға, әсіресе баланың әлеуметтік, рухани және моральдық әл-ауқатына, сондай-ақ тән саулығы мен психикалық дамуына

жәрдемдесуге бағытталған ақпарат пен материалдарға қол жеткізуі үшін қажетті шаралар қабылдайды.

Қазақстанда 2019 жылы балаларға қолжетімді 3 962 кітапхана жұмыс істеді, оның ішінде ауылдық жерлерде – 3423 бірлік, қалаларда – 539 бірлік. Балалар кітапханаларын пайдаланушылар саны – 1,6 млн бала.

2019 жылдың қорытындысы бойынша компьютерді пайдаланатын 6-15 жастағы балалардың үлес салмағы 80,8 % (2016 жылы – 65 %), интернетті пайдаланушылардың үлес салмағы – 75 % (2016 жылы – 62,1 %) құрады.

Интернетке 4 мбит/с дейінгі және одан жоғары жылдамдықпен қолжетімділік қамтамасыз етілген мектептердің үлесі 2019 жылы 94,1 %-ды құрады, бұл 2016 жылмен салыстырғанда 55,5 %-ға жоғары (34,6 %).

Қазақстанда балаларды олардың денсаулығына және дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау бойынша белсенді шаралар қабылдануда.

2017 жылғы желтоқсанда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ақпарат және коммуникациялар мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" (№ 128-VI ҚРЗ) Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, оның шеңберінде балаларды қорғауға бағытталған бірқатар нормалар көзделген.

Атап айтқанда, "Бұқаралық ақпарат құралдары туралы" Қазақстан Республикасының Заңына түзетулер енгізілді, оған сәйкес балалардың заңды өкілдерінің келісімінсіз құқыққа қарсы әрекеттердің (әрекетсіздіктің) салдарынан зардап шеккен балалардың, сондай-ақ әкімшілік, қылмыстық құқық бұзушылықтар жасады деп күдік келтірілген, айыпталушы кәмелетке толмағандардың жеке басын анықтауға мүмкіндік беретін ақпаратты БАҚ-та немесе телекоммуникация желілерінде таратуға тыйым салынады.

"Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңына білім беру ұйымдарына балалардың теріс ақпаратқа қол жеткізуін шектеуге арналған байланыс операторлары арқылы интернет желісіне білім алушылардың қол жеткізуін қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды бекітуді көздейтін өзгерістер енгізілді.

2018 жылғы шілдеде "Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы" (№ 169-VI ҚРЗ) заң қабылданды, ол балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін психикалық-жас ерекшеліктері мен осалдығын ескере отырып, ақпараттық ортаның теріс әсерінен қорғауды қамтамасыз етуге бағытталған.

Заңда балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі жас топтарына арналған ақпараттық өнімдердің мазмұнына өлшемшарттар белгіленген.

Сонымен қатар, 2018 жылғы шілдеде "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 170-VI ҚРЗҚ) қабылданды.

Уәкілетті мемлекеттік органдармен күн сайын балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуы туралы жарияланымдарды анықтау тұрғысынан БАҚ-қа мониторинг жүргізеді. ЖАО-мен бірлесіп жедел ден қою мақсатында төтенше оқиғалар мен олардың салдарын жою бойынша шаралар қабылданады.

Жыл сайын уәкілетті органның ұсынымдары бойынша интернет-ресурстардың меншік иелері мен әкімшіліктері 140 мыңнан астам құқыққа қайшы материалдарды жояды, пайдаланушылардың республика аумағынан 5 мыңнан астам материалға қол жеткізуі шектеледі.

Жастарды интернет-кеңістікте қауіпсіз жүріс-тұрыс ережелеріне оқыту үшін жағдай жасау, интернетке тәуелділіктің және құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу мақсатында 2021 жылы "Жастар мен балалар арасында интернетке тәуелділіктің және құмар ойындардың алдын алу жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру" әлеуметтік жобасы іске асырылды.

Сондай-ақ, ағымдағы жылы 100 мың білім алушы мен олардың ата-аналары арасында сауалнама жүргізілді, нәтижесінде білім алушылар арасында құмар ойындарға тәуелділіктің жоғары деңгейі анықталды.

Құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу мақсатында ағымдағы жылы кәмелетке толмағандар мен ата-аналарға арналған құмар ойындардың алдын алу бойынша әдістемелік құрал әзірленді.

V. БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

Қатыгездікпен қарау және қамқорлық жасамау (19-бап)

Дене жазасы

Қорытынды ескертулердің № 28, 29, 30, 31 тармақтары

Қазақстанда білім беру ұйымдарында да, отбасында да кез келген дене жазасына тыйым салынған.

ҚР НжОК-тың 72-бабына сәйкес ата-ана құқықтарын жүзеге асыру кезінде ата-аналар баланың дене бітімі мен психикалық денсаулығына, оның имандылық тұрғысынан дамуына зиян келтіруге құқылы емес. Баланы тәрбиелеу тәсілдері адамның қадір-қасиетін қорлайтын немқұрайдылықты, қатыгездікті, дөрекілікті, баланы қорлауды немесе қанауды болғызбауға тиіс. Осы баптың ережелері дене жазаларын келтірумен немесе ол қаншалықты жеңіл болса да, денеге ауырсыну тудыратын кез-келген тәрбиелеу әдістерімен үйлеспейді.

Адамға, оның ішінде балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық түрі мен нысандары жазаланатын әрекеттер болып табылады. Елдің заңнамасы ұрып-соғуға, қорлауға және азаптауға тыйым салатын нормалармен регламенттелген (ҚР ҚК 109, 110, 146-баптары).

Есепті кезеңде балаларға қатысты, оның ішінде Қазақстан заңнамасына сәйкес балаға қамқорлық жасауды, білім беруді, тәрбиелеуді, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды жүзеге асыратын ата-аналар мен басқа да адамдар тарапынан зорлық-зомбылық әрекеттері үшін жазаны қатандату шаралары қабылданды.

"Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңына педагогтің міндеттеріне құқық қорғау органдарын білім беру ұйымдарында қылмыстық не әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар әрекеттерді (әрекетсіздікті) кәмелетке толмағандардың жасауы немесе оларға қатысты жасалу фактілері туралы, сондай-ақ білім беру ұйымдарынан тыс жерде кәсіптік қызметіне байланысты өзіне белгілі болған фактілер туралы хабардар ету жөнінде толықтырулар енгізілді (ҚР 2016 жылғы 9 сәуірдегі № 501-V ҚРЗ Заңы).

Сондай-ақ, толықтыруларға сәйкес педагог өмірлік қиын жағдайға тап болған баланы анықтағаннан бастап бір жұмыс күні ішінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу жүйесі органдарына хабарлауға міндеттенеді.

2013 жылдан бастап режимдік ұйымдарда, білім беру, еңбек және әлеуметтік қорғау, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарында, медициналық-әлеуметтік мекемелерде азаптаудың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алуға бағытталған ұлттық алдын алу тетігі институты (бұдан әрі – ҰАТ) жұмыс істейді.

2019 жылғы сәуірде заңнамаға баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдарға, сондай-ақ арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін субъектілерге баруға арналған объектілер тізбесіне енгізу арқылы ҰАТ мандатын едәуір кеңейтуді көздейтін түзетулер енгізілді. Бұл шаралар 200-ден астам мекемені бақылауға алуға мүмкіндік берді.

Кәмелетке толмағандар арасында зорлық-зомбылық пен құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында тұрақты негізде "Жасөспірім", "Мектеп бітіру кештері", "Түнгі қаладағы балалар" жедел-профилактикалық іс-шаралары және "Жасөспірім-Заң-Қауіпсіздік", "Жұмыспен қамту" және "Мен және менің полицейім" акциялары өткізіледі.

2019 жылдың сәуір айынан бастап балалар құқықтарының бұзылу фактілеріне жедел ден қою және барлық жауапты мемлекеттік ҚР БҒМ БҚҚК іс-қимылдарын үйлестіру тетігі ретінде телеграмм мессенджерінде "BALA QORGAU" чатының жұмысы ұйымдастырылды. 2021 жылғы 1 қарашадан бастап "BALA QORGAU" чатында "BalaQorgauBot2.0" телеграмм-боты іске қосылды, бұл халықтың әлеуметтік осал топтарына тегін заң көмегін көрсету нысандарын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, әлеуметтік желілерде парақшалар, "87172-742528" сенім телефоны жұмыс істейді, облыстардың білім басқармалары жанында білім беру саласы мәселелері бойынша тұрақты жұмыс істейтін Call-орталықтар құрылды.

Қатыгездікпен қарау жағдайларына жедел ден қоюдың ведомствоаралық өзара іс-қимыл алгоритмі әзірленді. Барлық білім беру ұйымдарында қамқоршылық кеңестер, ата-аналар комитеттері, әкелер кеңестері, медиация қызметтері жұмыс істейді.

ҚР БҒМ БҚҚК бақылау субъектісіне (объектісіне) барумен және бармай профилактикалық бақылау, жоспардан тыс тексерулер нысанында баланың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады.

2019 жылы тексеру субъектісіне бармай және барумен профилактикалық бақылау шеңберінде баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын 143 ұйым, 2020 жылы республиканың 411 ұйымы тексерілді.

Бала құқықтарының бұзылуына жедел ден қою, жұртшылықты балалардың құқықтарын қорғау мәселелеріне тарту, бұзушылықтарды анықтау және баланың құқықтарын қорғау саласында ұсыныстар әзірлеу мақсатында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2021 жылғы 2 сәуірдегі № 142 бұйрығымен Бала құқықтарын қорғау мәселелері жөнінде республикалық мониторингтік топ құрылды.

2020 жылғы желтоқсанда Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің (№ 569) бұйрығымен Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау және олармен жұмыс істеу жөніндегі ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулық бекітілді, ол халықаралық тәжірибе мен Еуропалық Одақтың ұсынымдары негізінде әзірленді және органдар мен ұйымдар: 1) білім беру; 2) ішкі істер; 3) денсаулық сақтау; 4) халықты әлеуметтік қорғау; 5) кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссиялар; 6) басқа жергілікті атқарушы органдар қызметкерлерінің іс-қимыл және өзара іс-қимыл алгоритмі болып табылады.

Зиянды практиканың барлық нысандарына тыйым салу және оларды жою жөніндегі шаралар, соның ішінде, бірақ онымен шектелмей, әйелдердің жыныс мүшелеріне зиян келтіретін операциялар және ерте және мәжбүрлі некелер (24-баптың 3-тармағы)

Қорытынды ескертулердің № 34, 35 тармақтары

Қазақстанда тек мемлекеттік органдарда қиылған неке (ерлі-зайыптылық) танылады

Діни жоралар мен рәсімдер бойынша жасалған неке (ерлі-зайыптылық) тіркеуші органдарда тіркелген некеге (ерлі-зайыптылыққа) теңестірілмейді және тиісті құқықтық салдарлар туғызбайды. Мешіттердегі (некедегі) діни жоралар бойынша неке қию рәсімдері неке қию туралы куәлік болған кезде ғана жүргізіледі.

ҚР НжОК 10-бабына сәйкес неке (ерлі-зайыптылық) жасы ерлер мен әйелдер үшін он сегіз жаста белгіленеді. Тіркеуші органдар жүктілік және ортақ баланың тууы сияқты дәлелді себептер болған кезде неке (ерлі-зайыптылық) жасын екі жылдан аспайтын мерзімге төмендетуі мүмкін. Неке (ерлі-зайыптылық) жасын төмендетуге некеге отыратын (ерлі-зайыпты болатын) адамдардың келісімімен, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың ата-аналарының не қамқоршыларының жазбаша келісімімен ғана жол беріледі.

2020 жылы Қазақстанда 997 ерте неке тіркелген (2019 жылы – 1075, 2018 – 1052).

ҚР ҚК-де он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер үшін жауаптылық көзделген (ҚК-нің 122-бабы, ең ауыр жаза – белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, 10 жылдан 15 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру), сондай-ақ адамды ұрлау (ҚР ҚК 125-бабы, мүлкі тәркіленіп немесе онсыз, 10 жылдан 15 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру) және мақсаттарына қарамастан заңсыз бас бостандығынан айыру (ҚР ҚК 126-бабы, мүлкі тәркіленіп немесе онсыз, 5 жылдан 10 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру).

Осылайша, кәмелетке толмағандарды некеге тұруға мәжбүрлегені үшін не олармен нақты неке қатынастарына кіргені үшін жауапкершілік Қазақстанның қолданыстағы заңнамасында көзделген.

Алайда, кәмелетке толмағандармен ерте неке немесе іс жүзінде неке кейбір отбасыларда, негізінен ауылдық жерлерде және этникалық азшылықтар арасында кездеседі.

Республикалық мектеп-интернаттарда жоғары сынып оқушылары арасында психологтар ерте неке мәселелері бойынша жыл сайын дөңгелек үстелдер, семинарлар, әйелдердің ұрпақты болу денсаулығының алдын алуға және қорғауға, әйелдерге қатысты кемсітушілікке, қалыңдықтарды ұрлауға қатысты іс-шаралар өткізеді.

Сексуалдық қанау және сексуалдық зорлық-зомбылық (34-бап)

Қорытынды ескертулердің № 32, 33 тармақтары

Қазақстанда балалардың жыныстық тиіспеушілігі мәселелері баланың әл-ауқатына жауапты уәкілетті мемлекеттік органдардың ерекше бақылауында. Сондай-ақ, бұл жұмысқа қоғамдық ұйымдар белсенді түрде тартылған.

Есептік кезеңде жас балалар мен кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікті күшейтуге бағытталған бірқатар нормативтік құқықтық актілер қабылданды.

Атап айтқанда, 2016 жылғы сәуірде "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 501-V ҚРЗ) қабылданды.

Заңда кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша шартты түрде соттауды (ҚР ҚК 63-бабы), шынайы өкінуіне және татуласуына байланысты жауаптылықтан босату (ҚР ҚК 65-бабы), процестік келісімнің шарттары орындалған кезде қылмыстық жауаптылықтан босату (ҚР ҚК 67-бабы), татуласуға байланысты қылмыстық жауаптылықтан босату (ҚР ҚК 68-бабы), жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату (ҚР ҚК 72-бабы) жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру не тағайындалған жаза мерзімін қысқарту (ҚР ҚК 73-бабы), айыптау үкімінің ескіру мерзімінің өтуіне байланысты жазаны өтеуден босату (ҚР ҚК 77-бабы), рақымшылық немесе кешірім жасау актісі негізінде қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босату (ҚР ҚК 78-бабы) белгіленген.

ҚР ҚК-ге жоғарыда көрсетілген өзгерістер осы шектеулер он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмаған адамның жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыс жасаған кәмелетке толмағандарға қолданылмайды деген ескертпемен енгізілді.

ҚР ҚК-нің жоғарыда аталған баптарының ерте қолдануында жас балалардың (14 жасқа дейінгі) жыныстық тиіспеушілігіне қарсы жасалған қылмыстар бойынша ғана тыйым салынған.

ҚР ҚПК-те кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстар үшін жазасын өтеген адамдарға әкімшілік қадағалауды белгілейтін түзету енгізілді.

ҚР ҚАК-ға түзету енгізілді, оған сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын және кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы жасалған қылмыстар үшін жазасын өтеген адамдарға әкімшілік қадағалау белгіленеді.

ҚР БҒМ, ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау министрлігінің (ҚР Президентінің 2017 жылғы 25 қаңтардағы Жарлығымен ҚР ДСМ және ҚР Еңбекмині бөлу жолымен қайта ұйымдастырылды), ҚР Инвестициялар және даму министрлігінің (2018 жылғы 26 желтоқсанда Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі болып қайта құрылды), ҚР МСМ, ҚР ІІМ кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі 2015 – 2017 жылдарға арналған ведомствоаралық іс-қимыл жоспары іске асырылды.

Ішкі істер органдарының мамандандырылған топтары Интернет желісін пайдаланатын жасырын педофилдерді анықтау бойынша іс-шаралар жүргізеді. Қойылған міндеттерді тиімді орындау үшін кәмелетке толмағандардың атынан аккаунттар жұмыс істейді, арандату фактілеріне жол бермеуге ерекше назар аударылады.

Қазақстан Республикасы Бас прокурордың 2015 жылғы 31 желтоқсандағы № 169 бұйрығымен "Кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін қылмыстық жауаптылыққа тартылған адамдарды есепке алуды жүргізу және олар туралы мәліметтерді жариялау қағидалары" (бұдан әрі

- Электрондық база) бекітілді. Қазіргі уақытта педофилдер туралы ақпарат қамтылған Электрондық база жұмыс істейді, оған бүкіл халық үшін қашықтан қол жетімділік қамтамасыз етілген.

Прокуратура органдары мемлекеттік органдармен және ҰЕҰ-мен бірлесіп "Балаларды бірге қорғайық!" жол картасын іске асырды. Жол картасы 4 негізгі бағыт бойынша ұйымдастырушылық-практикалық және құқықтық іс-шараларды қамтиды (нормативтік құқықтық базаны жетілдіру, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстардың алдын алуға және деңгейін төмендетуге бағытталған шаралар, сексуалдық зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларды анықтау және оларға медициналық-психологиялық және құқықтық көмек көрсету, ақпараттық-түсіндіру жұмысы).

Білім беру ұйымдарының ғимараттары мен аумақтарына өткізу режимін, бөгде адамдардың болу тәртібін қамтитын білім алушылардың қауіпсіздігін күшейту бойынша шаралар қабылданды.

2019 жылғы қаңтарда ҚР ІІМ мен ҚР БҒМ бірлескен бұйрығымен "Мектепке дейінгі және орта білім беру ұйымдарын бейнебақылау жүйелерімен жарақтандыруға қойылатын стандарттар мен талаптар" (№ 49) бекітілді.

2021 жылғы мамырда Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен "Террористік тұрғыдан осал объектілердің терроризмге қарсы қорғалуын ұйымдастыруға қойылатын талаптар" (№ 305) бекітілді.

Сондай-ақ, 2021 жылғы мамырда Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығымен "Білім беру ұйымдарында және олардың аумақтарында енгізуге тыйым салынған және пайдалану үшін шектелген заттар мен заттардың тізбесі" (№ 235) бекітілді.

Осылайша, бүгінгі таңда барлық жалпы білім беру ұйымдары меншік нысанына қарамастан бейнебақылау жүйелерімен жарақталған. Мектептерді мамандандырылған қызметтермен тәулік бойы күзетуге көшіру бойынша жұмыс жүргізілуде.

Мамандандырылған күзет қызметі қала мектептерінің 21,4 %-ында (466) енгізілген және 44,5 %-ында (971) турникеттер жұмыс істейді.

Азаптауларға немесе басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне ұшырамау құқығы (37-баптың (а тармағы) және 28-баптың 2-тармағы)

Қорытынды ескертулердің № 26, 27 тармақтары

Есептік кезеңде қылмыстық-атқару жүйесінің мекемелерінде қылмыстық жазасын өтеп жатқан кәмелетке толмаған адамдармен азаптаудың немесе қатыгез қарым-қатынастың басқа да түрлерінің фактілері тіркелмеген.

Еркек жынысты кәмелетке толмағандар жазасын өтеп жатқан ЛА-155/6 мекемесінде Ұлттық алдын алу тетігінің (ҰАТ) қатысушылары үшін кәмелетке толмаған сотталғандармен кездесуге арналған арнайы бөлме жабдықталған.

Жазасын өтеп жатқан кәмелетке толмағандар шағым берудің тәуелсіз тетігімен қамтамасыз етілген. Мекемеде прокуратура органдарына, қоғамдық бақылау комиссиясына, ҰАТ-ға, құқық қорғау ҰЕҰ-ға және БАҚ-қа хаттар үшін арнайы жәшіктер орнатылып, мөрленді.

Құқық қорғаушы ҰЕҰ бас бостандығынан айырылған кәмелетке толмағандарды ұстау жағдайларына мониторингті жүзеге асыруға кедергісіз қол жеткізе алады. Атап айтқанда, "Жетіағаш", "Жартас Қазақстан", "Халықаралық әлеуметтік жобалар қауымдастығы" қоғамдық қорлары, "PRI" Халықаралық түрме реформасы сияқты ҰЕҰ өкілдері тұрақты негізде тәрбиелеу колонияларына, арнайы білім беру ұйымдарына, тергеу изоляторлары мен уақытша ұстау изоляторларына баруды жүйелі негізде жүзеге асырады.

Құрбан болған балалардың дене бітімі және психологиялық қалпына келтіруге және әлеуметтік реинтеграциялауға жәрдемдесу жөніндегі шаралар (39-бап)

Қазақстанда зардап шеккен балалардың дене бітімі физикалық және психологиялық қалпына келтіру, сондай-ақ әлеуметтік реинтеграциялау бойынша шаралар қабылдануда.

"Жусан" және "Русафа" арнайы гуманитарлық операциялары жүзеге асырылды, олардың шеңберінде Қазақстанның 700 азаматы Сириядағы ұрыс қимылдары аймағынан отанына оралды, оның ішінде 502 бала, олардың 37-сі жетім балалар.

2020 жылғы мамырда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ана мен баланы қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңымен (№ 326-VI ҚРЗ) білім беру саласындағы уәкілетті органның террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалту мәселелері бойынша салааралық үйлестіруді жүзеге асыру жөніндегі құзыретін бекітуді көздейтін нормалар енгізілді, сондай-ақ террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалтуға бағытталған әлеуметтік қызметтер тізбесі айқындалды.

Жоғарыда аталған Заңды іске асыру үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 4 қыркүйектегі № 382 бұйрығымен "Террористік әрекеттен зардап шеккен балаларды әлеуметтік оңалтудың қағидалары мен мерзімдері" бекітілді.

Ұрыс қимылдары аймағынан оралған барлық балаға медициналық, психологиялық, әлеуметтік, экономикалық және құқықтық көмек көрсетілді.

ЖАО білім беру ұйымдарында балаларды белгілеу бойынша жұмыс жүргізді. Мектепке дейінгі білім берумен 118-ден астам бала, мектеп білімімен 227-ден астам бала қамтылған. Сондай-ақ, 140-тан астам балаға сабақтан тыс уақытта шығармашылық үйірмелерге, спорт секцияларына және қосымша сабақтарға қатысу мүмкіндігі беріледі.

VI. ОТБАСЫЛЫҚ ОРТА ЖӘНЕ БАЛАМА КҮТІМ

Отбасылық саясатты қалыптастырудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы отбасылық және гендерлік саясаттың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында көрсетілген. Аталған шараларды іске асыру бойынша үйлестіруді Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Жастар және отбасы істері комитеті жүзеге асырады.

2020 жылдан бастап отбасы институтын нығайтуға және қолдауға, оның ішінде ұрпақты болу денсаулығын қорғауға, отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алуға, жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуге, гендерлік ағартуды ілгерілетуге бағытталған тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-шаралар Жоспарының екінші кезеңін (2020 – 2022 жылдар) іске асыру басталды.

ҚР ҚК және ҚР ӘҚБтК-ге сәйкес кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін кінәлі адамдар қылмыстық және әкімшілік жауапкершілікке тартылады.

Отбасылық құндылықтарды дәріптеу мақсатында Қазақстанда Отбасы күні енгізілді (әр қыркүйектің екінші жексенбісі), жыл сайын "Мерейлі отбасы" ұлттық конкурсы өткізіледі. ҰЕҰ гранттық қаржыландыру шеңберінде отбасы мен отбасы құндылықтарын нығайту бойынша түрлі жобалар іске асырылуда (бейнероликтер, конкурстар, флешмобтар, акциялар, семинар-тренингтер, мастер-кластар, жас отбасылардың фестивальдері және т.б.).

Ата-ананың баланы басқару құқығы (5-бап)

Қазақстан балаға тиісті түрде басшылық жасап және жетекшілік ететін ата-аналардың, қорғаншылардың, қамқоршылардың және бала үшін заң бойынша жауаптылықта болатын басқа да адамдардың жауапкершілігін, құқықтары мен міндеттерін құрметтейді. Неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады.

Ата-аналардың баланы басқару құқығы мен міндеті Қазақстанның қолданыстағы заңнамасында – ҚР НжОК, "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы", "Білім туралы" Қазақстан Республикасының заңдарында және басқаларда бекітілген.

Қазақстанның неке-отбасы заңнамасы балаларды отбасында тәрбиелеудің басымдығы, олардың дамуы мен әл-ауқаты туралы қамқорлық қағидаттарына негізделеді. Балаларға қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу – ата-ананың етене құқығы әрі міндеті.

Жетім балалардың, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау оларды отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа, баланы қабылдайтын отбасына) беру арқылы, ал мұндай мүмкіндік болмаған кезде – жетім балаларға, ата-аналарының

қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған барлық үлгідегі ұйымдарға беру арқылы жүзеге асырылады.

Баланың қорғаншысы немесе қамқоршысы қорғаншылықтағы немесе қамқоршылықтағы баланы тәрбиелеуге, оның денсаулығына, дене бітімі, психикалық, адамгершілік және рухани жағынан дамуына қамқорлық жасауға, сондай-ақ қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органға қамқорлыққа алынушының денсаулық жағдайы және оны тәрбиелеу жұмыстары туралы, сондай-ақ оның мүлкін басқару жөніндегі есептерді ұсынуға, баланың ата-аналарымен және баланың басқа да жақын туыстарымен араласуына кедергі келтірмеуге міндетті.

Есепті кезеңде жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қорғау жүйесін жетілдіру жөніндегі жұмыс жалғастырылды.

2019 жылғы желтоқсанда ҚР НЖОК-ға жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыру бөлігінде өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Атап айтқанда, Кодекс 114-1-баппен толықтырылды, онда жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдемдесу жөніндегі ұйымдардың құқықтары мен міндеттері жазылған (Қазақстан Республикасының № 292-VI Заңы).

Жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдемдесу жөніндегі ұйым бала асырап алу құпиясын сақтауға, осы балаларды тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген Қазақстан азаматтарын психологиялық даярлауды жүзеге асыруға, құқықтық көмек көрсетуге, психологиялық және психологиялық-педагогикалық консультация беруге, сондай-ақ Қазақстан балаларының құқықтарын қорғау саласындағы уәкілетті органға өз қызметі туралы тоқсан сайынғы есеп беруге және т. б. міндетті.

Ата-аналардың жауапкершілігі (18-бабының 1, 2-тармақтары)

Ата-аналар баланы тәрбиелеуге, оны күтіп-бағуды жүзеге асыруға, материалдық жағынан күтіп-бағуға, оның әл-ауқатына қамқорлық жасауға, тұрғын үймен қамтамасыз етуге міндетті.

2016 жылғы сәуірде "Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы" Заңның 24-бабына баланың жан-жақты дамуы үшін қажетті өмір сүру жағдайларын жасау міндетін ата-аналарына немесе басқа да заңды өкілдеріне бекітетін өзгерістер енгізілді (2019 жылғы 1 сәуірдегі № 240-VI Қазақстан Республикасының Заңы).

Қазақстанда баланы (балаларды) тәрбиелеп отырған отбасылар мен заңды өкілдерге Қазақстан заңнамасында белгіленген тәртіппен әлеуметтік қолдау көрсету жолымен қолдау көрсетіледі. Баласы (балалары) бар отбасыларды және баланы (балаларды)

тәрбиелеп отырған заңды өкілдерді қолдаудың кешенді моделі мемлекеттік жәрдемақылар, әлеуметтік төлемдер, ақшалай төлемдер жүйесін, сондай-ақ жұмыспен қамтуға жәрдемдесу жөніндегі шараларды, салық салу кезіндегі жеңілдіктерді қамтиды.

Ата-анасынан айыру (9-бап)

Қазақстанда ата-ана құқықтарынан айыру ерекше шара болып табылады және сирек қолданылады. Ведомстволық органдар мұндай отбасыларға қолдау көрсетеді және баланың мүддесі үшін оны отбасында барынша сақтауға тырысады.

ҚР НЖОК сәйкес ата-аналар, егер олар ата-ана міндеттерін орындаудан жалтарса, алимент төлеуден қасақана жалтарса, өз баласын перзентханадан дәлелді себептерсіз алудан бас тартса, балаға қатыгездікпен қараса, оған күш немесе психикалық зорлық-зомбылық жасаса, оның жыныстық тиіспеушілігіне оқталса, құмар ойындарын, бәс тігуді, спирттік ішімдіктерді немесе есірткі және, сондай-ақ олар өз баласының өміріне немесе денсаулығына қарсы қасақана қылмыстық құқық бұзушылық жасаған кезде ата-ана құқықтарынан айырылады.

Ата-ана құқықтарынан айыру тек қана сот тәртібімен жүргізіледі. Бұл ретте ата-ана құқықтарынан айыру ата-аналарды өз баласын күтіп-бағу міндетінен босатпайды, бұл міндет оны асырап алуға байланысты тоқтатылады. Ата-анасы ата-ана құқықтарынан айырылған бала тұрғын жайға меншік құқығын немесе тұрғын жайды пайдалану құқығын, сондай-ақ ата-аналарымен және басқа да туыстарымен туыстық фактісіне негізделген мүліктік құқықтарын, оның ішінде мұра алу құқығын сақтайды. Баланы басқа ата-анаға беру мүмкін болмаған кезде немесе ата-анасының екеуі де ата-ана құқықтарынан айырылған жағдайда, бала қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органның қамқорлығына беріледі.

Ата-аналар мінез-құлқын, өмір салтын және бала тәрбиесіне көзқарасын өзгерткен болса, сот олардың ата-ана құқықтарын қалпына келтіруі мүмкін (78-бап).

Егер ата-ана құқықтарын қалпына келтіру баланың мүдделеріне қайшы болса, сот баланың пікірін ескере отырып, ата-аналардың ата-ана құқықтарын қалпына келтіру туралы талап-арызын қанағаттандырудан бас тартуға құқылы. Он жасқа толған балаға қатысты ата-ана құқықтарын қалпына келтіру оның келісімімен ғана мүмкін.

Сот баланың мүдделерін ескере отырып, баланы ата-ана құқықтарынан айырмай, ата-аналарынан алып қою арқылы ата-ана құқықтарын шектеу туралы шешім қабылдай алады. Өзіне қатысты ата-аналары (не олардың біреуі) ата-ана құқықтарынан айырылған немесе шектелген баланы орналастыруды баланың тұрғылықты жері бойынша қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган жүргізеді. Егер ата-аналардың ата-ана құқықтары шектелген негіздер жойылса, сот ата-аналардың талабы бойынша баланы ата-аналарына қайтару туралы шешім шығарады.

Баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген кезде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган

баланы ата-анасынан немесе қамқорлығындағы басқа адамдардан дереу айырып алуға құқылы. Баланы айырып алу кезінде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган кешіктірмей прокурорға хабарлауға, баланы уақытша орналастыруды қамтамасыз етуге және республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның, облыстық маңызы бар қаланың ЖАО баланы айырып алу туралы акт шығарғаннан кейін жеті күн ішінде ата-аналарды ата-ана құқықтарынан шектеу туралы немесе айыру туралы талап-арызбен сотқа жүгінуге міндетті.

Есепті кезеңде қолайсыз отбасылар мен ондағы балалардың саны 2016 жылғы 11715 /17163-тен 2020 жылы 7210/11670-ке дейін қысқарды.

Баланы ата-анасынан айырып алуға және оны басқа адамдарға беруге байланысты сот шешімдері қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган өкілінің және бала берілетін адамның (адамдардың) міндетті түрде қатысуымен, ал қажет болған жағдайларда ішкі істер органдары өкілінің қатысуымен мәжбүрлі түрде орындалатын болады. Баланы оның мүдделеріне нұқсан келтірмей ата-анасынан айырып алу және оны басқа адамға (адамдарға) беру туралы сот шешімін орындау мүмкін болмаған кезде, бала соттың ұйғарымы бойынша баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдарда уақытша орналастырылуы мүмкін.

Есепті кезеңде 2200 ауданында ата-ана құқықтарынан айыру бойынша қаралған істердің маңында шамалы ауытқулары байқалады, алайда 2016 жылдан бастап қанағаттандырылған талап қоюлардың үлес салмағы 91,7%-дан 61,8%-ға дейін қысқарды. Жалпы, соңғы бес жылда ата-ана құқығынан айыру туралы қанағаттандырылған талаптар санының 2015 жылғы 2107-ден 2020 жылы 1240 іске дейін төмендеуі байқалады.

Бұл процесте кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі өңірлік комиссияларға елеулі рөл бөлінген, ол кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың және әлеуметтік жетімдіктің алдын алу саласындағы үйлестіруші орган болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда 229 комиссия: 14 облыстық, 39 қалалық, 176 аудандық комиссия жұмыс істейді.

Отбасымен қайта қосылу (10-бап)

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрі міндетін атқарушының 2016 жылғы 13 қаңтардағы № 13 бұйрығымен "Отбасын біріктіру мақсатында шетелде тұратын этникалық қазақтар қатарындағы туыстарын Қазақстан Республикасына қоныстандыру үшін Қазақстан Республикасы азаматтарының шақыруларын қарау және куәландыру қағидалары" бекітілді.

"Халықтың көші-қоны туралы" Заңда балалар, оның ішінде асырап алынған, он сегіз жасқа толмаған, некеде тұрмайтын және шақырушы адамның асырауындағы және (немесе) қорғаншылығындағы (қамқоршылығындағы), денсаулық жағдайына

байланысты себептер бойынша өзін-өзі қамтамасыз ете алмайтын балалар отбасын біріктіру мақсатында Қазақстан Республикасына келетін шақырушы адамдардың отбасы мүшелері бола алады деп көзделген.

Баланы күтіп-бағуды қалпына келтіру (27-баптың 4-тармағы)

Баланың ҚР НЖОК сәйкес өз ата-анасынан және отбасының басқа да мүшелерінен қаражат алуға құқығы бар. Ата-аналар, өз кезегінде, балаларды күтіп-бағуды ұсыну тәртібі мен нысанын дербес айқындай алады.

Ата-аналар ажырасқан кезде өздерінің кәмелетке толмаған балаларын асырап-бағу туралы келісім жасалады. Олай болмаған жағдайда сот ата-аналардан алимент өндіріп алады. Еңбекке қабілетті ата-аналар өздерінің көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларын асырап-бағуға міндетті. Алимент төлеу туралы келісім болмаған кезде еңбекке жарамсыз кәмелетке толған балаларға алименттің мөлшерін сот алимент төлеу кезінде қолданылатын АЕК еселенген қатынаста, тараптардың материалдық және отбасылық жағдайлары мен назар аударуға тұрарлық басқа да мүдделерін негізге ала отырып айқындайды.

Алименттер сондай-ақ ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға өндіріп алынады және қамқоршыларға немесе олардың патронат тәрбиешілеріне, сондай-ақ бала тәрбиеленетін мекемелердің шоттарына төленеді. Алимент төлеуден жалтару қылмыстық тәртіппен жазаланады. Уақытша, алимент төлеуден жалтарған ата-ананы іздестіру кезеңінде балаға жәрдемақы ай сайын жоғары мөлшерде төленеді.

2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI Қазақстан Республикасы Заңымен ҚР ҚК 139-бабына өзгерістер енгізілді, онда ата-ананың кәмелетке толмаған балаларын, сол сияқты он сегіз жасқа толған еңбекке қабілетсіз балаларын күтіп-бағуға сот шешімі бойынша қаражат төлеу жөніндегі міндеттерін үш айдан астам орындамағаны үшін – алты жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тарту қосымша жаза түрі көзделген. Екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеу немесе сол мерзімге бас бостандығынан айыру жөніндегі жазалау шаралары ҚР ҚК 139-бабының жаңа редакциясында сақталған.

2016 – 2020 жылдары ҚР ҚК 139-бабы бойынша 1904 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелген.

Әлеуметтік жәрдемақылар, балалы отбасыларға өтемақы төлемдері және алимент төлеу саласында азаматтардың кепілдік құқықтары туралы көпжақты келісім жасалды. Келісім Ресей, Молдова, Украина, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан, Армения, Беларусь, Грузия, Қырғызстан және Қазақстан аумағында қолданылады.

Отбасы ортасынан айырылған балалар (20-бап)

Қорытынды ескертулердің № 36, 37 тармақтары

Қазақстан интернаттық үлгідегі мекемелерден балаларды отбасына тәрбиелеуге орналастыруға және ата-аналармен балаларды қандас отбасыларда сақтау бойынша жұмыс істеуге бағытталған институционализациялаудың сәтті саясатын іске асыруда.

Тәуелсіздік алған кезде Қазақстанда жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың саны 100 000-ға жуық болды. 2020 жылдың қорытындысы бойынша бұл көрсеткіш 4,3 есеге төмендеп, 23 410 баланы құрады. 2016 жылмен салыстырғанда қысқару 5009 баланы құрады. Оның ішінде 81,8% немесе 19 156 бала қазақстандық азаматтардың қамқорлығында, патронатында, асырап алушы отбасыларында тәрбиеленуде.

Баланы қабылдайтын отбасы және бала қонақтайтын отбасы жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды орналастырудың жаңа нысаны болып табылады (2016 жылғы 9 сәуірдегі № 501-V ҚРЗ Заңы).

Интернаттық ұйымдар (балалар үйлері) тәрбиеленушілерінің саны 2016 жылғы 7236 -дан 2020 жылы 4254-ке дейін төмендеді. Осылайша интернаттық ұйымдардағы тәрбиеленуші балалардың үлес салмағы 2016 жылғы 25,5 %-дан 2020 жылы 18,2%-ға дейін қысқарды.

2015 – 2020 жылдар аралығында балалар үйлерінің саны 146-дан 98-ге дейін қысқарды. 2020 жылдың соңындағы жағдай бойынша Қазақстанда білім беру жүйесінде жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған 60 ұйым (3336 бала), Денсаулық сақтау жүйесінде – 20 ұйым (272 бала), әлеуметтік қорғау жүйесінде – 18 ұйым (646 бала) болды.

Қазақстанның барлық өңірінде жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарды деинституцияландыру, ірілендіру және трансформациялау, сондай-ақ кәсіби қабылдаушы отбасыларды дамыту бойынша өңірлік жоспарлар әзірленді және іске асырылуда.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдардың түлектерін қолдау шаралары және тұрғын үймен қамтамасыз ету

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдардың түлектерін әлеуметтік бейімдеу мақсатында ел өңірлерінде "2015 – 2018 жылдарға арналған жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды қолдау жөніндегі кешенді жоспары", "Өмірі мен мансапты жоспарлау" жобасы, "Мейірім", "Өзіңнен баста" акциялары шеңберінде іс-шаралар іске асырылды, онда тәрбиеленушілерді кәсіптік айқындау, ірі кәсіпорындар, бизнес субъектілері, бюджет саласы ұйымдары қатарынан шефтік ұйымдарды бекіту бойынша жұмыс жүргізіледі. Түлектермен әлеуметтік әріптестік туралы шарттар жасалады, оларға сәйкес олар одан әрі жұмысқа орналасумен, тұрғын үймен қамтамасыз етумен, әлеуметтік қызметтер топтамасы беріліп оқытудан өтеді.

Қазақстанда жетім баланың және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланың тұрғын үй алу құқығын көздейтін заңнамалық база қалыптастырылды. 2013 жылдан

бастап осы санаттың мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үй алуға бірінші кезектегі құқығы, сондай-ақ лауазымды адамдар мен заңды өкілдердің тұрғын үй алуға кезекке уақтылы қою және бекітілген тұрғын үйдің сақталуы үшін жауапкершілігі енгізілді.

Кезекке қою жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар 29 жасқа толғанға дейін жүзеге асырылады. Маңызды сәт, осы санатқа жататын адамдарды кезектен шығаруға жол берілмейді.

Бала асырап алу (21-бап)

Қорытынды ескертулердің № 38, 39 тармақтары

Отбасын құрудың барлық нысаны ішінде бала асырап алу ең қолайлы болып табылады. Есепті кезеңде Қазақстанда бала асырап алу институтын дамыту бойынша жұмыс жалғастырылды.

2016 жылғы 9 сәуірдегі № 501-V Қазақстан Республикасының Заңымен ҚР НЖОК Қазақстанда "Республикалық деректер банкін" енгізетін 15-1-тарауымен толықтырылды.

Банк жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың және балаларды өз отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың деректерін қамтиды.

Білім және ғылым министрлігі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің сайтында жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдарда тәрбиеленетін жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар туралы туынды ақпарат орналастырылады. Жетім балалар, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалар туралы туынды ақпаратқа жынысы, жасы, денсаулық жағдайы, мінезінің ерекшеліктері, ата-ана қамқорлығының болмау себептері, аға-інілері мен апа-сіңлілерінің (қарындастарының) болуы, кәмелетке толған туыстары, отбасына тәрбиелеуге орналастырудың ықтимал нысандары туралы ақпарат, сондай-ақ балалардың фотосуреттері жатады.

Бала асырап алушы ата-аналар мектебі

2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI Қазақстан Республикасының Заңымен жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды орналастыруға жәрдем көрсету жөніндегі ұйымдардың қызметі регламенттелді, сондай-ақ әлеуетті асырап алушы ата-аналарды міндетті психологиялық даярлау енгізілді (2020 жылғы 1 шілдеден бастап қолданылады).

Әлеуетті бала асырап алушыларды психологиялық даярлау "Психологиялық даярлық бағдарламасының мазмұнына қойылатын талаптарды, жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды өз отбасына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген, Қазақстан Республикасы аумағында тұрақты тұратын Қазақстан Республикасы азаматтарын психологиялық даярлау жөніндегі қызметті ұйымдастыру

тәртібін және осындай даярлықтан өткені туралы сертификат нысанын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 27 сәуірдегі № 165 бұйрығына сәйкес жүргізіледі.

Психологиялық даярлықты жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасына орналастыруға жәрдемдесу жөніндегі ұйымдар, сондай-ақ жетім балаларға, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдары жүзеге асырады.

2020 жылы екі үкіметтік емес ұйым: "Ана үйі" ҚҚ және "Ковчег" мекемесі психологиялық даярлық жүргізуге аккредиттеу алды.

2020 жылы 2362 адам қабылдаушы ата-аналар мектептерінде оқудан өтті.

"Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы" Заңға шетелдіктер асырап алған баланың Қазақстан Республикасының азаматтығын сақтауын көздейтін өзгеріс енгізілді . Шетелдіктер асырап алған баланы Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыруға не шығаруға ол кәмелетке толғаннан кейін және оның ерікті қалауы бойынша ғана жол беріледі деп көзделген (2016 жылғы 9 сәуірдегі № 501-V Қазақстан Республикасының Заңы).

Шетелдік бала асырап алу рәсімінің ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында бала асырап алу жөніндегі шетелдік агенттіктерді аккредиттеу енгізілді. Шетелдік азаматтардың қазақстандық балаларды асырап алуы аккредиттелген халықаралық агенттіктер арқылы ғана мүмкін болады, олардың саны республикада 20-дан аспауға тиіс.

2016 жылғы наурызда "Соттардың бала асырап алу туралы заңнаманы қолдану практикасы туралы" ҚР ЖС нормативтік қаулысы қабылданды.

2016 жылғы маусымда Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінің (№ 11 -1-2/243) бұйрығы қабылданды, онда Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелерінің шетелдіктерге асырап алуға берілген Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын балаларды бақылауын күшейту бойынша өзгерістер енгізілді.

Бала туралы қамқоршылыққа байланысты жағдайларды мерзімді бағалау (25-бап)

Бала туралы қамқоршылыққа байланысты жағдайларды мерзімді бағалау ҚР АҚ-ге және ҚР НЖОК-қа сәйкес жүргізіледі. Қамқоршылыққа алынған балалардың тұрғылықты жеріндегі қорғаншылық және қамқоршылық органдары қорғаншылар мен қамқоршылардың қызметін қадағалауды жүзеге асырады. Жылына кемінде екі рет тиісті көмек көрсету мақсатында қорғаншылықтағы балалардың өмір сүру жағдайлары мен тәрбиесіне бақылау тексерулері, сондай-ақ қорғаншының отбасындағы баланың жағдайына қадағалау жүргізіледі. Қорғаншылық және қамқоршылық органдары

ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мекемелердегі балаларды күтіп-бағу, тәрбиелеу және оларға білім беру жағдайларына да бақылауды жүзеге асырады.

Қорғаншылыққа және қамқоршылыққа берілген балалардың денсаулық жағдайын бақылау аумақтық балалар емдеу-профилактикалық мекемелеріне жүктелген, онда басым деп аталатын отбасыларда (асырап алушы балалар тәрбиеленетін отбасыларда) тәрбиеленетін балаларды есепке алу практикасы қалыптасқан. Жергілікті денсаулық сақтау органдары мен мекемелеріне сәбилер үйлерінің, балалар үйлерінің және басқа да интернаттық мекемелердің тәрбиеленушілерін емдеу-алдын алу іс-шараларымен қамтамасыз ету міндеті жүктелген, олардың әрқайсысының штатында қолданыстағы нормативтерге сәйкес міндетті түрде медицина қызметкерлері болады. Мамандандырылған медициналық қызметтер көрсету қажет болған жағдайда олар аумақтық арнаулы медициналық орталықтарда жүзеге асырылады. Оларға медициналық көмек бюджет қаражаты есебінен көрсетіледі.

Заңсыз орын ауыстыру және қайтармау (11-бап)

Қазақстан отбасылық қатынастарды реттейтін бірқатар халықаралық келісімдердің қатысушысы болып табылады. Атап айтқанда, Қазақстан 1980 жылғы 25 қазанда Балаларды халықаралық ұрлаудың азаматтық-құқықтық аспектілері туралы конвенцияны ратификациялады (2012 жылғы 13 қарашадағы № 48-V Қазақстан Республикасының Заңы).

Осы Конвенцияға сәйкес Қазақстан Балаларды олардың заңсыз орын ауыстыруының немесе оларды ұстап қалудың зиянды салдарларынан халықаралық қорғауды қамтамасыз ету және оларды әдеттегі тұрғылықты жерінің мемлекетіне жылдам қайтару жөніндегі рәсімдерді белгілеу, сондай-ақ қарым-қатынас жасау құқығын қорғауды қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдайды.

Баланы қайтару және оған қатысты қол жеткізу құқықтарын жүзеге асыру процесі уәкілетті орган – ҚР БҒМ Балалардың құқықтарын қорғау комитеті және сот арқылы іске асырылады. Комитет Қазақстанда Конвенцияның қолданылуына байланысты мәселелер бойынша консультация береді және қажетті ақпараттық қолдау алуға және өтініштер жасауға көмек алуға; Қазақстандағы заң рәсімдерінің ерекшелігін түсінуге; баланы өз еркімен қайтару туралы уағдаласуға көмектеседі.

2016 – 2020 жылдары ҚР БҒМ БҚКК-ге балаларды қайтару мәселесі бойынша Қазақстанның 71 азаматы өтініш білдірді. Оның ішінде 35 бала Қазақстанға Ресей Федерациясынан, Украинадан, Молдовадан, Иорданиядан, Оңтүстік Африкадан, Оңтүстік Кореядан, Франциядан және БАӘ-ден қайтарылды.

Балаларды қайтарудың сот тәртібі ҚР АПК 51-тарауында айқындалған, ол Қазақстан Республикасының халықаралық шарты негізінде баланы қайтару туралы немесе балаға қатысты қол жеткізу құқықтарын жүзеге асыру туралы арыздар бойынша іс жүргізуді реттейді.

Осы санаттағы істерді кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған соттар қарайды. Өтінішті баланы қайтаруға бастамашылық жасаған ата-ананың өзі береді.

1959 жылғы 20 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Баланың құқықтары декларациясының 6-қағидатына сәйкес, жас бала, ерекше мән-жайлар болған жағдайларды қоспағанда, анасынан ажырамауы керек. Осы Қағидатқа сәйкес соттар көп жағдайда ананың пайдасына шешім қабылдайды.

Бұл ретте жекелеген жағдайларда шетелдік соттардың баланың тұрғылықты жерін және осыған байланысты басқа да мәселелерді айқындауға қатысты қарама-қарсы шешімдері бар.

ҚР АПК 501-бабына сәйкес шетелдік соттардың шешімдерін, егер мұндай актілерді тану және орындау заңнамада және Қазақстан ратификациялаған халықаралық шартта не өзара түсіністік негізінде көзделсе, Қазақстан Республикасының Соттары таниды және орындайды.

VII. МҮГЕДЕКТІК, БАЗАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУ

Мүгедектігі бар балалар және мүмкіндіктері шектеулі балалар (23-бап)

Қорытынды ескертулердің № 40, 41 тармақтары

Қазақстанда балалар мүгедектігі ең өзекті мәселелердің бірі болып қала береді. Мүгедектігі бар балалардың құқықтарын қорғау Қазақстанның мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау және балалардың құқықтарын қорғау саласындағы заңнамамен бекітілген. Есепті кезеңде Қазақстан мүгедектігі бар балалардың құқықтарын қорғау жүйесін жетілдіру үшін белсенді шаралар қабылдауды жалғастырды.

2020 жылдың соңында Қазақстанда 94,7 мың мүгедектігі бар бала тіркелген, оның ішінде 16 жасқа дейінгі 84,9 мың бала, I топтағы 16-дан 18 жасқа дейінгі 1,6 мың бала, II топтағы 16-дан 18 жасқа дейінгі 2,8 мың бала, III топтағы 5,4 мың бала. 2016 жылдан бастап 2020 жылға дейін балалар мүгедектігінің өсуі 18,9%-ды құрады. Мүгедектігі бар балалардың үлес салмағы балалардың жалпы санының 1,5 %-ын құрады (2016 жылы – 1,41 %).

2020 жылы балалар арасындағы алғашқы мүгедектік себептерінің арасында бірінші орында – туа біткен даму кемістіктері (30,2 %), екінші орында – жүйке жүйесінің аурулары (21,9 %), олардың арасында балалар церебралды сал ауруы салдарынан мүгедектігі бар балалар елеулі үлесті құрайды. Психикалық бұзылулар салдарынан мүгедектік үшінші орынды алады – 16,2 %.

Балалар мүгедектігі санының артуы елдегі мүгедектігі бар балалардың абсолюттік және салыстырмалы санының өсуін ғана емес, сондай-ақ балаларды анықтау, тіркеу және кейіннен қорғау жағдайларының артуын да көрсетеді.

Қазақстанда мүгедектігі бар балалар мемлекеттің оңалтуға (абилитациялауға), әлеуметтендіруге, әлеуметтік бейімдеуге және дағдылы өмір сүру жағдайларына әлеуметтік ықпалдасуға, әлеуметтік қызмет көрсетуге, дағдылы және арнаулы білім беру мекемелерінде тәрбие мен оқытуға, денсаулығын қорғауға көмек алуға құқылы.

Мүгедектігі бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылар мемлекеттен материалдық көмек алады. 2020 жылы мүгедек бала тәрбиелеп отырған адамдарға берілетін ай сайынғы жәрдемақыны 49,6 млрд теңге сомасына 89,5 мың адам алды. 18 жастан асқан бала кезінен бірінші топтағы мүгедектің күтімі бойынша ай сайынғы жәрдемақыны орта есеппен 14,5 мың адам 7,9 млрд теңге сомасына алды.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 28 мамырдағы № 326 қаулысымен Қазақстан Республикасында мүгедек адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспар бекітілді. Ұлттық жоспардың мақсаты Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялауға байланысты Қазақстан Республикасы қабылдаған міндеттемелерді іске асыру және Қазақстанды 2030 жылға дейін әлеуметтік жаңғырту шеңберінде барлық осал топтар үшін қолайлы орта құру арқылы инклюзивті қоғам қалыптастыру болып табылады.

Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2020 жылғы 17 тамыздағы № 2020 өкімімен Қазақстан Республикасында мүмкіндіктері шектеулі балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдіру жөніндегі 2021 – 2023 жылдарға арналған жол картасы бекітілді. Жол картасында мүгедектіктің алдын алу және ерте түзету-дамыту көмегі, оңалту қызметтерін ұйымдастыруды жетілдіру, есепке алу жүйесін жетілдіру және арнайы техникалық құралдармен, дәрілік және медициналық бұйымдармен қамтамасыз ету, кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру жөніндегі іс-шараларды іске асыру көзделген.

Мүгедектігі бар балаға оңалту әлеуетіне сәйкес оңалтудың жеке бағдарламасы (бұдан әрі – ОЖБ) әзірленеді, ол организмнің бұзылған және жоғалтқан функцияларын қалпына келтіруге және (немесе) олардың орнын толтыруға бағытталған медициналық, әлеуметтік, кәсіптік оңалту шараларын қамтитын оңалту іс-шараларының кешенін айқындайды.

Туындаған әлеуметтік проблемаларды еңсеру және мүгедек балаларға басқа азаматтармен тең жағдайларда қоғам өміріне қатысу мүмкіндігін қалыптастыру мақсатында стационар, жартылай стационар, үйде күтім көрсету жағдайларында арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетіледі (2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV Қазақстан Республикасының Заңы).

Халықты әлеуметтік қорғау саласында жылына 150-ге жуық баланы қамтитын тірек-қимыл аппараты бұзылған мүгедек балаларға арналған стационарлық үлгідегі 4 әлеуметтік қызмет көрсету орталығы, 2 мыңға жуық баланы қамтитын психоневрологиялық патологиясы бар балаларға арналған 16 әлеуметтік қызмет көрсету орталығы жұмыс істейді.

72 күндік болу ұйымы жұмыс істейді, онда 2 мыңнан астам бала қызмет алады. Балалармен психологтар, дефектологтар, логопедтер, ЕДШ нұсқаушылары, массажисттер жұмыс істейді, олар тұрмыстық қызмет көрсету, медициналық оңалту, тиісті жеңілдіктер мен жәрдемақыларды ресімдеуге жәрдемдесу бойынша қызметтер, психологиялық және педагогикалық көмек көрсетеді. 1 мыңнан астам бала Халықты әлеуметтік қорғау жүйесінің 16 оңалту орталығында арнаулы әлеуметтік қызметтер алады. Денсаулық сақтау жүйесінде балаларға көмек көрсететін 23 оңалту орталығы жұмыс істейді, оның ішінде 3-і республикалық деңгейде (Ақмола облысы, Нұр-Сұлтан және Алматы қалалары).

2020 жылы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті-Елбасы қорының "Қамқорлық" бастамасын іске асыру жөніндегі жол картасы шеңберінде еліміздің 8 өңірінде медициналық ұйымдардың базасында жаңа медициналық жабдықтармен жарақтандырылған балаларды оңалту орталықтары ашылды.

Мүгедектігі бар 12 мыңнан астам балаларға ұсынылатын баламалы әлеуметтік көмекті 199 үйде әлеуметтік көмек көрсету бөлімшесі көрсетеді.

Сондай-ақ, 164 үкіметтік емес ұйым 4 мыңнан астам балаға жартылай стационар жағдайында және үйде арнаулы әлеуметтік қызмет көрсетеді. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік шеңберінде 1 мың баланы қамтитын стационарлық және жартылай стационарлық үлгідегі 7 ұйым жұмыс істейді.

"Салауатты ұлт" әрбір азамат үшін сапалы және қолжетімді денсаулық сақтау" ұлттық жобасы шеңберінде өңірлерде 8 балаларды оңалту орталықтарын және 2 ерте араласу орталығын салу жоспарлануда.

Республикалық және облыстық маңызы бар қалаларда, астанада, сондай-ақ аудан орталықтарында 60 мың балаға арналған психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (бұдан әрі – ПМПК) жұмыс істейді. ПМПК-ның негізгі міндеттері – ерекше білім беруді қажет ететін (бұдан әрі – ЕББҚ) балаларды ерте анықтау және оқу бағдарламаларының тиісті түрін ұсыну: жалпы білім беру, арнайы немесе жеке.

2020 жылдың қорытындысы бойынша ПМПК есебінде ЕББҚ бар 161 826 бала болды, бұл 2016 жылмен салыстырғанда 14,1%-ға артық (141 821 бала).

Инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде, оның негізгі қағидаты – ЕББҚ баланың тиісті жағдайлар жасалған кезде жалпы білім беретін ортада дені сау құрдастарымен бірлесіп оқуға құқығы.

2020 – 2021 оқу жылының басында инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалған мектептердің үлесі 74,9 % құрады (2016 – 2017 оқу жылы – 44,7 %).

Мектеп жасындағы ЕББҚ балалардың саны 107 348 құрады, оның ішінде 41 581 (38,7 %) инклюзивті білім берумен қамтылған (2016 – 2017 оқу жылында – 25,95 %).

100 арнайы жалпы білім беру ұйымдарында 14 989 оқушы оқиды. Жалпы білім беретін мектептерде 2 007 арнайы сынып жұмыс істейді, онда 11 175 бала оқиды. ЕББҚ 8 335 бала үйде оқиды.

Орта білім беру жүйесінде ЕББҚ 1 білім алушыға қаржыландырудың жан басына шаққандағы нормативінің неғұрлым жоғары мөлшері көзделген. 2021 жылы орта білім беруді қаржыландырудың жан басына шаққандағы нормативінің орташа мөлшері жалпы білім беретін сыныптың бір оқушысына – 452 668 теңгені, түзету сыныбының бір оқушысына – 731 701 теңгені, ал үйде оқитындар үшін 2 016 142 теңгені құрады, бұл жалпы білім беретін сыныптағы бір оқушы бөлінетін сомадан 4,5 есе жоғары.

Көзі көрмейтін және нашар көретін балаларға (Брайль қарпімен және ірілендірілген қаріппен), сондай-ақ зияткерлік бұзушылықтары бар 0, 1, 2, 5, 7 сыныптардағы балаларға арналған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешені (бұдан әрі – ОӘК) әзірленді.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2021 жылғы 26 маусымдағы (№ 56-VII ҚРЗ) Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Заң ЕББҚ балаларды психологиялық-педагогикалық коррекциялық қолдаумен қамту көрсеткіштерін жақсартуға және кадрлармен қамтамасыз ету мәселелерін шешуге бағытталған.

Заңда психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар қызметінің "медициналық" қызметтен "әлеуметтік-педагогикалық" қызмет моделіне көшуді көздейтін нормалары қайта қаралды. ПМПК функциясына баланы білім беру ұйымына қабылдағанға дейін білім беру ұйымдарында арнайы жағдайлар жасауды болжауға мүмкіндік беретін ЕББҚ баланың білім беру маршрутының мониторингі енгізілген. Сондай-ақ, ПМПК ұсынатын психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру бойынша мемлекеттік қызметті автоматтандыру көзделген.

Сондай-ақ, аталған Заңда ЕББҚ балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға мемлекеттік білім беру тапсырысын іске асыру жөніндегі норма қабылданған. Мемлекеттік тапсырыс 2022 жылғы 1 қыркүйектен бастап іске асырылатын болады және жеке сектордың дайын әлеуетін пайдалана отырып, түзету кабинеттері, оңалту орталықтары желісін кеңейтуге бюджеттің күрделі шығыстарынсыз ЕББҚ балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтуды ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және т.б. салалардағы Ақпараттық жүйелерді интеграциялау бойынша жұмыс аяқталуда, оның шеңберінде ЕББҚ бар балаларды бірыңғай есепке алу жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім беруді дамытуда қоғамдық ұйымдар үлкен рөл атқарады. "Болашақ" корпоративтік қорының "Әрбір бала мектепке лайық" жобасын іске асыру шеңберінде ЖАО-дың көмегімен 2015 – 2020 жылдар кезеңінде еліміздің барлық

өңірлерінде жалпы білім беретін мектептер жанынан 41 инклюзияны қолдау кабинеті ашылды, онда аутизммен ауыратын 400-ден астам балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетіледі.

Өмір сүру және даму (6-бап, 2-тармақ),

Денсаулық сақтау және медициналық қызмет көрсету, атап айтқанда, алғашқы медициналық-санитариялық көмек (24-бап)

Қорытынды ескертулердің № 42, 43 тармақтары

Қазақстанда өскелең ұрпақтың денсаулығын қорғау мемлекеттік саясаттың басты басымдықтарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау саласын дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасы іске асырылды.

2021 жылдан бастап "Салауатты ұлт" әрбір азамат үшін сапалы және қолжетімді денсаулық сақтау" ұлттық жобасы іске асырылуда. Ұлттық жобаның басты ерекшеліктерінің бірі аурулардың алдын алу, үздік халықаралық тәжірибені ескере отырып уақтылы көмек көрсету және толыққанды оңалту арқылы балалардың, жасөспірімдер мен жастардың денсаулығын нығайтуға бағытталған.

Туу кезіндегі күтілетін өмір сүру ұзақтығы 2016 жылғы 72,4 жастан 2019 жылдың қорытындысы бойынша 73,19 жасқа дейін ұлғайды. 1000 тірі туылғандарға шаққандағы нәресте өлімі 2016 жылғы 8,77-ден 2020 жылдың қорытындысы бойынша 7,77-ге дейін төмендеді. 5 жасқа дейінгі балалардың өлім-жітімі 1000 тірі туылғандарға шаққанда 2016 жылғы 10,79-дан 2020 жылдың қорытындысы бойынша 9,41-ге дейін төмендеді. 100 000 тірі туылғандарға шаққанда ана өлімі 2016 жылғы 15,7-ден 2019 жылдың қорытындысы бойынша 13,7-ге дейін төмендеді. Алайда, 2020 жылы ана өлімі 2,8 есеге артып, 36,5-ті құрады. 2020 жылы ана өлімінің күрт өсуі covid-19 коронавирустық инфекциясының пандемиясымен байланысты.

Медициналық-санитариялық алғашқы көмекті (бұдан әрі – МСАК) жетілдіруге ерекше көңіл бөлінеді. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2019 жылғы 10 маусымдағы № 103-ө өкімімен бекітілген Қазақстан Республикасында бастапқы медициналық-санитариялық көмекті дамыту жөніндегі 2019 – 2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары іске асырылды.

МСАК деңгейінде негізгі инфекциялық емес аурулардың скринингтік бағдарламасы енгізілді.

Денсаулық сақтау саласының қызметкерлерін материалдық ынталандыру бойынша шаралар қабылдануда. Елбасының "Әлеуметтік қамқорлық" жаңа әлеуметтік шараларын іске асыру аясында 2019 жылғы 1 маусымнан бастап денсаулық сақтау қызметкерлерінің жалақысы 30%-ға арттырылды. 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап дәрігерлердің жалақысы 30%-ға, орта медицина қызметкерлерінің жалақысы 20%-ға

өсті. 2023 жылға қарай дәрігерлер жалақысының орташа көрсеткішін экономикадағы орташа жалақыдан 2,5 есе жоғары деңгейге жеткізу жоспарлануда (2018 жылы бұл көрсеткіш 0,93:1 болған).

2020 жылдың қорытындысы бойынша бір дәрігерге бекітілген халық саны 1 700 адамға дейін төмендеді (2014 жылы – 2303 адам). МСАК қолжетімділікті арттыру үшін жалпы практика дәрігерлерінің санын ұлғайтудан басқа, денсаулық сақтау субъектілерін ірілендіру жүргізіледі. Қалаларда МСАК шағын практикаларының қадамдық қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін жеке инвесторлар тартылуда. Ауылдық жерлерде МСАК қызметтері аудандық ауруханалармен біріктірілген, олардың штатында медициналық пункттерде, фельдшерлік-акушерлік пункттерде және дәрігерлік амбулаторияларда жұмыс істейтін жалпы практика дәрігерлері, фельдшерлер мен мейіргерлер тұрады.

МСАК қызметтерін көрсету саласындағы кәсіпкерлік қызметтің тартымдылығын арттыру жөніндегі шаралар 2019 жылы жеке меншік өнім берушілердің үлесін барлық өнім берушілердің 36,2 %-ына дейін жеткізуге мүмкіндік берді.

Медициналық ұйымдардың халыққа, оның ішінде шалғай жерлерде орналасқан елді мекендердің тұрғындарына аумақтық қолжетімділігін қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдануда. Азаматтардың тұратын жерлеріне жақын жеке және топтық отбасылық дәрігерлік амбулаториялар ашу үшін жағдайлар жасалуда. Сондай-ақ ауылдық жерлердегі және шалғайдағы елді мекендердегі халық үшін медициналық қызметтердің қолжетімділігі қашықтықтық медицина мен көлік медицинасының (медициналық пойыздардың, жылжымалы медициналық кешендердің, санитариялық авиацияның) ресурстарын пайдалана отырып қамтамасыз етіледі.

2020 жылғы жұмыс қорытындылары бойынша республикада 248 мыңнан астам медицина қызметкері, оның ішінде дәрігерлер – 76 443 адам (2016 жылы – 74 611), орта медицина қызметкерлері – 185 757 адам (2016 жылы – 170 819) қызметін жүзеге асырды.

Науқас балаларға арналған төсек саны 2020 жылдың соңында 20 899 құрады, бұл 2016 жылмен салыстырғанда 2 340 бірлікке артты. Балаларды аурухана төсектерімен қамтамасыз ету 2,4 %-ға өсті және бір төсек-орынға тиісті жастағы 301 баланы құрады.

Қазақстанда АИТВ-инфекциясының таралуы шоғырланған сатыда тұр. ДЭФ ЖБИ (Дүниежүзілік экономикалық форумның Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі) рейтингінде Қазақстан соңғы жылдар ішінде АИТВ таралуы төмен елдер тобына кірді. АИТВ-инфекциясы бар балалардың белсенділігі жоғары антиретровирустық терапияға толық қолжетімділігі қамтамасыз етілді, тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі – (бұдан әрі – ТМККК) шеңберінде қажетті медициналық көмек көрсетіледі.

Балалардың психикалық денсаулығы

Қорытынды ескертулердің № 44, 45 тармақтары

Мемлекеттік органдар кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу және болдырмау жөнінде шаралар кешенін қабылдауда.

"Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандар арасында суицидтердің алдын алу бойынша жобаны кезең-кезеңімен енгізу туралы" бірлескен ҚР ДСӘДМ (ҚР Президентінің 2017 жылғы 25 қаңтардағы Жарлығымен ҚР Еңбекмині, және ҚР ДСМ бөлінді), 2015 жылғы 11 наурыздағы № 201 ҚР БҒМ және ҚР ІІМ бұйрығын орындау шеңберінде балалар мен жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқының алдын алу бойынша 2019 жылға дейінгі жол картасы әзірленді және іске асырылды.

2018 жылдан бастап бірқатар өңірлерде (Нұр-Сұлтан қаласы, Ақмола, Ақтөбе, Атырау, Қызылорда облыстары) кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу және өмірлік дағдыларды қалыптастыру (Bilim Foundation) бағдарламасы іске асырылуда.

Жасөспірімдер мен жастардың денсаулығын сақтау және жақсарту үшін МСАК желісіндегі жастар денсаулық орталықтарының қызметі жетілдірілуде. Жасөспірімдер мен жастарға, сондай-ақ зорлық-зомбылық, қудалау (қорқыту) құрбандарына депрессия, өзіне-өзі қол жұмсау туралы ойлар бойынша кеңестер беріледі.

Өзіне-өзі қол жұмсаудың әрбір фактісі бойынша өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені және оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды белгілегені үшін қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамының болуына сотқа дейінгі тергеп-тексерулер жүргізіледі. 2016 – 2020 жылдары сотқа дейінгі тергеу нәтижелері бойынша мемлекеттік органдарға кәмелетке толмағандардың суицид жасауына ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою жөнінде 632 ұсыныс енгізілді. Ұсыныстарды қарау қорытындысы бойынша білім беру органдарының 258 маманы және 96 медицина қызметкері тәртіптік жауапкершілікке тартылды.

Тұрақты негізде БАҚ, оның ішінде әлеуметтік желілер, суицидтік мінез-құлықты тікелей немесе жанама насихаттайтын заңсыз контентті анықтау және бұғаттау бойынша мониторинг жүргізіледі. 2016 – 2020 жылдары ІІМ интернет желісінде суицидті насихаттайтын 366 заңға қарсы материалдарды жойды.

Бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан кәмелетке толмағандар арасында суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша жұмыстар жүргізілуде. ЛА-155/6 мекемесінің, сондай-ақ тергеу изоляторларының психологтары (тергеу және жазаны өтеу үшін мекемеге жолдаманы күту кезеңінде) жасөспірімдерге оқшаулау жағдайларына, әлеуметтік ортаға, ұстау режиміне бейімделуде, жазаны өтеу процесінде туындайтын дағдарысты, мазасыз және стресстік жағдайларды еңсеруде, кәмелетке толмағандар арасындағы тұлғааралық қатынастарды жақсартуда психологиялық көмек көрсетеді.

Мектеп психологтары мен МСАК медицина қызметкерлерін жасөспірімдер арасында суицид қаупін ерте анықтау, тәуекел тобындағы кәмелетке толмағандармен түзету жұмыстары бойынша оқыту курстары жүргізіледі.

Балалар мен жасөспірімдердің дене және психикалық денсаулығын қалыптастыруға, ата-аналар мен оқытушыларды балалар мен жасөспірімдердің психикасындағы тұрақсыздық белгілерін, қауіп төндіретін суицидтік мінез-құлқын тануға үйретуге бағытталған іс-шаралар жүзеге асырылады.

Қабылданған шаралар Қазақстандағы балалардың суицид көрсеткішін төмендетуге мүмкіндік берді. 2016 – 2020 жылдары 5-17 жас аралығындағы балалар арасында суицидтің 843 фактісі тіркелді, оның ішінде ұлдар – 543, қыздар – 300. 2020 жылы балалардың өзіне-өзі қол жұмсауының 144 фактісі тіркелді, бұл 2016 жылдың көрсеткішінен 17,7%-ға төмен.

Жасөспірімдердің денсаулығы

Қорытынды ескертулердің № 46, 47 тармақтары

Қазақстандық балалар мен жасөспірімдердің репродуктивті денсаулығы өзекті мәселе болып қалуда. 2020 жылы ерте жүктіліктің 3162 жағдайы тіркелді, оның ішінде 2777 жасөспірім қыз жүктілікті тоқтатты. Ерте жүктіліктің тіркелген жағдайларының саны 2017 жылмен салыстырғанда 1586 жағдайға немесе 33,4 %-ға төмендеді.

2020 жылы 15-тен 19 жасқа дейінгі жасөспірім қыздардың туу көрсеткіші осы жас тобында 1 000 туылғанға 23,17 құрап, 4,93 тармаққа немесе 17,5 % төмендеді. Дегенмен, жасөспірімдер арасында босану деңгейі жоғары болып қала береді. Қазақстандық жасөспірімдер арасында балалардың туу деңгейі дамыған елдерге карағанда 5-6 есе жоғары.

ДСМ репродуктивті денсаулықты қорғау мәселелері бойынша тұрақты негізде ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізеді.

Ұрпақты болу денсаулығын сақтау мәселелері бойынша жастарды ақпараттандыру жөніндегі Ұлттық коммуникациялық стратегия мен медиажоспар іске асырылуда.

Барлық өңірлерде Жастардың денсаулық орталықтары (бұдан әрі – ЖДО) жұмыс істейді, олардың негізгі мақсаты денсаулықты сақтау және отбасын жоспарлау мәселелері бойынша білікті медициналық-психологиялық әлеуметтік және тегін медициналық-әлеуметтік көмек көрсету арқылы жасөспірімдер мен жастарды әлеуметтендіру үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету болып табылады.

Жасөспірімдердің денсаулығын сақтау және медицина қызметкерлері үшін ЖДО деңгейінде оларға қызмет көрсету ерекшеліктері бойынша арнайы біліктілік курстары тұрақты негізде өткізіліп тұрады.

ҚР ДСМ БҰҰ-ның Қазақстандағы халықтың қоныстануы саласындағы қорының (ЮНФПА) қаржылық және техникалық қолдауымен және Қазақ Дерматология және инфекциялық аурулар ғылыми орталығы мен қоғамдық денсаулық сақтау ұлттық орталығының белсенді жәрдемдесуімен shyn.kz жобасын іске асырды. Сайтта Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, БҰҰ-ның халық қоныстануы саласындағы қоры (ЮНФПА), БҰҰ-ның АИТВ/ЖИТС жөніндегі біріккен бағдарламасы (ЮНЭЙДС), БҰҰ Балалар Қоры (ЮНИСЕФ) әзірлеген сексуалдық және репродуктивтік денсаулық

туралы заманауи ғылыми негізделген білім мен ұсынымдар орналастырылған. Жасөспірімдердің анонимді сұрау салу және жыныстық және репродуктивті денсаулықтың әртүрлі мәселелері бойынша тегін көмек алу мүмкіндігі бар.

Дүниежүзілік банк пен ЮНФПА-ның 2020 – 2021 жылдарға арналған Жастар денсаулық орталығының жұмысы үшін әдістемелік материал әзірлеу жөніндегі бірлескен жобасы іске асырылуда, ұрпақты болу денсаулығын сақтау саласында клиникалық хаттамалар, жасөспірімдер мен жастарға жеке және топтық психологиялық консультация беру алгоритмдері, жасөспірімдер, жастар мен ата-аналар үшін ұрпақты болу денсаулығын сақтау мәселелері бойынша ақпараттық материалдар әзірленуде.

Жоба шеңберінде 11 клиникалық хаттама, репродуктивті, психологиялық, әлеуметтік және құқықтық бағыттағы кеңес берудің 11 алгоритмі, операциялық стратегия, құрылымдық органограмма әзірленді. ЖДО институционалдық даму стратегиясы әзірленді.

Қоршаған ортаның жай-күйі

Қорытынды ескертулердің № 48, 49 тармақтары

Арал теңізі

Арал теңізінің құрғаған табанында шаң мен тұздың көтеріліп таралу проблемасын шешу мақсатында Қазақстан бөлігінде соңғы 25 жылда 183 мың гектар алқапқа сексеуіл ағаштары отырғызылды. Жыл сайын Қызылорда облысының облыстық бюджетінен бөлінген қаражатқа Арал теңізінің құрғаған түбіне 6500 гектар жерге сексеуіл отырғызылады.

Оңтүстік Корея Республикасымен бірлесіп "Арал теңізінің құрғаған түбінде фитолесомелиоративтік жұмыстар жүргізу" жобасы іске асырылды. 2018 – 2020 жылдар кезеңінде 13,3 мың гектар жерге 5 млн сексеуіл көшеттері отырғызылды.

"Сырдария өзенінің арнасын реттеу және Арал теңізінің солтүстік бөлігін сақтау" (бұдан әрі – САРАТС-2) жобасы жобасының екінші фазасы іске асырылуда. Ол 8 компоненттен тұрады (І кезеңде – 6 компонент, ІІ кезеңде – 2). Жобаның бірінші кезеңі: 1) Қызылорда су торабының сол жағалау-реттеуші шлюзін қалпына келтіру; 2) Қазалы және Қармақшы аудандарында қорғау бөгеттерін салу; 3) Қорғанша және Тұрымбет учаскелерінде Сырдария өзенінің арнасын түзету; 4) Қазалы ауданы Бірлік ауылының маңында автожол көпірін салу; 5) Қамыстыбас және Ақшатау көлдерінің жүйелерін қалпына келтіру; 6) Арал ауданындағы Қамыстыбас балық питомнигінің Тастақ ауылындағы су тоғандарын қайта жаңарту және кеңейту. Кіші жобалар бойынша ТЭН пысықтау: 1) Арал теңізінің солтүстік бөлігін реконструкциялау (бір деңгейлі немесе екі деңгейлі нұсқа); 2) Сырдария өзені бассейнінің қазақстандық бөлігінде су ресурстарын басқарудың жұмыс орталығын салу және жабдықтау. Дүниежүзілік банктің қарызын тарту рәсімдерінің ұзаққа созылуына байланысты, Қазақстан Республикасы Үкіметі республикалық бюджет есебінен (Дүниежүзілік Банктің қарызынсыз) САРАТС-2 жобасының І кезеңінің 4 компонентін іске асыруды бастау

туралы шешім қабылдады. Бұл ретте, оның 3 компонентін (Қармақшы, Қазалы аудандарында қорғаныс бөгеттерін нығайту, Жалағаш ауданының Қорғанша және Тұрымбет учаскелерінде өзен арнасын түзету және Қызылорда су торабын кешенді жөндеу) "Әлеуметтік-экономикалық дамудың 2019 – 2022 жылдарға арналған кешенді жоспары" жол картасы аясында, ал 1 компонентін (Қазалы ауданы Бірлік ауылының маңында көпір салу) Өңірлерді дамыту бағдарламасы шеңберінде іске асыру жоспарлануда.

САРАТС-2 жобасының 6 компонентінің 4-еуі республикалық бюджет есебінен іске асырылатындықтан, Дүниежүзілік банк жүргізілген талқылаулар мен консультациялар негізінде Сырдария өзені бассейнінің қазақстандық бөлігін және Солтүстік Арал теңізін кешенді дамыту бойынша жаңа тәсілді ұсынды, сондай-ақ өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуын жақсарту үшін қосымша компоненттерді қоса отырып, САРАТС-2 жобасының атауын "Арал теңізінің солтүстік бөлігін өңірлік дамыту және қалпына келтіру жобасына" өзгерту ұсынылды.

Жоба алдын ала жалпы құны 190 млн АҚШ доллары 3 компоненттен тұрады. Бірінші компонент – "Су шаруашылығы инфрақұрылымын жетілдіру және Сырдария өзенінің САТ бассейнінде (Солтүстік Арал теңізі) гидрологиялық режимді жақсарту" - сомасы 120 млн АҚШ доллары. Екінші компонент – "Қызылорда облысының орнықты экономикалық, әлеуметтік және экологиялық қызметті қолдау" - сомасы 60 млн АҚШ доллары. Үшінші компонент – "Ақпараттық базаны және су ресурстарын басқаруды, өңірлік жоспарлауды және жобаны басқаруды жетілдіру" - сомасы 10 млн АҚШ доллары.

2020 жылғы 15 шілдеде ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі мен Дүниежүзілік Банк арасында Дүниежүзілік Банк сарапшыларымен 1,5 млн АҚШ доллары сомасына әзірленген "Арал теңізінің солтүстік бөлігін өңірлік дамыту және қалпына келтіру жобасының" ТЭН әзірлеуге грант туралы келісімге қол қойылды, 2020 жылғы 15 желтоқсанда грант туралы келісім күшіне енді.

Бүгінгі таңда ҚР ЭГТРМ осындай жобаларды әзірлеуге мамандандырылған халықаралық компанияларды іріктеу жұмыстарын жүргізуде.

Семей сынақ полигоны

Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің "Қазақстан Республикасының Ұлттық ядролық орталығы" РМК "Бұрынғы Семей сынақ полигонының қауіпсіздігін қамтамасыз ету" бағдарламасын іске асыруда.

2020 жылы Семей сынақ полигонын (бұдан әрі – ССП) экологиялық тексеру жалғастырылды. Полигон аумағының 88,8 % (16 252,9 км²) зерттелді, оның жалпы ауданы 18 311,4 км² құрайды.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша 2020 жылы зерттелген ССП аумағының басым бөлігінде табиғи орта объектілеріндегі радионуклидтердің болуы рұқсат етілген деңгейде болады және зерттелетін аумақтың Батыс және оңтүстік-шығыс

бөліктеріндегі радиоактивті ластанудың екі учаскесін қоспағанда, ядролық қаруды сынау салдарын жою жөніндегі іс-шараларды жүргізу қажет емес. Радиациялық ластанған учаскелердің жалпы ауданы 691 км² құрайды, бұл жалпы зерттеу алаңының 37 % құрайды. Халық үшін радиациялық қауіп төндіретін осы учаскелерде ядролық сынақтардың салдарын жою және қолжетімділікті шектеу жөніндегі іс-шараларды жүргізу жоспарлануда.

2021 жылы ССП-ның барлық аумағын кешенді тексеруді аяқтау жоспарлануда.

Үкіметтің 2014 жылғы 17 сәуірдегі № 362 қаулысымен бекітілген Бұрынғы Семей ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау шараларын жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспары іске асырылды. ССП-дағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарға берілетін жеңілдіктер мен өтемақылардың мөлшері ұлғайтылды.

"Семей ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы" Заңның 13-бабына сәйкес осы заңда айқындалған радиациялық қауіпті аумақтарда тұратын халықтың қосымша еңбекақы және жыл сайынғы ақы төленетін қосымша демалыс алуға құқығы бар.

2019 жылы СЯСП аумағында инфрақұрылымды сауықтыру және дамыту жөніндегі ұзақ мерзімді іс-шаралар жоспары бекітілді.

2021 жылы Семей қаласында Ядролық медицина және онкология орталығы ашылды. Орталық онкологиялық ауруларды дер кезінде анықтауға және емдеуге мүмкіндік береді. Орталықта жоғары білікті қызметкерлер жұмыс істейді, заманауи диагностикалық жабдық пен аппаратура орнатылды.

Балаларды психотроптық заттарды заңсыз пайдаланудан қорғауға арналған шаралар (33-бап)

2016 жылдан бастап 2020 жылды қоса алғанда кәмелетке толмағандар арасында алкогольизм мен нашақорлықтың таралу көрсеткіштерінің қысқаруының оң үрдісі байқалады. Кәмелетке толмағандар арасында алкогольді тұтыну көрсеткіші тиісті жастағы 100 мың тұрғынға шаққанда 2016 жылғы 9,1-ден 2,3 жағдайға дейін 4 есеге дерлік азайды. "Психотроптық белсенді заттарды пайдаланудан туындаған психикалық және мінез-құлықтық бұзылу" диагнозы алғаш рет белгіленген балалар санының көрсеткіші (нашақорлық көрсеткіші) 2016 жылғы 2,8-ден 2020 жылы 100 мың кәмелетке толмаған тұрғынға шаққанда 1,2 жағдайға дейін 3,4 есеге төмендеді.

Қазақстанда балалардың психикалық белсенді заттарды қолдану жағдайы статистиканың біршама төмендеуіне қарамастан бұрынғысынша өткір.

Кәмелетке толмағандардың, сондай-ақ ересектердің нашақорлық пен уытқұмарлық мәселелері бойынша хабардар болуын арттыру мақсатында осы салада халықты ағартуға бағытталған шаралар жүзеге асырылады.

Республиканың барлық өңірінде жасөспірімдер мен жастар арасында есірткінің, әсіресе синтетикалық есірткінің жаңа түрлерінің адам организміне зиянды әсері,

сондай-ақ салауатты өмір салтын жүргізуге ынталандыру тақырыбында үнемі ақпараттық жұмыс жүргізіледі.

Жалпы білім беретін мектеп оқушылары арасында есірткіге қарсы интерактивті сабақтар өткізіледі. 2016 жылдан бастап ел мектептерінде темекіге, алкогольге және есірткіге тәуелділікке тарту тәуекелдерін анықтау бойынша компьютерлік бағдарламаларды қолдану жүзеге асырылуда.

Есірткіні пайдалануға тартылған жасөспірімдерге көмек көрсетуде, сондай-ақ салауатты өмір салтын насихаттауда арнайы оңалту мекемелерін, нашақорлардың өзара көмек клубтарын құратын, "дөңгелек үстелдер", семинарлар өткізетін, арнайы әдебиеттер шығаратын ҰЕҰ белсенді рөл атқарады.

Әлеуметтік қамсыздандыру, бала күтімі жөніндегі қызметтер мен мекемелер (26-бап және 18-баптың 3-тармағы)

Өмір сүру деңгейі (27-баптың 1-3-тармақтары)

Қорытынды ескертулердің № 50, 51 тармақтары

Қазақстанда баланы (балаларды) тәрбиелеп отырған отбасылар мен заңды өкілдерге Қазақстан заңнамасында белгіленген тәртіппен әлеуметтік қолдау көрсету арқылы қолдау көрсетіледі. Баласы (балалары) бар отбасыларды және баланы (балаларды) тәрбиелеп отырған заңды өкілдерді қолдаудың кешенді моделі мемлекеттік жәрдемақылар, әлеуметтік төлемдер, ақшалай төлемдер жүйесін, сондай-ақ жұмыспен қамтуға жәрдемдесу жөніндегі шараларды, салық салу кезіндегі жеңілдіктерді қамтиды.

Балалы отбасыларға берілетін жәрдемақылар

"Балалы отбасыларға берілетін мемлекеттік жәрдемақылар туралы" 2005 жылғы 28 маусымдағы № 63 Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес жәрдемақылардың мынадай түрлері көзделген:

1) бала тууға байланысты тағайындалатын және төленетін біржолғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – бала туғанда берілетін жәрдемақы);

2) бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты тағайындалатын және төленетін ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – бала күтімі жөніндегі жәрдемақы);

3) бірге тұратын төрт және одан да көп кәмелетке толмаған балалары, оның ішінде кәмелеттік жасқа толғаннан кейін білім беру ұйымдарын бітіретін уақытқа дейін (бірақ жиырма үш жасқа толғанға дейін) орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында күндізгі оқу нысаны бойынша оқитын балалары бар көп балалы отбасыларға тағайындалатын және төленетін ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – көп балалы отбасыға жәрдемақы);

4) "Алтын алқа", "Күміс алқа" алқаларымен наградталған немесе бұрын "Батыр Ана" атағын алған, I және II дәрежелі "Ана даңқы" ордендерімен наградталған көп балалы

аналарға тағайындалатын және төленетін ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – көпбалалы анаға берілетін жәрдемақы);

5) мүгедек баланы (мүгедек балаларды) тәрбиелеп отырған анаға немесе әкеге, бала асырап алушыға, қорғаншыға (қамқоршыға) тағайындалатын және төленетін ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – мүгедек баланы тәрбиелеушіге берілетін жәрдемақы);

6) бала кезінен бірінші топтағы мүгедектің күтіміне байланысты тағайындалатын және төленетін ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақы (бұдан әрі – бала кезінен бірінші топтағы мүгедектің күтіміне байланысты жәрдемақы).

Бала туғанда берілетін жәрдемақы отбасының табысына қарамастан, барлық босанған әйелдерге (жұмыс істейтіндерге де, жұмыс істемейтіндерге де) төленеді. Жәрдемақы мөлшері баланың туу кезектілігіне байланысты болады (бірінші, екінші, үшінші балаға – 38,0 АЕК, төртінші және одан көп балаға – 63,0 АЕК)

2020 жылы 430,7 мың адам 52,3 млрд теңге сомасына бала туғанда берілетін жәрдемақы алды.

Сондай-ақ, Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан жұмыс істейтін аналар үшін жүктілік және босану бойынша төлем көзделген, оның мөлшері әйелдің соңғы 12 айдағы орташа айлық табысына байланысты. 2020 жылы мұндай төлемнің орташа мөлшері 498,7 мың теңгені құрады, олардың адресаттары жалпы сомасы 96,4 млрд теңге сомасына 203,2 мың адам болды.

Бала күтімі бойынша жәрдемақы отбасының табысына қарамастан, жұмыс істейтін және жұмыс істемейтін аналарға төленеді.

Жұмыс істемейтін әйелдер үшін бұл жәрдемақы отбасында туған және тәрбиеленетін балалардың санын ескере отырып, сараланған мөлшерде төленеді. 2020 жылы жәрдемақы мөлшері 5,76 АЕК-тен (бірінші бала) 8,90 АЕК-ке дейін (төртінші бала) құрады. 2020 жылы бұл жәрдемақыны 31,7 млрд теңге сомасына 121 мың адам алды.

Сондай-ақ, мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан жұмыс істейтін аналар үшін соңғы 2 жылдағы орташа айлық табыстың 40 % мөлшерінде 1 жасқа дейінгі бала күтімі бойынша төлем көзделген. Осы төлемдердің орташа мөлшері 2020 жылы 32 055 теңгені құрады, оларды жалпы сомасы 106,4 млрд теңгеге 501,6 мың адам алды.

Бұдан басқа, мемлекет әйелдерге әлеуметтік төлемді есептеу кезінде ескерілген орташа айлық табыстың 10 % мөлшерінде міндетті зейнетақы жарналарын субсидиялайды. Бұл әйел бала күтімі бойынша демалыста болған кезеңде зейнетақы жинақтарының үзілмеуі үшін жасалады.

Ата-аналардың баланы (балаларды) тәрбиелеу жөніндегі өз міндеттерін орындауына тиісінше көмек көрсету үшін Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде мынадай жеңілдіктер мен ата-аналарды еңбек қызметінде қорғау көзделген: жүкті әйелдерді бұрынғы жұмысындағы орташа жалақысынан төмен емес ақы төлей

отырып, зиянды өндірістік факторлардың әсерін болғызбайтын басқа жұмысқа уақытша ауыстыру (44-бап), үш жасқа дейінгі балалары, болған кезде жұмыскердің еңбекке уақытша қабілетсіздігі және демалыста болуы кезеңінде, жалғызділікті аналармен еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзу мүмкіндігін шектеу (54-бап), Жұмыс берушінің әйелдерді және жеті жасқа дейінгі балалары бар басқа да адамдарды және Он алты жасқа дейінгі мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған қызметкерлерді жазбаша келісімінсіз түнгі уақытта жұмысқа тартуға құқығы жоқ (76-бап) және т. б.

Көпбалалы отбасына жәрдемақы төрт және одан да көп бірге тұратын кәмелетке толмаған балалары бар отбасыларға төленеді. 2020 жылы жәрдемақы мөлшері 16,03 АЕК-тен (төрт балаға) 28,06 АЕК-ке дейін (жеті балаға) құрады. Сегіз және одан да көп бала тәрбиелеп отырған отбасыларға – әрбір балаға 4 АЕК. 2020 жылы бұл жәрдемақыны жалпы сомасы 236,2 млрд теңгеге орта есеппен 392,4 мыңнан астам отбасы алды.

5 және одан да көп бала туып, оларды 18 жасқа дейін тәрбиелеген аналар 53 жасында зейнетке шығуға құқылы.

Көпбалалы анаға берілетін жәрдемақы өмір бойы болып табылады және оның табысына қарамастан тағайындалады. Жәрдемақы мөлшері 6,4 АЕК-ті құрайды. 2020 жылы бұл жәрдемақыны 49,1 млрд теңге сомасына орта есеппен 232,3 мың адам алды. "Алтын алқа" және "Күміс алқа" алқаларымен марапатталған көпбалалы аналар да бірқатар салықтар мен мемлекеттік баждарды төлеуден босатылды.

Мүгедек баланы тәрбиелеушіге берілетін жәрдемақы ай сайын мүгедек баланы тәрбиелеп отырған ата-аналарға, қамқоршыларға және бала асырап алушыларға 1,4 АЕК мөлшерінде ол кәмелетке толғанға дейін төленеді. 2020 жылы бұл жәрдемақыны жалпы сомасы 49,6 млрд теңгеге орта есеппен 89,5 мың отбасы алды.

ЖАО-дың шешімі бойынша үйде оқитын мүгедектігі бар балалардың ата-аналарына және өзге де заңды өкілдеріне оқытуға жұмсаған шығындарын өндіріп алу ұсынылады. 2020 жылы көмектің бұл түрін 14,2 мың отбасы жалпы сомасы 800,5 млн теңгеге алды, бұл ретте орташа мөлшері айына 4,7 мың теңгені құрады.

Бала кезінен бірінші топтағы мүгедектің күтіміне байланысты жәрдемақы ай сайын ата-аналарға, қамқоршыларға және асырап алушыларға 1,4 АЕК мөлшерінде төленеді. Отбасында бала кезінен бірінші топтағы екі және одан да көп мүгедек тұрған жағдайда, бала кезінен бірінші топтағы мүгедектің күтіміне байланысты жәрдемақы олардың әрқайсысына тағайындалады және төленеді.

Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды қолдау

"Ең төмен әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы" 2015 жылғы 19 мамырдағы № 314-V Қазақстан Республикасының Заңының 28-бабына сәйкес

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 10 қыркүйектегі № 557 бұйрығы қабылданды, онда "Отбасына тәрбиелеуге (асырап алуға, қорғаншылыққа немесе қамқоршылыққа, патронатқа) берілген жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету" әлеуметтік стандартының нормалары мен нормативтері бекітілді.

Осы стандартқа сәйкес жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға мынадай қолдау түрлері көрсетіледі.

Патронат тәрбиешілерге берілген баланы (балаларды) асырап-бағуға ақшалай қаражат мектепке дейінгі жастағы бір бала үшін – айына 6 АЕК; мектеп жасындағы бір бала үшін тамақтануға – 7 АЕК; бір бала үшін киім-кешек, аяқ киім және жұмсақ мүкәммал – айына 3 АЕК төленеді.

Қорғаншыларға немесе қамқоршыларға берілген жетім баланы (жетім балаларды) және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы (балаларды) күтіп-бағуға айына 10 АЕК мөлшерінде жәрдемақы төленеді.

Жетім баланы және (немесе) ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы асырап алушыға 75 АЕК мөлшерінде біржолғы ақшалай төлем белгіленген.

Бала асырап алушы ата-аналарға ай сайын 10 АЕК мөлшерінде ақшалай қаражат төленеді.

Табысы аз отбасыларды қолдау

"Мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек туралы" 2001 жылғы 17 шілдедегі № 246 Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес жан басына шаққандағы орташа табысы кедейлік шегінен аспайтын Қазақстан Республикасы азаматтарының, қандастарының, босқындардың, шетелдіктердің және Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдардың атаулы әлеуметтік көмек (бұдан әрі – АӘК) алуға құқығы бар. Қазақстан бойынша кедейлік шегінің мөлшерін орталық атқарушы орган мемлекеттің экономикалық мүмкіндіктеріне қарай пайыздық мәнде орта есеппен жан басына шаққандағы ең төмен күнкөріс деңгейінің шамасы негізінде айқындайды.

Есепті кезеңде АӘК көрсету тәсілдері үш рет өзгерістерге ұшырады (2018 жылғы 1 қаңтар, 2019 жылғы 1 сәуір және 2020 жылғы 1 қаңтар). АӘК төлеуге бағытталатын бюджет шығыстарының көлемі 18,8 есе – 2017 жылғы 13 млрд теңгеден 2019 жылы 244,5 млрд теңгеге дейін, ал алушылар саны – 95 есе, оның ішінде балалар – 81,6 есе өсті. 2020 жылы АӘК 184,7 мың отбасына немесе 936,2 мың адамға тағайындалды.

2020 жылы COVID-19 коронавирустық инфекциясының пандемиясына байланысты енгізілген карантиндік шаралардың салдарын жою мақсатында 4,5 миллионнан астам адам ең төменгі жалақы мөлшерінде (42,5 мың теңге) әлеуметтік төлем алды.

2020 жылғы 1 қаңтардан бастап табысы аз отбасылар қатарындағы 1 жастан 18 жасқа дейінгі балалар үшін кепілдендірілген әлеуметтік топтама енгізілді, ол оқу орны

бойынша тегін тамақтануды, қалалық қоғамдық көлікте жеңілдікпен жүруді, мектеп формасымен және керек-жарақтармен қамтамасыз етуді, мектеп жасына дейінгі балалар үшін – балаларға азық-түлік жиынтықтарымен және тұрмыстық химия тауарларымен қамтамасыз етуді көздейді. 2020 жылы кепілдендірілген әлеуметтік топтамамен 403,4 мың бала қамтылды.

VIII. БІЛІМ БЕРУ, БОС УАҚЫТ ЖӘНЕ МӘДЕНИ ІС-ШАРАЛАР

Кәсіптік даярлау мен кәсіптік бағдарлауды қоса алғанда, білім алу құқығы (28-бап)

Білім беру сапасына сілтеме жасай отырып, білім беру мақсаттары (29-бап)

Қорытынды ескертулердің № 52, 53 тармақтары

Қазақстанда білім беру саласындағы мемлекеттік әлеуметтік саясаттың маңызды қағидаты баршаның сапалы білім алу құқықтарының теңдігі болып табылады.

Есепті кезеңде барлығына білім берудің қолжетімділігі мен сапасын арттыру бойынша жұмыс жалғастырылды.

"Білім туралы" 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Мемлекет Қазақстан азаматтарының мемлекеттік білім беру ұйымдарында мектепке дейінгі тегін оқытуды (бес жастан бастап 1-сыныпқа қабылдауға дейін), бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуын қамтамасыз етеді. Әскери, арнаулы оқу орындарында алатын білімді қоспағанда, егер Қазақстан азаматы осы деңгейлердің әрқайсысында бірінші рет білім алатын болса, мемлекет мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуды қамтамасыз етеді.

Қазақстанда тұрақты тұратын, сондай-ақ отбасын біріктіру мақсатында Қазақстанға келген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың білім беру саласындағы уәкілетті орган белгілеген тәртіппен мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға Қазақстан азаматтарымен тең құқықтары бар.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға әскери, арнаулы оқу орындарын қоспағанда, егер олар осы деңгейлердің әрқайсысында бірінші рет білім алатын болса, мемлекеттік білім беру тапсырысына сәйкес конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алуға құқық беріледі (2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңының 8-бабы).

"Босқындар туралы" Заңның 16-бабында босқын мәртебесін алғысы келетін балаларға және ата-анасыз немесе өзге де заңды өкілдерсіз келген босқын балаларға, оның ішінде ата-анасы немесе отбасының басқа мүшелері табыла алмайтын жағдайларда, Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңнамасына сәйкес

ата-анасының қамқорлығынсыз қалған Қазақстандағы басқа балалар сияқты білім алуға да осындай қорғау және қолжетімділік беріледі деп көзделген.

Алайда, Қазақстан заңнамасында Қазақстан аумағына уақытша келетін шетелдіктердің, адам саудасы құрбандарының және (немесе) пана іздеушілердің (құжаттары мен тіркеуі жоқ пана іздеушілердің, босқындардың, еңбекші көшіп-қонушылардың балалары) балаларына білім беру қарастырылмаған. Өмірлік қиын жағдайдағы балаларды қолдау орталығы (бұдан әрі – ӨҚЖБҚО) мен жасөспірімдерді бейімдеу орталығы (бұдан әрі ЖБО) балалардың осы санатына өз қызметтерін ұсынуға заңды құқықтарға ие емес. Бұл проблема жүйелі болып табылады, көптеген жылдар бойы шешілмеді.

Халықаралық көші-қон ұйымына (бұдан әрі – ХКУ) 2020 жылы жүргізілген зерттеу барысында Қазақстанның 12 өңірінде тиісті түрде ресімделген көші-қон құжаттамасы жоқ (Ресей, Моңғолия, Өзбекстан, Молдова, Тәжікстан және т.б.) 1000-нан астам бала анықталды. Бұл балалар әртүрлі себептермен, соның ішінде пандемияға байланысты өз елдеріне бара алмады және оқумен қамтылмады.

Сонымен қатар, ХКУ 2017 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі кезеңде Қазақстан аумағында адам саудасының құрбаны болған 15 баланы (2004 жылдан бастап – 198 бала) анықтады.

Адам құқықтары саласында одан әрі шаралар қабылдау мақсатында Қазақстан Республикасы Президентінің 9 маусымдағы № 597 Жарлығымен Қазақстан Үкіметіне басқалармен қатар адам саудасы құрбандарының құқықтарын қамтамасыз етуді көздейтін Адам құқықтары саласындағы бірінші кезектегі шаралар жоспарын бекіту тапсырылды.

Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігінің 2021 жылғы 28 маусымдағы тапсырмасымен Қазақстан аумағына уақытша келетін шетелдіктердің, адам саудасының құрбандарының және (немесе) пана іздеушілердің балаларына білім беру жөніндегі мәселені шешу ерекше бақылауға алынды.

Жоғарыда баяндалғанға байланысты және Бала құқықтары туралы конвенцияның негізінде "Білім туралы" (8, 47-баптар), "Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы" (10-бап) Қазақстан Республикасының заңдарына уәкілетті органдар оларға не олардың ата-аналарына немесе өзге де заңды өкілдеріне қатысты процестік шешім қабылдағанға дейін қылмыстық істер бойынша күдіктілерді немесе айыпталушыларды қоспағанда, Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктердің білім алу құқығын қамтамасыз ету жөніндегі нормаларды енгізу жөнінде шаралар қабылданатын болады.

Мектепке дейінгі тәрбие және білім беру

Есепті кезеңде Қазақстанда мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту білім беру жүйесін жаңғыртудың басым бағыттарының біріне айналды.

2020 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша республикада 10 650 мектепке дейінгі ұйым жұмыс істеді, оның ішінде балабақшалар – 6959 бірлік, шағын орталықтар – 3691 бірлік (4497). Мектепке дейінгі ұйымдардың контингенті 885 033 адамды құрады.

Мектепке дейінгі білім беруді дамытудағы басымдық мемлекеттік-жекешелік әріптестік болып табылады. Елдегі мектепке дейінгі ұйымдардың 43 %-ы (4570 бірлік) жекеменшік болып табылады, бұл 2016 жылғы көрсеткіштен (24,8 %) 18,2 %-ға жоғары. 3-6 жастағы балаларды мектепке дейінгі біліммен қамту 98,7 % құрады.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру кезеңінде елдегі мектепке дейінгі ұйымдар желісі 1749 бірлікке ұлғайды (2019 жылы – 10 583 бірлік, 2015 жылы – 8 834 бірлік). Тиісінше, 3 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамту 16,9 %-ға артты (2019 жылы – 98,5 %, 2015 – 81,6 %).

2020 жылы 3 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды мектепке дейінгі біліммен 100 % қамту еліміздің 12 өңірінде: Ақмола, Ақтөбе, Атырау, Батыс Қазақстан, Жамбыл, Қарағанды, Қызылорда, Маңғыстау, Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан облыстарында және Шымкент қаласында қамтамасыз етілді.

Мектепке дейінгі мекемелердің кадрлық құрамының оң динамикасы байқалады. "Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту" мамандығы бойынша жоғары және техникалық кәсіптік білімі бар мектепке дейінгі ұйымдардың педагог қызметкерлерінің үлесі жыл сайын өсіп келеді. 2016 – 2020 жылдар кезеңінде ол 35,1 %-дан 55,3 %-ға дейін 20 %-ға ұлғайды.

Мектепке дейінгі сапалы тәрбие мен оқуға тең қол жеткізуді қамтамасыз ететін жаңа тәсілдер мен тиімді нысандар ретінде мектепке дейінгі ұйымдардың штатында ата-аналардың қажеттіліктерін ескере отырып, үй жағдайында мектепке дейінгі ұйымдармен қамтылмаған балаларды күтіп-бағу және дамыту үшін "әлеуметтік бала күтуші" штат бірлігі көзделеді.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесі ішіндегі бәсекелестікті арттыру тетіктерінің бірі қаржыландырудың ваучерлік жүйесі болады.

Сонымен қатар, елімізде балалардың демографиялық өсуінің сақталуына байланысты кезектілік проблемасы өзекті болып қалуда. Мектепке дейінгі мекемелерге түсу үшін кезекте 364 206 бала тұр, оның ішінде қалалық жерлерде – 288 155, ауылдық жерлерде – 76 051. 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалар саны – 58 381 (16 %).

ҚР БҒМ мәліметінше, республикада 4229 бала, 335 топ контингенті бар 42 арнайы балабақша жұмыс істейді. 217 мектепке дейінгі ұйымдарда 534 арнайы топ құрылып, онда 8229 бала қамтылған. Еліміздің жеті өңірінде: Ақмола, Алматы, Жамбыл, Батыс Қазақстан, Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Түркістан облыстарында мектепке дейінгі арнайы мекемелер желісі жоқ.

Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру

2020 жылы бастауыш біліммен қамтудың таза коэффициенті талдау кезеңінде ең жоғары көрсеткішке (99,8) жетті, қыздар бойынша бұл көрсеткіш 98,1-ден 99,9-ға дейін, ал ұлдар бойынша 99,5-тен 99,6-ға дейін өсті. Талдау кезеңінде орта біліммен қамтудың жалпы коэффициенті 104,6-дан 105,9-ға дейін ауытқып тұрады. 2020 жылы ол қыздар бойынша 105,4 және ұлдар бойынша 105,5 құрады.

Жалпы білім беретін мектептер педагогтерінің санында (319 167-ден 366 666-ға дейін), сондай-ақ жалпы білім беретін мектептердегі оқушылар санында (2 930 583-тен 3 483 347-ге дейін) оқушылардың педагогтерге арақатынасының өзгермеген шамасында оң динамика байқалады – 9.

Коронавирустық инфекцияның пандемиясына байланысты карантиндік шараларға байланысты бастауыш сынып оқушыларының 60 %-ы 2020 – 2021 оқу жылының басында кезекші сыныптарда оқыды. 2,6 миллионға жуық оқушы оқу жылын мектептер өздері таңдаған отандық білім беру платформаларын қолдана отырып, қашықтықтан бастады. Республикалық "Балапан" және "Ел Арна" телеарналарында білім алу үшін қосымша құрал қызметін атқаратын телесабақтарды тарату ұйымдастырылды.

2020 жылғы 1 қыркүйектен бастап мемлекеттік қалалық толық жиынтықты жалпы білім беретін 1584 күндізгі мектепте жан басына нормативтік қаржыландыруды толық ауқымды енгізу жүргізілді, бұл толық жиынтықты мектептердің жалпы санының 34,1 %-ын құрайды (4 643). Осы мақсаттарға 2020 жылы мемлекеттік бюджеттен 336,0 млрд теңге бөлінді, бұл өткен жылмен салыстырғанда 34,2 %-ға жоғары. Бұл ретте мектеп бюджеті орта есеппен 20 %-ға ұлғайды. Жан басына шаққандағы нормативтік қаржыландыруды енгізу қаржы ресурстарын бөлу кезінде субъективті факторлардың әсерін едәуір төмендетуге, білім беру ұйымдарының экономикалық қорғалуын және олардың бөлінген қаражатты тиімді және ұтымды пайдалануға мүдделілігін арттыруға мүмкіндік берді.

Барлық бала үшін білім беру және кәсіптік даярлау саласында ақпарат пен материалдардың қолжетімділігін қамтамасыз ету.

Білім беру ұйымдарын оқулықтармен, оқу-әдістемелік кешендермен және оқу-әдістемелік құралдармен, оның ішінде электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету тәртібі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 91 бұйрығымен бекітілген. Білім беру ұйымдарының кітапхана қорын оқулықтармен және оқу-әдістемелік кешендермен, оның ішінде электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету, Бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру деңгейлері үшін әрбір 5 жыл сайын және арнайы білім беру ұйымдары үшін әрбір 6 жыл сайын сатып алу және республикалық бюджет қаражаты есебінен білім алушылар контингентіне сәйкес қажетті мөлшерді жыл сайын қосымша сатып алу.

"Білім туралы" Заңның 47-бабына сәйкес әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын,

мамандандырылған жалпы білім беретін және арнайы оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілері жергілікті және республикалық бюджеттердің қаражаты есебінен білім беру органдары оқу жылына болжайтын көлемде тегін оқулықтармен, ОӘК-мен және оның ішінде электрондық оқулықтармен қамтамасыз етіледі.

Оқулықтарды әзірлеу сапасын арттыру үшін оқулықтардың авторларына қойылатын талаптар күшейтілді, олар оқулықтарды дайындау және сараптамадан өткізу бойынша курстардан өту сертификатының болуын көздейді.

Жоғары білімнің қолжетімділігі

Жоғары білімді жалпы орта немесе техникалық және кәсіптік немесе орта білімнен кейінгі білімі бар азаматтар алады. "Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 600 бұйрығына сәйкес әрбір азамат конкурстық негізде тегін жоғары білім алуға құқылы.

Жоғары білімге қол жеткізу саясаты бойынша негізделген басқарушылық шешімдер қабылдауға ықпал ететін табысы аз отбасылардан шыққан балалардың, жетім балалардың мониторингі бойынша статистикалық деректер жүйесі әзірленді және енгізілді. ЖОО практикасына аз қамтылған студенттерге ректорлық гранттар беру енгізілді, сондай – ақ аз қамтылған отбасылардан шыққан студенттерді қолдаудың мемлекеттік шаралары-әлеуметтік стипендиялар, тұрғын үй, тегін жол жүру ақысын өтеу және т. б. әзірленді.

Шетелдік азаматтарды білім беру гранты негізінде бөлінген квота бойынша мемлекетаралық келісімдер негізінде құрылған және аккредиттеуден өткен жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің (бұдан әрі – ЖЖОҚБ) халықаралық білім беру бағдарламаларына қабылдау жүргізіледі. Шетелдік азаматтарды ЖЖОҚБ-ға ақылы негізде оқуға қабылдау ЖЖОҚБ-ның қабылдау комиссиялары өткізетін әңгімелесу нәтижелері бойынша күнтізбелік жыл ішінде жүзеге асырылады.

Инклюзивті және арнайы білім беру

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде, оның негізгі қағидаты ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың тиісті жағдайлар жасалған кезде жалпы білім беру ортасында дені сау құрдастарымен бірлесіп оқуға құқығы болып табылады.

2020 жылдың соңында ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп жасындағы балалардың саны 107 348 құрады, оның ішінде 41581 (38,7 %) инклюзивті білім берумен қамтылған (2015 жылдың соңында – 25,95 %). 2020 жылы барлығы 5214 мектепте инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалған, бұл мектептердің 74,9 %-ын құрайды. 2015 жылдың соңында бұл үлес 44,7 %-ды құрайды.

2021 жылы Қазақстанда инклюзивті білім беруді одан әрі дамытуға бағытталған Заң қабылданды. Заң бұрын жұмыс істеп тұрған нормативті құқықтық актілердің екпінін инклюзивті білім берудің "медициналық" моделінен "әлеуметтік-педагогикалық" моделіне ауыстыруға мүмкіндік береді.

2020 жылы білім берудің барлық деңгейлеріндегі білім беру қызметкерлерінің үлгілік штатына жалпы білім беру процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаға педагогикалық қолдау көрсетуге арналған ассистент-педагог бірлігін енгізу елеулі өзгеріс болды.

Инклюзивті білім беруді дамытуда қоғамдық ұйымдар үлкен рөл атқарады. "Болашақ" корпоративтік қоры "Әрбір бала мектепке лайық" жобасын іске асыру шеңберінде ЖАО-ның көмегімен 2015 – 2020 жылдар кезеңінде еліміздің 17 өңірінде жалпы білім беретін мектептер жанынан 41 инклюзияны қолдау кабинеті ашылды, оларда аутизмі және басқа да ерекше білім беру қажеттіліктері бар 400-ден астам балаға қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетіледі. "Дара" жекеменшік қоры "Самұрық Транс" ЖШС-мен бірлесіп, республика өңірлерінде ЕББҚ балаларды қолдау үшін 70 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерін және жалпы білім беретін мектептер жанынан 20 ресурстық орталық ашты.

Қосымша білім беру

Қазақстанда балаларға қосымша білім беру білім беру кеңістігінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қаралады. Бос уақытты ұйымдастыру баланың денсаулығы мен дамуына айтарлықтай әсер етеді. Үйірмелерге, клубтарға, секцияларға және басқа да қосымша білім беру ұйымдарына бару балаларды әлеуметтендіру, құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша бірқатар маңызды функцияларды орындайды, жеке тұлғаның сау және жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Республикада 2020 – 2021 оқу жылының басында контингенті 995 522 бала болатын 1272 қосымша білім беру ұйымы жұмыс істейді. Мектептер жанында 1 216 073 (35 %) білім алушыны қамти отырып, 75 мыңнан астам үйірме және 965 155 (28 %) білім алушыны қамти отырып, 45 мыңнан астам секция жұмыс істейді, бұл ретте үйірмелердің 85,8 %-ы және секциялардың 92,1 %-ы тегін негізде жұмыс істейді.

Тұрғылықты халықтар мен азшылықтарға жататын балалардың мәдени құқықтары (30-бап)

Қазақстан Конституциясы нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына байланысты қандай да бір кемсітушілікке тыйым салады, ана тілі мен мәдениетін пайдалану құқығына және басқа да көптеген құқықтар мен бостандықтарға кепілдік береді.

Қазақстан халқы Ассамблеясы (бұдан әрі – ҚХА), шағын ассамблеялар өңірлерде әрбір қазақстандық этностың мәдени әлеуетін барынша толық іске асыруға, сондай-ақ мемлекет құрушы ұлт ретінде қазақтардың мәдениеті мен тілінің рөлін арттыруға бағытталған белсенді жұмыс жүргізуде. Ұлттық-мәдени орталықтар мен ҚХА

қызметінің басталуымен республиканың ұлттық азшылықтары өз тілдерін, дәстүрлерін қайта жаңғыртуға, балаларды ана тілінде оқыту мен тәрбиелеуге, тарихи Отанымен және шетелдік диаспорамен, оның ішінде мемлекеттік патронатпен байланыстарды дамытуға нақты мүмкіндік алды.

Осылайша, Қазақстанның барлық баласы тегіне, нәсіліне және ұлтына, әлеуметтік және мүлдіктік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына және бала мен оның ата-анасына немесе басқа да заңды өкілдеріне қатысты өзге де мән-жайларға қарамастан тең құқықтарға ие. Некеде де, одан тыс жерде де туылған балалар тең және жан-жақты қорғауды пайдаланады.

Білім беру ұйымдарындағы тіл саясаты Қазақстан Республикасының Конституциясына және тіл туралы заңнамалық актілеріне сәйкес жүзеге асырылады. Меншік нысанына қарамастан барлық білім беру ұйымдары білім алушылардың қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде білуін, сондай-ақ тиісті білім беру деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес орыс тілін және шет тілдерінің бірін оқып-үйренуін қамтамасыз етуге тиіс.

Тиісті білім беру ұйымдарын, сыныптарды, топтарды құру, сондай-ақ олардың жұмыс істеу жағдайларын жасау арқылы Қазақстанда тұратын азшылықтар үшін өз ана тілінде білім алу құқығы да қамтамасыз етілді.

Мемлекеттік тілде оқытатын тиісті білім беру ұйымдарын, сыныптарды, топтарды құру басым бағыт болып табылады.

Демалыс, ойындар, бос уақыт және мәдени-көркемдік қызмет (31-бап)

Балалардың жазғы демалысы мен жұмыспен қамтылуын жүйелі және сапалы ұйымдастыру үшін:

- жазғы каникул кезеңінде сауықтыру демалысын, бос уақытын және жұмыспен қамтылуын ұйымдастыру және қамтамасыз ету жөніндегі ведомствоаралық іс-шаралар жоспары (ҚР БҒМ 2016 жылғы 22 ақпандағы № 162 бұйрығы).

- білім беру ұйымдарында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі ведомствоаралық жоспар;

- демалыс кезеңінде балаларды сауықтыру демалысын және жұмыспен қамтылуын, балалар мен жасөспірімдер туризмін дамытудың жол картасы бекітілді.

Балаларды сауықтыру ұйымдарындағы жұмысқа тәлімгерлерді даярлау жөніндегі нұсқаулық қабылданды (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 19 сәуірдегі № 290 бұйрығы).

2020 жылы лагерьлерде сауықтырумен 1 млн 932 мың оқушы немесе 1-10 сынып оқушыларының жалпы санының 71,5 % қамтылған (2016 жыл – 1 млн 510 мың, немесе 59 %). Жалпы сауықтырумен 2 млн 492 мың немесе балалардың 92,4 % қамтылған (2016 жыл – 2 млн 220 мың, немесе 86,7 %). Балалар аула клубтарына барады, спортпен және туризммен айналысады, еңбек және демалыс лагерлерінде және т. б. демалады.

Жоғары сынып оқушыларының 900 мыңнан астамы немесе 35,3 %-ы (2016 жыл – 960 мың, немесе 37,5 %) еңбек және демалыс лагерлерінде, мектеп орманшылықтарында, көгалдандыру бригадаларында, еңбек және жөндеу-құрылыс жасақтарында жұмыспен қамтылды.

Қызығушылықтар бойынша үйірмелер мен аула клубтарында шығармашылық жұмыспен 467 мың бала немесе 17,3 % жасөспірім қамтылған (2016 – 348 мың, немесе 13,6 %). Спорттық-туристік бағыттағы іс-шаралар мен ұйымдарда жазғы демалыс кезеңінде 517 мың бала немесе 19,2 % (2016 жылы – 511 мың, немесе 19,9 %) жұмыспен қамтылды. Жазғы тілдік, көшбасшылық мектептерде жұмыспен қамтылғандар саны – 341 мың оқушы немесе 12,6 % (2016 жылы – 511 мың, немесе 19,9 %) төмендеді.

2020 жылғы желтоқсанда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мәдениет, дене шынықтыру және спорт мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы (№ 395-VI ҚРЗ) қабылданды, оның шеңберінде балалар мен жасөспірімдерге арналған мемлекеттік шығармашылық және спорттық тапсырыс тетігі алғаш рет енгізілді. Осы Заңға сәйкес балалардың шығармашылық үйірмелер мен спорт секцияларына баруын жан басына қаржыландыру әдістемесі мен қағидалары бекітілді. Мемлекеттік шығармашылық және спорттық тапсырысты іске асыру 2021 жылғы 1 мамырдан бастап іске қосылды. Қаржыландыру жергілікті бюджет есебінен қамтамасыз етіледі. Мемлекеттік тапсырысты енгізу 4-18 жас аралығындағы 82 241 бала мен жасөспірімге тегін негізде қосымша баруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, оның ішінде үйірмелермен – 30 172 адам, секциялармен – 52 069 адам қамтылды. Бұл шара шығармашылық үйірмелер мен спорт секцияларына қатысушылардың санын арттыру үшін қолайлы жағдай жасайды.

IX. АРНАЙЫ ҚОРҒАУ ШАРАЛАРЫ

Пана іздеген балалар мен босқын балалар (23-бап)

Қорытынды ескертулердің № 53, 54 тармақтары

Қазақстан 1951 жылғы 28 шілдеде қабылданған Босқындар мәртебесі туралы конвенцияның ережелеріне және 1967 жылғы 31 қаңтарда қабылданған босқындардың мәртебесіне қатысты хаттамаға сәйкес босқындар мен пана іздеген адамдарды, оның ішінде балаларды тиісінше қорғауды қамтамасыз ету үшін қажетті шаралар қабылдайды.

"Босқындар туралы" Қазақстан Республикасының Заңында босқын мәртебесін алғысы келетін балалар және босқын балалар ата-анасыз немесе өзге де заңды өкілдерсіз келгенде де, ата-анасын немесе отбасының басқа мүшелерін табу мүмкін

болмаған жағдайларда да, Қазақстан Республикасының Бала құқықтары туралы заңнамасына сәйкес Қазақстанда ата-анасының қамқорлығынсыз қалған басқа балалар сияқты қорғалады деп көзделген. Қазақстан Республикасының аумағында ата-анасыз немесе заңды өкілдерінсіз жүрген босқын балаларға босқын куәлігі беріледі (16-бап).

Босқын мәртебесін айқындау балалардың ең жақсы мүдделерін ескере отырып жүзеге асырылады. Ата-анасына босқын мәртебесін берген кезде бала автоматты түрде осындай мәртебеге ие болады. Бұл ретте, ҚР ІІМ деректері бойынша, босқын мәртебесін алу үшін балалардың (еріп жүрушілері жоқ және ажырасқан балалар) өз бетінше өтініш білдіру фактілері тіркелген жоқ.

Шығарудың болмау қағидаты ересектерге де, балаларға да бірдей қолданылады. Қазақстан заңнамасы пана іздеген адамдарды және босқындарды нәсіліне, діни сеніміне, ұлтына, азаматтығына, белгілі бір әлеуметтік топқа жататынына немесе саяси сеніміне байланысты өміріне немесе бостандығына қауіп төнетін елдің шекарасына қайтаруға немесе шығарып жіберуге тыйым салады. Бұл ретте 16 жасқа толмаған балалар әкімшілік жауапкершілікке, оның ішінде шығарып жіберу түріндегі жауапкершілікке тартылмайды.

ҚР НЖОК-ға олардың ата-аналарының құқықтық мәртебесіне қарамастан барлық балалардың тууын жалпыға бірдей тіркеуді көздейтін өзгерістер енгізілді, бұл азаматтықты тоқтату жолындағы маңызды қадам болды.

Қазақстан пана іздеген адамдарға және босқындарға медициналық қызмет көрсетуді қамтамасыз етеді. Қазақстан заңнамасында босқындарға, сондай-ақ Қазақстан аумағында баспана іздеп жүрген адамдарға профилактикалық, диагностикалық және емдік медициналық қызметтер көрсету тәртібі айқындалған. 2015 жылдан бастап 2020 жылды қоса алғанда босқындарға, сондай-ақ пана іздеген адамдарға барынша дәлелденген тиімді профилактикалық, диагностикалық және емдік медициналық қызметтер көрсету ережелері қолданылды (ҚР ДСӘДМ 2015 жылғы 21 мамырдағы № 368 бұйрығы).

2020 жылдан бастап пана іздеген адамдарға және босқындарға тегін медициналық қызмет көрсету "Қазақстан Республикасында уақытша болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, пана іздеген адамдар тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға құқығы бар, айналасындағыларға қауіп төндіретін аурулардың тізбесін және медициналық көмек көлемін бекіту туралы" ҚР ДСМ 2020 жылғы 9 қазандағы № ҚР ДСМ-121/2020 бұйрығына сәйкес жүзеге асырылады.

"Білім туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 8-бабының 2-тармағына сәйкес Қазақстанда тұрақты тұратын, сондай-ақ отбасын біріктіру мақсатында Қазақстанға келген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың білім беру саласындағы уәкілетті орган белгілеген тәртіппен мектепалды, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға Қазақстан азаматтарымен тең құқықтары бар.

ҚР БҒМ 2010 жылғы 28 қыркүйектегі № 468 бұйрығына сәйкес Қазақстанда тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың, сондай-ақ Қазақстанда уақытша тұратын көшіп-қонушылардың балалары білім алу үшін білім беру ұйымдарына қабылданады және Қазақстан азаматтары сияқты құқықтарды пайдаланады.

Қазақстанда мигрант балалардың жағдайын жақсартуға, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға, қауіпсіздік пен әлеуметтік және білім беру қызметтеріне қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған қажетті шаралар қабылдануда. 2020 жылдың сәуір айынан бастап Адам құқықтары жөніндегі Уәкіл мен ЮНИСЕФ балалар қорының қолдауымен "Көші-қон процестерінде балаларды қорғау" жобасы іске асырылуда. Жоба шеңберінде қорғаншылық немесе қамқоршылық органдарының, бағалардың, ЖБО, БҚО, ювеналды полиция, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған соттың, көші-қон қызметінің және үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері үшін оқыту тренингтері өткізіледі.

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы ЮНИСЕФ-пен бірлесіп көші-қон қызметінің қызметкерлері мен әлеуметтік қызметкерлер үшін халықаралық стандарттар мен көші-қон жағдайында балалармен жұмыс істеу бойынша озық практика бойынша оқу бағдарламасын әзірледі.

ҚР ІІМ деректері бойынша 2020 жылы тіркелген босқын балалардың саны 144 (2016 жылы – 206, 2017– 184, 2018 –176, 2019 –177) құрады.

2020 – 2021 оқу жылында орта білім беру ұйымдарында 689 босқын бала, 20 367 көшіп-қонушы бала, 7637 қандас бала оқытылды.

Кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінде 485 қандас бала және 93 көшіп-қонушы бала оқиды.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне көші-қон процестерін реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2020 жылғы 13 мамырдағы № 327-VI Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, ол Қазақстанда уақытша еңбек қызметін рұқсат алмай жүзеге асыру мүмкіндігін ұсыну арқылы қандастардың қазақстандық қоғамға бейімделуі мен ықпалдасуын жеделдетуге бағытталған.

Азшылықтарға жататын балалар (30-бап)

Қазақстан Қазақстан халқының тілдерін үйрену мен дамыту үшін жағдай туғызуға қамқорлық жасайды. Қазақстанда әркімнің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға, қарым-қатынас, тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдап алуға құқығы бар.

Қазақстан халқының тілдерін үйрену мен дамыту үшін заңнамалық деңгейде жағдай жасалған. Азаматтардың құқықтарына тіл белгісі бойынша қысым жасауға жол берілмейді. Қазақстанда мемлекеттік тілдің және басқа да тілдердің қолданылуына және оларды үйренуге кедергі келтіретін адамдар Қазақстан заңдарына сәйкес жауаптылыққа тартылады.

Тілдік әралуандықты сақтау мемлекеттік басымдық болып табылады. Мәселен, Қазақстан Республикасында Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде елімізде тұратын түрлі этнос өкілдеріне ана тілін оқыту үшін жексенбілік мектептерге оқу-әдістемелік көмек көрсетуден, сондай-ақ ана тілін оқыту кезінде тәжірибелі педагогтарды – тіл иелерін тарту, халықаралық тәжірибені және қазіргі заманғы технологияларды пайдалану сияқты жағдайлар жасалған.

Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы іске асырылуда. Бағдарлама міндеттерінің бірі этникалық топтардың тілдерін дамыту болып табылады.

ҚР БҒМ деректері бойынша, 2020 – 2021 оқу жылында қазақ тілінде оқытатын 3733 мектеп жұмыс істейді, онда жалпы саны 1 505 779 оқушы оқиды. Орыс тілінде 1160 мектеп жұмыс істейді, онда 394 645 бала оқиды. Аралас тілде оқытатын 2047 мектеп жұмыс істейді, олардың контингенті 1 456 175 оқушыны құрайды. Олардан басқа өзбек немесе ұйғыр ұлттық азшылықтарының үлкен топтары шоғырланған Қазақстанда өзбек тілінде оқытатын 9 мектеп жұмыс істейді, онда 6 835 адам оқиды, ұйғыр тілінде оқытатын 8 мектеп, онда 5268 адам оқиды.

Балалар еңбегін қоса алғанда, балаларды экономикалық қанау (32-бап)

Қорытынды ескертулердің № 56, 57 тармақтары

Қазақстанда әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауға құқығы бар. Мәжбүрлі еңбекке соттың үкімі бойынша не төтенше немесе соғыс жағдайларында ғана жол беріледі.

Балалар еңбегінің ең нашар түрлеріне жол бермеу Қазақстанның еңбек заңнамасының негізгі қағидаттарының бірі болып табылады, оны бұзғаны үшін әкімшілік және қылмыстық жауаптылық көзделеді.

ҚР ЕК еңбек шартын жасасуға жол берілетін жас мөлшері айқындалған. Еңбек кодексінің 31-бабына сәйкес еңбек шарты 16 жасқа толған азаматтармен, сондай-ақ:

1) орта білім беру ұйымдарында негізгі орта, жалпы орта білім алған жағдайларда 15 жасқа толған азаматтармен;

2) оқудан бос уақытта денсаулығына зиян келтірмейтін және оқу процесін бұзбайтын жұмысты орындау үшін 14 жасқа толған оқушылармен;

3) кинематография ұйымдарында, театрларда, театр және концерт ұйымдарында, цирктерде денсаулығына және имандылық тұрғысынан дамуына нұқсан келтірмей шығармалар жасауға және (немесе) орындауға қатысу үшін 14 жасқа толмаған адамдармен еңбек шарты жасалуы мүмкін.

Сонымен бірге, ҚР ЕК-де 18 жасқа толмаған адамдарды ауыр дене жұмыстарына және зиянды және қауіпті еңбек жағдайларындағы жұмыстарға, түнгі уақыттағы жұмыстарға сағат 22-ден таңғы 6-ға дейін, үстеме жұмыстарға тартуға тыйым салынады.

Бұдан басқа, заңнамада 18 жасқа толмаған жұмыскерлердің еңбегін, оның ішінде ауыл шаруашылығы өндірісін пайдалануға тыйым салынған 103 жалпы кәсіптен және жұмыс түрлерінен тұратын жұмыстар тізімі айқындалған.

Мемлекет еңбек инспекциясы, прокуратура, білім басқармасы сияқты мемлекеттік органдар атынан кәмелетке толмағандардың еңбегіне қойылатын заңнамалық талаптардың сақталуын бақылауды тұрақты негізде жүзеге асырады.

Республикалық деңгейде балалар еңбегінің ең нашар түрлеріне қарсы күрес жөніндегі үйлестіру кеңесі жұмыс істейді, оның құрамына мемлекеттік органдардың өкілдерінен басқа ұлттық кәсіпкерлер палатасының, Халықаралық еңбек ұйымы және ҰЕҰ кіреді.

Үйлестіру кеңесінің бастамасы бойынша жыл сайын Дүниежүзілік балалар еңбегіне қарсы күрес күніне арналған "Балалар еңбегін пайдалануға қарсы күрестің 12 күні" ұлттық ақпараттық науқаны (ҰАН) өткізіледі.

Жыл сайын жазғы каникул кезінде ҚР ІІМ "Жұмыспен қамту" акциясын өткізеді, оның мақсаты жазғы каникул кезеңінде кәмелетке толмағандар тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу, сондай-ақ профилактикалық есепте және ішкі істер органдарының тізімінде тұрған жасөспірімдерді жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету болып табылады.

2021 жылы акция барысында бос уақытты ұйымдастырудың түрлі нысандарына 800 мыңнан астам кәмелетке толмаған, оның ішінде ішкі істер органдарының есебінде тұрған 7 мыңнан астам бала, сондай-ақ қолайсыз отбасылардан шыққан 11 мыңға жуық бала тартылды.

Дегенмен, Қазақстанда кәмелетке толмағандарды жұмысқа тарту жүйелі сипатқа ие. Көбінесе кәмелетке толмағандардың еңбегі ауыл шаруашылығында қолданылады. Негізінен, балалар еңбегінің себептері экономикалық және әлеуметтік сипаттағы проблемалар болып табылады.

ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі жанындағы Балалар еңбегінің ең нашар түрлерімен күрес жөніндегі үйлестіру кеңесінің деректеріне сәйкес 2018 жылы мемлекеттік инспекторлар тексеру барысында балалар еңбегін заңсыз пайдаланудың 10 фактісін, 2019 жылы – 5 фактіні және 2020 жылы – 5 фактіні анықтады. Қызметкерлерге қатысты тиісті әкімшілік шаралар қолданылды.

Сауда, заңсыз айналым және ұрлау (35-бап)

Қорытынды ескертулердің № 58, 59 тармақтары

Қазақстан балаларды ұрлау және заңсыз айналымы, саудамен күрес және жолын кесу бойынша белсенді жұмыс жүргізуде.

Балалар саудасына байланысты қылмыстар үшін мүлкін тәркілей отырып, ең көп жаза мерзімі 18 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген.

2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292 Қазақстан Республикасының Заңымен кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін

қылмыстық жауапкершілікті күшейтуге бағытталған ҚР ҚК-ге өзгерістер енгізілді. Атап айтқанда, адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға немесе заңсыз алып қоюға мәжбүрлеу (ҚР ҚК 116-бабы), кәмелетке толмағандарды жезөкшелікпен айналысуға тарту (ҚР ҚК 134-бабы), кәмелетке толмағандарды саудаға салу (ҚР ҚК 135-бабы) үшін жаза мерзімдері қатаңдатылды.

2016 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі кезеңде ҚР ҚК-нің 135-бабы "Кәмелетке толмағандарды сату" бойынша 47 қылмыс (2016 жыл – 9, 2017 – 12, 2018 – 5, 2019 – 6, 2020 – 15), ҚР ҚК-нің 134-бабы "Кәмелетке толмағандарды жезөкшелікпен айналысуға тарту" бойынша – 39 қылмыс (2016 жыл – 12, 2017 – 8, 2018 – 10, 2019 – 6, 2020 – 3) тіркелді.

Қазақстан Республикасы Премьер-министрінің 2017 жылғы 16 маусымдағы өкімімен адамдарды заңсыз әкетуге, әкелуге және сатуға қарсы күрес мәселелері жөніндегі Ведомствоаралық комиссия құрылды (№ 78-і).

Халықаралық және үкіметтік емес ұйымдардың көмегімен мемлекеттік органдар адам саудасына байланысты қылмыстардың жолын кесуге, алдын алуға және оларға қарсы күреске бағытталған 6 іс-шара жоспарын іске асырды. Бұл балаларды қанау фактілерін анықтауға, жолын кесуге, тергеуге ықпал ететін қосымша ұйымдастырушылық шаралардың тұтас кешені.

2016 жылдан бастап ҚР ІІМ мен ЕҚЫҰ арасында Ынтымақтастық ниеті туралы хаттама қолданылады, оның шеңберінде ұйымдасқан қылмысқа, адам саудасына және киберқылмысқа қарсы күрес мәселелері бойынша бірлескен жұмыс кездесулерін, дөңгелек үстелдерді, конференцияларды, семинарларды, тренингтерді, біліктілікті арттыру курстарын өткізу, сондай-ақ осы бағыттар бойынша ақпарат және тәжірибе алмасу көзделген.

"11616" ұлттық тегін тәуліктік жедел желісі жұмыс істейді, олардың операторлары еңбек көші-қоны мен адам саудасына қатысты кез келген мәселелер бойынша консультация береді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 24 ақпандағы № 94 қаулысымен Адам саудасына байланысты қылмыстардың алдын алу, жолын кесу және оларға қарсы күрес жөніндегі 2021 – 2023 жылдарға арналған іс-шаралар бекітілді.

ҚР ІІМ мүдделі органдармен бірлесіп тоқсан сайын мақсатты жедел-алдын алу іс-шараларын ("СТОП Трафик", "Нелегал", "Мигрант" және т.б.) жүргізеді. ҰЕҰ-мен тығыз өзара іс-қимыл орнатылды, олармен Ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойылды.

Шекара маңындағы елдердің қылмысқа, оның ішінде адам саудасына қарсы күрес жөніндегі құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық ТМД мемлекеттері Басшылары Кеңесінің 2018 жылғы 28 қыркүйектегі шешімімен бекітілген қолданыстағы

үкіметаралық, ведомствоаралық келісімдер мен қылмысқа қарсы күрестің 2019 – 2023 жылдарға арналған бірлескен шараларының мемлекетаралық бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылады.

Пайдаланудың басқа да нысандары (36-бап)

Қазақстанда балалар отбасылық, қылмыстық, еңбек, әкімшілік және азаматтық құқықтың барлық салаларында пайдаланудың барлық нысандарынан заңнамалық деңгейде қорғалған.

Ұстаудың, түрмеге отырғызудың немесе күзетпен ұстаудың кез келген нысандарын қоса алғанда, бас бостандығынан айырылған балалар (37-баптың b), c) және d) тармақшалары)

ҚР ҚК-нің 15-бабының 1-бөлігіне сәйкес Қылмыстық құқық бұзушылық жасаған уақытта он алты жасқа толған есі дұрыс жеке тұлға қылмыстық жауаптылыққа жатады.

Ауыр және аса ауыр қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылық 14 жастан басталады (ҚР ҚК 15-бабының 2-бөлігі).

Кәмелетке толмағандарға бас бостандығынан айыру он жылдан аспайтын, ал ауырлататын мән-жайларда кісі өлтіргені немесе терроризм актісі үшін не біреуі ауырлататын мән-жайларда адам өлтіру немесе терроризм актісі болып табылатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша он екі жылдан аспайтын мерзімге тағайындалуы мүмкін. Онша ауыр емес қылмыс немесе өлім келтірумен байланысты емес ауырлығы орташа қылмыс жасаған кәмелетке толмағандарға бас бостандығынан айыру тағайындалмайды.

2017 жылғы 18 сәуірдегі № 58-VI Қазақстан Республикасының Заңымен ҚР ҚК өзгерістер енгізілді, оған сәйкес кәмелетке толмаған сотталғандардың бас бостандығынан айыру қылмыстық-атқару жүйесінің орташа қауіпсіз мекемелерінде тек кәмелетке толмағандарды ұстауға арналған (бұрын тәрбиелеу колонияларында күшейтілген режимде ұстау көзделген) мекемелерде өтелуі көзделген. Балалар мекемелердің қабырғасында 18 жасқа дейін тұрады, содан кейін берілген өтінішке сәйкес оларда 21 жасқа дейін қалуға құқылы. 18 жасқа толған кәмелетке толмаған адам, егер жаза мерзімі толық кәмелетке толған кезеңнен асып кетсе, өз қалауы бойынша ересектерге арналған мекемеге ауыса алады.

2020 жылдың соңындағы жағдай бойынша 51 кәмелетке толмаған бала бас бостандығынан айыру орындарында ұсталды, оның 48-і ер балалар. Есептік кезеңде бас бостандығынан айыру орындарында ұсталатын кәмелетке толмағандардың ең көп саны 2017 жылы байқалды – 52 бала. 2020 жылдың соңында тергеу изоляторлары (тергеу изоляторлары) мен түрмелерде, сондай-ақ тергеу изоляторлары мен түрмелерде жұмыс істейтін үй-жайларда 70 бала, оның ішінде 66 ер бала ұсталды.

Бас бостандығынан айыру орындарындағы кәмелетке толмағандар кездесуге құқылы, олардың саны олардың мекемедегі мінез-құлқына байланысты. Дағдылы жағдайда жүрген адамдар (жаңадан келгендер және өздерін оң бағытта көрсетпеген) жылына туыстарымен және өзге адамдармен 8 қысқа мерзімді (2 сағатқа дейін) кездесуді, сондай-ақ жақын туыстарымен 4 ұзақ мерзімді (2 тәулікке дейін) кездесуді пайдалана алады. Жеңілдетілген жағдайдағы (мінез-құлқының оң дәрежесі бар) кәмелетке толмағандар жылына туыстарымен және өзге адамдармен 24 қысқа мерзімді (2 сағатқа дейін) кездесулерді, сондай-ақ жақын туыстарымен 6 ұзақ мерзімді (2 тәулікке дейін) кездесулерді пайдалана алады.

Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI Заңымен ҚР ҚК кәмелетке толмағандардың жазаларын жеңілдетуді көздейтін өзгерістер енгізілді. Атап айтқанда, айыппұлдың ең жоғары сомасы 100 АЕК (бұрын 250 АЕК) шектелген, қоғамдық жұмыстарға тарту 75 сағатпен (бұрын 150 сағат) шектелген.

Бас бостандығынан айыруға сотталған еркек жынысты кәмелетке толмағандар ЛА-155/6 мекемесінде (Алматы қ.) ұсталады, әйел жынысты кәмелетке толмағандар ЛА-155/4 (Жауғашты кенті, Алматы облысы) мекемесінің жанындағы қыздарға арналған жергілікті учаскеде ұсталады.

Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде сотталғандармен тәрбие процесіндегі маңызды бағыттардың бірі туыстарын жеке-тәрбие жұмысына тарту болып табылады, ол көбінесе туыстары сотталушылармен кездесуге келген кезде, ал қажет болған жағдайда туыстарын шақыра отырып жүргізіледі.

Сотталғандарға тәрбиелік ықпал етудің тиімділігін арттыру мақсатында мекемелерде ата-аналар комитеті мен қамқоршылық кеңесі ұйымдастырылды.

Сотталғандардың әлеуметтік-пайдалы байланыстарын нығайту, отбасы институтын нығайту мақсатында мекемелерде кәмелетке толмаған сотталған туыстарының қатысуымен "Ашық есік күндері" өткізіледі. Бұл іс-шаралар мекемелерде жағымды психологиялық ахуал қалыптастыруға бағытталған.

Түзеу мекемелерінің психологиялық қызметінің қызметкерлері психодиагностикалық, оның ішінде суицидтік үрдістерді анықтау үшін тексерулер жүргізеді. Әйел жынысты сотталғандармен Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің ғылыми-зерттеу тобы жұмыс істейді, ол босатылғаннан кейін сотталғандарды қайта әлеуметтендіруге психологиялық-педагогикалық зерттеулер жүргізеді және педагогикалық көмек көрсетеді.

Мекемелерде ұсталатын барлық бала орта білім алуға қол жеткізе алады, оқу материалдарымен, мектеп керек-жарақтарымен және компьютерлік жабдықтармен қамтамасыз етілген.

Кәмелетке толмағандарға қатысты сот төрелігін іске асыру (40-бап)

Қорытынды ескертулердің № 60, 61 тармақтары

Дауларды қарау бойынша кәмелеттік жасқа толмаған балалардың қатысуымен соттар құру тәжірибесі

Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау - Қазақстанның мемлекеттік әлеуметтік-құқықтық саясатының басым бағыттарының бірі

Республикада 2003 – 2006 жылдары "Қазақстандағы ювеналдық әділет" халықаралық жобасы іске асырылып, оның шеңберінде Елбасының 2007 жылғы 23 тамыздағы Жарлығымен Астана және Алматы қалаларында алғашқы эксперименттік ювеналдық соттар құрылды.

Содан кейін, Мемлекет басшысының 2008 жылғы 19 тамыздағы Жарлығымен Қазақстан Республикасында ювеналдық әділет жүйесін дамытудың 2009 – 2011 жылдарға арналған тұжырымдамасы мақұлданып, ювеналдық сот ювеналдық әділет жүйесінің неғұрлым маңызды буыны болып табылатынын айқындады.

Пилоттық ювеналдық соттар қызметінің оң тәжірибесін ескере отырып, Мемлекет басшысының 2012 жылғы 4 ақпандағы Жарлығымен мұндай соттар республиканың барлық облыс орталықтарында және кейбір ірі қалаларында құрылды.

Осылайша, республикада бүгінде 20 ювеналдық сот: Алматы, Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстарында екі соттан және барлық облыс орталықтарында, Нұр-Сұлтан, Шымкент және Алматы қалаларында бір-бір сот табысты жұмыс істеуде.

Ювеналдық соттардың соттылығы

Ювеналдық соттар кешенді юрисдикция соттары ретінде құрылды, олардың соттылығына кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстар туралы қылмыстық істер және кәмелетке толмағандардың құқықтарын бұзатын қылмыстар туралы қылмыстық істер, сондай-ақ азаматтық және әкімшілік істер жатады.

Заң шығарушы Ювеналдық соттардың соттылығына жататын істердің шеңберін нақты айқындады.

ҚР АПК 27-бабының 3-бөлігіне сәйкес кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттар баланың тұрғылықты жерін айқындау; ата-ананың баламен араласу тәртібін айқындау және басқа адамдарда болатын баланы айырып алу туралы; бала ата-аналарының біреуімен республикадан тыс жерлерге тұрақты тұру үшін кеткен кезде баланың тұрғылықты жерін айқындау туралы; ата-ана құқықтарынан айыру (оларды шектеу) және оларды қалпына келтіру туралы; бала асырап алу және оның күшін жою туралы; кәмелетке толмағандарды арнаулы білім беру ұйымдарына немесе ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына жіберу туралы даулар бойынша; кәмелетке толмағандарға қатысты қорғаншылық пен қамқоршылықтан (патронаттан) туындайтын даулар бойынша; кәмелетке толмағанның әкесін анықтау және одан алименттер өндіріп алу туралы; он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағанның өз табыстарына өз бетінше иелік ету құқықтарын шектеу немесе олардан айыру туралы арыздар бойынша; кәмелетке толмағанды

әрекетке толық қабілетті деп жариялау (эмансипация) туралы; әке болуды анықтау туралы және баланы күтіп-бағуға пайыздық қатынаста немесе нақты ақшалай сомада алименттер өндіріп алу туралы; алименттердің мөлшерін азайту туралы; кәмелетке толмағандардың еңбек, тұрғын үй құқықтарын қорғау туралы; кәмелетке толмағандар және кәмелетке толғандар бірлесіп, оның ішінде әрекетке қабілетсіз немесе әрекетке қабілеттілігі шектеулі кәмелетке толғандардың қатысуымен келтірілген зиянды өтеу туралы азаматтық істерді қарайды және шешеді.

Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттың соттылығына жатқызылған істер кәмелетке толмаған адамның заңды өкілдерінің өтінішхаты бойынша, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың, облыс орталықтарының шегінде орналасқан аудандық (қалалық) соттардың соттылығына жатқызылған істерді қоспағанда, баланың тұрғылықты (болатын) жеріндегі аудандық (қалалық) сотта қаралуы мүмкін немесе оған берілуі мүмкін. Өтінішхат істі сот талқылауына дайындау аяқталғанға дейін берілуі мүмкін.

Ювеналдық соттардың әділ соттары сот төрелігін жүзеге асыру кезінде кәмелетке толмағандарға психологиялық және құқықтық қорғауды, сондай-ақ кәмелетке толмағанмен әңгімелесу үшін қолайлы жағдайды қамтамасыз етеді. Кәмелетке толмағанның жеке басының психологиялық сипаттамасын беру, қорытынды шығару және балаға психологиялық көмек көрсету үшін психолог баламен әңгіме жүргізеді. Әңгіме арнайы балалар бөлмесінде өтеді, онда ресми бейімділік жоқ, онда кәмелетке толмаған адам өзін еркін сезініп, сұхбаттасушыға сене алады.

Нормативтік құқықтық база

Баланың құқықтары мен мүдделеріне байланысты істерді қарау кезінде соттар Қазақстан Республикасының Конституциясын, ҚР АҚ, ҚР АПК, ҚР НжОК, "Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы" Қазақстан Республикасының Заңымен, ҚР ҚК, ҚР ҚПК, ҚР ӘҚБК, Қазақстан Республикасы Жоғарғы кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысымен ратификацияланған Баланың құқықтары туралы конвенцияны және басқа да нормативті құқықтық актілерді басшылыққа алады.

Қазақстан балалардың құқықтары саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға қосылып, сол арқылы балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың мызғымастығына кепілдік беретін құқықтық, демократиялық және зайырлы мемлекет құратынына өз ниетін білдірді.

ҚР ЖС кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделерін неғұрлым толық қорғауды қамтамасыз ету үшін мынадай нормативтік қаулылар қабылдады:

1. 2000 жылғы 28 сәуірдегі № 5 "Соттардың некені (ерлі-зайыптылықты) бұзу туралы істерді қараған кезде заңнаманы қолдануы туралы";

2. 2016 жылғы 31 наурыздағы № 2 "Соттардың бала асырап алу жөніндегі заңнаманы қолдану практикасы туралы".

Республика соттарының заңнаманы біркелкі қолдануы мақсатында ҚР ЖС 2018 жылғы 29 қарашада екі нормативтік қаулы қабылдады:

№ 15 "Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу кезінде заңнаманы қолдануы туралы";

№ 16 "Баланың туу тегін анықтауға байланысты істерді қарау кезінде соттардың заңнаманы қолдануы туралы".

Прокуратура, ішкі істер органдарының және соттардың қызметкерлері үшін кәмелетке толмағандардың құқықтары бойынша оқыту іс-шараларын өткізу туралы ақпарат "Конвенцияның қағидаттары мен ережелерін және оған факультативтік хаттамаларды хабардар ету" бөлімінде белгіленген.

Балаларды сатуға, балалар жезекшелігі және балалар порнографиясына қатысты Факультативтік хаттаманы орындау жөніндегі шаралар

Қорытынды ескертулердің № 62, 63 тармақтары

ҚР ҚПК-ке сәйкес бір қылмыстық құқық бұзушылық үшін қайта соттауға және қылмыстық қудалауға жол берілмейді (20-бап), сондай-ақ егер оған қатысты сол қылмыс үшін заңды күшіне енген үкім шығарылса немесе іс бойынша іс жүргізу тоқтатылса, адамды ұстап беруге (экстрадициялауға) жол берілмейді (590-бап).

Қарулы қақтығыстар жағдайындағы балалар (38-бап)

Балалардың қарулы қақтығыстарға қатысуына қатысты Факультативтік хаттаманы орындау жөніндегі шаралар,

Қорытынды ескертулердің № 64-тармағы

ҚР ҚК-нің 132-бабына сәйкес кәмелетке толмағандарды қылмыстық құқық бұзушылықтар, оның ішінде экстремистік немесе террористік қылмыстар жасауға тартқаны үшін жасалған әрекеттің ауырлығына қарай 2 жылдан 15 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі қылмыстық жауапкершілік көзделген.

Бұдан басқа, заңсыз әскерилендірілген құралымды ұйымдастырғаны, оған басшылық еткені және оған Қазақстанда қатысқаны үшін бас бостандығынан айыру түріндегі қылмыстық жауапкершілік көзделген (ҚР ҚК 267-бабы).

Ауыр қылмыстық жаза және бас бостандығынан айырудың ұзақ мерзімі азаматтарды жалдамалы (ҚР ҚК 170-бабы) және шетелдік қарулы қақтығыстарға (ҚР ҚК 172-бабы) қатысқаны үшін, оның ішінде балаларды осы қылмыстарды жасауға тартқан кезде күтеді.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2013 – 2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны және оны іске асыру жөніндегі Жоспарды орындау шеңберінде біздің елімізде халықты, әсіресе балаларды зорлық-зомбылық экстремизмі мен терроризм идеологиясына тартуды, оның ішінде олардың әскери қақтығыстарға қатысу үшін шетелге шығуын болдырмауды қоршауға бағытталған атаулы және нақты алдын алу жұмыстары жүргізілді.

Бұдан басқа, "Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы" Заңның 41-бабында баланы соғыс қимылдарына, қарулы қақтығыстарға қатысуға тартуға, балалардың әскерилендірілген құрамаларын құруға тыйым салу белгіленген.

Жоғарыда баяндалғандардан басқа, "Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы" Заңның 31-бабына сәйкес мерзімді әскери қызметке Қарулы Күштерді жасақтау үшін қажетті мөлшерде әскерге шақыруды кейінге қалдыруға немесе одан босатуға құқығы жоқ 18 жастан 27 жасқа дейінгі Қазақстан Республикасының азаматтары шақырылады. Осыған орай, 18 жасқа толмаған азаматтарды Қазақстанның Қарулы Күштеріне шақыруға жол берілмейді.

Қазақстанның Қарулы Күштері қандай да бір әскери іс-қимылдар мен қарулы қақтығыстарға қатыспайды.

Хабарламалар рәсіміне қатысты Факультативтік хаттаманы ратификациялау Қорытынды ескертулердің № 65-тармағы

Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 14 қыркүйектегі № 413 Жарлығымен бекітілген Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі "Қазақстан Жаңа нақты ахуалда: іс-қимыл уақыты" атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарына сәйкес хабарлау рәсіміне қатысты Факультативтік хаттамаға қосылу көзделген.

Қазақстан Республикасының 2021 – 2022 жылдарға арналған хабарламалар рәсіміне қатысты Факультативтік хаттамаға қосылуы жөніндегі жол картасы әзірленді және Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігі Басшысының қарарымен мақұлданды (2021 жылғы 12 мамырдағы № 6845 ПАБ-10).

Адам құқықтары жөніндегі халықаралық шарттарды ратификациялау, Қорытынды ескертулердің № 66-тармағы

Қазақстан БҰҰ Бас Ассамблеясының 1990 жылғы 18 желтоқсандағы 45/178 қарарымен бекітілген Еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің барлық құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияға қатысушы болып табылмайды және осы Конвенцияға қосылудың мақсаттылығы мәселесін зерделеуді жалғастыруда.

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2021 жылғы 28 желтоқсандағы
№ 942 қаулысымен
бекітілген
Қазақстан Республикасының
Бала құқықтары туралы
конвенцияны іске асыруы
туралы бесінші және алтыншы
жиынтық мерзімді
баяндамасына қосымша

1-кесте. Қазақстанның халық саны

		2017 жылғы 1 қаңтарға	2018 жылғы 1 қаңтарға	2019 жылғы 1 қаңтарға	2020 жылғы 1 қаңтарға	2021 жылғы 1 қаңтарға
Барлығы	барлығы	17 918 214	18 157 337	18 395 567	18 631 779	18 879 552
	ерлер	8 668 478	8 791 298	8 913 196	9 034 134	9 160 399
	үлес салмағы, %	48,4	48,4	48,5	48,5	48,5
	әйелдер	9 249 736	9 366 039	9 482 371	9 597 645	9 719 153
	үлес салмағы, %	51,6	51,6	51,5	51,5	51,5

Дереккөзі: ҚР СЖРА ҰСБ

2-кесте. Жасы бойынша балалар саны, адам

		2017 жылғы 1 қаңтарға		2021 жылғы 1 қаңтарға		
Жасы	туғаннан бастап 17 жасқа дейін барлығы	ұлдар	қыздар	туғаннан бастап 17 жасқа дейін барлығы	ұлдар	қыздар
Барлығы, о.і.	5 624 555	2 889 871	2 734 684	6 295 590	3 240 507	3 055 083
0	397 737	205 505	192 232	423 528	218 902	204 626
1	394 204	202 869	191 335	398 191	205 695	192 496
2	394 324	202 958	191 366	393 346	202 681	190 665
3	381 145	196 439	184 706	385 420	199 029	186 391
4	374 067	191 601	182 466	394 875	204 011	190 864
5	365 297	187 826	177 471	391 311	201 349	189 962
6	359 903	184 713	175 190	391 509	201 510	189 999
7	348 227	179 470	168 757	378 337	194 972	183 365
8	345 027	176 771	168 256	371 182	190 094	181 088
9	304 669	156 507	148 162	362 542	186 400	176 142
10	287 970	148 169	139 801	357 205	183 305	173 900
11	268 811	137 998	130 813	345 553	178 053	167 500
12	265 578	137 021	128 557	342 211	175 275	166 936
13	244 217	125 119	119 098	302 082	155 230	146 852

	17670579	100,0%	17918214	100,0%	18157337	100,0%	1 8395567	100,0%	1 8631779	100,0%	1 8879552	100,0%
Қазақтар	11748179	66,5%	12000610	67,0%	12250305	67,5%	1 2505251	68,0%	1 2764821	68,5%	1 3029227	69,0%
Орыстар	3 644529	20,6%	3 619002	20,2%	3588 686	19,8%	3 553232	19,3%	3512925	18,9%	3 478287	18,4%
Өзбектер	548841	3,1%	563 103	3,1%	576 817	3,2%	590993	3,2%	605137	3,2%	620324	3,3%
Украиндар	289724	1,6%	283738	1,6%	277514	1,5%	270916	1,5%	263962	1,4%	256743	1,4%
Ұйғырлар	256295	1,5%	261048	1,5%	265497	1,5%	270096	1,5%	274509	1,5%	278869	1,5%
Татарлар	202934	1,1%	202542	1,1%	202121	1,1%	201492	1,1%	200545	1,1%	199427	1,1%
Немістер	181754	1,0%	180774	1,0%	179476	1,0%	178029	1,0%	176107	0,9%	174632	0,9%
Түріктер	107169	0,6%	107681	0,6%	110713	0,6%	112107	0,6%	113421	0,6%	114891	0,6%
Кәрістер	103514	0,6%	105789	0,6%	108177	0,6%	108396	0,6%	108551	0,6%	108300	0,6%
Әзербайжандар	58062	0,3%	56994	0,3%	108 030	0,6%	110341	0,6%	112547	0,6%	114586	0,6%
Дүнгендер	107944	0,6%	109394	0,6%	70283	0,4%	7 2361	0,4%	7 4409	0,4%	7 6297	0,4%
Белорустар	66209	0,4%	68252	0,4%	55943	0,3%	5 4690	0,3%	5 3440	0,3%	5 2222	0,3%
Тәжіктер	31938	0,2%	31516	0,2%	47331	0,3%	4 8749	0,3%	5 0121	0,3%	5 1680	0,3%
Күрдтер	43974	0,2%	44768	0,2%	45551	0,3%	4 6348	0,3%	4 7153	0,3%	4 7948	0,3%
Шешендер	32695	0,2%	32894	0,2%	33160	0,2%	3 3318	0,2%	3 3507	0,2%	3 3703	0,2%
Поляктар	44738	0,3%	46001	0,3%	31106	0,2%	3 0456	0,2%	2 9728	0,2%	2 9169	0,2%
Башқұрттар	16885	0,1%	16843	0,1%	16811	0,1%	1 6732	0,1%	1 6674	0,1%	1 6619	0,1%
Баскалар	185195	1,0%	187265	1,0%	189816	1,0%	192060	1,0%	194222	1,0%	196628	1,0%

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

5-кесте. 2016 – 2020 жылдары ана өлімі абсолютті цифрлармен және 1000 тірі туылғандарға шаққанда

--	--	--

	қайтыс болған жүкті әйелдердің, босанатын әйелдердің және қайтыс болған жердегі босанған әйелдердің абсолюттік саны					100 000 тірі туылғандарға шаққандағы көрсеткіш				
	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Қазақстан Республикасы бойынша барлығы	62	58	56	55	156	15,7	14,8	13,9	13,7	36,5
Ақмола	0	2	4	2	3	17,8	35,9	35,9	17,2	25,5
Ақтөбе	4	1	1	1	15	20,2	5,3	5,1	4,9	70,3
Алматы	6	10	6	11	14	14,5	25,1	14,8	25,4	30,3
Атырау	5	3	1	3	9	30,1	18,4	5,9	17,8	50,6
ШҚО	4	4	3	5	10	22,2	18,4	14	23,4	45
Жамбыл	3	3	2	3	8	15,4	12,2	8	11,8	28,9
БҚО	3	1	1	1	3	22,8	7,8	7,6	7,6	21,9
Қарағанды	7	3	6	9	12	29,4	13,2	26,2	39,5	51,5
Қостанай	4	2	1	3	11	32,7	17,1	8,7	26,6	94,4
Қызылорда	1	0	2	1	12	5,3	0,0	10,7	5,3	56
Маңғыстау	1	2	5	1	8	5,1	10,3	25,1	4,9	36,8
Павлодар	2	2	1	0	3	16,0	16,8	8,5	0	25,7
СҚО	0	2	1	0	5	0,0	28,5	14,8	0	76,8
Түркістан*	15	14	6	5	10	17,7	19,6	10,3	9,3	16,3
Нұр-Сұлтан қ.	3	2	8	1	6	11,0	6,5	29	3,3	20
Алматы қ.	4	7	4	7	11	7,9	12,6	8,9	15,4	24,9
Шымкент қ.	-	-	4	2	16	-	-	19,6	7,1	53,3

* 2015 – 2016 жылдар Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша деректер.

Дереккөз: ҚР ДСМ деректері

6-кесте. 1000 тірі туылғандарға шаққанда 2016 – 2020 жылдардағы нәресте өлімі

	100 000 тірі туылғандарға шаққандағы көрсеткіш				
	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Қазақстан Республикасы	8,59	7,93	8,03	8,37	7,77
Ақмола	7,03	7,69	5,64	7,25	6,50
Ақтөбе	8,54	7,22	8,66	8,80	8,40
Алматы	7,54	7,66	6,98	7,61	7,70
Атырау	8,87	7,10	10,69	11,13	9,37
ШҚО	8,14	6,66	6,61	7,01	9,19
Жамбыл	8,80	8,21	7,39	8,87	6,86
БҚО	8,12	7,89	7,59	8,51	8,52
Қарағанды	9,07	10,42	10,30	9,58	10,40
Қостанай	9,83	8,61	9,09	9,37	10,55
Қызылорда	9,48	7,70	9,81	9,22	8,32
Маңғыстау	7,99	7,67	5,55	6,80	5,71

Павлодар	7,11	9,01	10,81	9,43	8,72
СҚО	9,98	9,83	8,67	8,52	7,21
Түркістан*	9,51	7,28	7,99	8,24	7,40
Нұр-Сұлтан қ.	6,75	5,92	6,17	5,93	5,20
Алматы қ.	7,58	6,93	8,36	8,05	7,64
Шымкент қ.	-	8,37	8,37	9,59	7,98

* Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша 2015 – 2016 жж. деректер.

Дереккөз: ҚР СЖРЖА ҰСБ

7-кесте. 2016 – 2020 жылдары халықтың жан басына шаққандағы орташа ақшалай табысын бағалау

№	Индикаторлар	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Халықтың жан басына шаққандағы орташа атаулы ақшалай табыстары, теңге	76 575	83 710	93 135	104 282	114 995 ¹)
2	Атаулы ақшалай табыстардың индексі, %	113,7	109,3	111,3	112,0	110,3 ¹⁾
3	Нақты ақшалай кірістер индексі, %	99,3	101,8	105,0	106,4	103,3 ¹⁾

1) Алдын ала деректер

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

8 -кесте. 2016 – 2020 жылдардағы халықтың өмір сүру деңгейінің индикаторлары

№	Индикаторлар	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен табысы бар халықтың үлесі ¹⁾ (кедейлік деңгейі), %	2,5 ¹⁾	2,7 ¹⁾	4,3 ²⁾	4,3	5,3
	қала	1,2 ¹⁾	1,2 ¹⁾	2,5 ²⁾	2,7	3,7
	ауыл	4,2 ¹⁾	4,6 ¹⁾	6,7 ²⁾	6,6	7,6
2	Табысы азық-түлік себетінің құнынан төмен халықтың үлесі ¹⁾ , %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
	қала	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
	ауыл	0,1	0,3	0,2	0,2	0,2
3	Кедейлік тереңдігі ¹⁾ , %	0,4	0,4	0,7	0,7	0,8
4	Кедейліктің өткірлігі ¹⁾ , %	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
5	Үй шаруашылықтарының табыстары (тұтынуға пайдаланылған), орта есеппен жан басына шаққанда, теңге	4 419 198	4 861 19	5 322 4	5 742 7	6 135 8
	қала	4 902 3	5 465 9	6 003 4	6 448 3	6 759 1
	ауыл	3 773 1	4 050 2	4 391 9	4 752 9	5 239 8
6	Тұтынуға пайдаланылған табыстардың ең төмен күнкөріс деңгейімен арақатынасы, %	204,5	204,4	196,6	195,7	185,8
	Халықтың ақшалай шығыстары орташа жан басына шаққанда, теңге	4 184 7	4 631 9	5 119 8	5 579 1	5 970 1

7	қала	48 138	53 753	59 296	64 128	67 229
	ауыл	33 415	36 331	40 132	44 097	48 878
8	Халықтың 10% ең көп қамтамасыз етілген және 10% арақатынасы (қорлар коэффициенті), есе	5,6	5,9	6,0	6,0	5,9
9	Кірістердің шоғырлану коэффициенті (Джини индексі)	0,278	0,287	0,289	0,290	0,291
10	Үй шаруашылығының орташа мөлшері, адам	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
	қала	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
	ауыл	3,9	4,0	3,9	3,9	3,9
11	Табысы орташа деңгейден 60% - дан төмен халықтың үлесі ³⁾ , %	9,5	10,1	10,0	9,7	9,9
1) Оңтүстік Қазақстан облысының Шымкент қаласына және Түркістан облысына бөлінуіне байланысты 2013 – 2017 жылдардағы деректер қайта есептелді 2) 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап ең төменгі күнкөріс деңгейінің құрылымы өзгерді. Азық-түлік емес тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге шығыстардың тіркелген үлесі ең төмен тұтыну себеті құнының 45 %-ы мөлшерінде белгіленген (ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2017 жылғы 7 қыркүйектегі № 296 және ҚР Ұлттық экономика министрінің 2017 жылғы 9 қазандағы № 354 бірлескен бұйрығы) 3) халықтың тұтынуға пайдаланылған кірістері						

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

I. ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ЖАЛПЫ ШАРАЛАР

9-кесте. Қазақстан Республикасындағы АҚУ-дің атына балалардың құқықтарының бұзылуы туралы келіп түскен азаматтардың өтініштері, бірлік:

Көрсеткіштер	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.
Балалардың құқықтарын бұзу туралы азаматтардың барлық өтініштері	71	81	74	68	42
оның ішінде:					
Сот шешімін орындамау (оның ішінде алимент)	22	22	15	9	14
Отбасындағы тәрбие	14	19	2	4	2
Денсаулыққа деген құқығы	6	8	10	5	3
Әлеуметтік қамсыздандыру	5	5	4		1
Білім алу құқығы	8	3	15	4	2
Демалыс/бос уақыт құқығы	6		1		
Тұрғын үй құқықтары	9	6	7	6	1
Құқық қорғау органдарына шағымдар	5	13	11	7	3
Уәкілетті органдарға шағымдар (қорғаншылық органдары)			5	10	7
Зорлық-зомбылық	6	12	6	7	6
Сот шешімімен келіспеу	3	3	4	7	1
Ұлттық белгісі бойынша кемсіту	1				
Сотта мүдделерді білдіру				5	

Құжаттау, тіркеу	1	4	2		4
Ар-ождан бостандығы	1	3	3	4	
Меншік құқығы			1		
Ата-аналардың қарым-қатынасы			4	3	7
Басқалар			1	9	

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

IV. АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАР МЕН БОСТАНДЫҚТАР

10-кесте. Балаларға қол жетімді кітапханалар туралы статистикалық ақпарат

	2005 ж.	2010 ж.	2015 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.
Кітапханалар саны, бірлік	3 664 ¹⁾	4 137 ¹⁾	4 168 ¹⁾	4 100 ¹⁾	4 054 ¹⁾	3 962 ¹⁾
оның ішінде:						
қалалар мен ауыл типіндегі қалалар	639	548	565	554	553	539
ауылды мекендер	3 025	3 589	3 603	3 546	3 501	3423
Кітапханалық қор, млн дана	116,1	117,7	118,1	114,1	112,5	112,1 ²⁾
оның ішінде:						
қалалар мен ауыл типіндегі қалалар	89,4	86,7	87,4	-	-	-
ауылды мекендер	26,7	31,0	30,7	-	-	-
Кітапхана қызметін пайдаланушылар саны, адам	4,0	4,4	5,0	5,1	5,3	5,2
Олардың ішінен пайдаланушы балалар, млн адам	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,6

1) Балаларға арналған кітапханалар бойынша мәліметтер құрастырылмайды, жалпы кітапханалар санына кірген.

2) Балаларға арналған кітапхана қорының жай-күйі туралы деректер барлық бұқаралық кітапханалар бойынша келтірілген.

Дереккөзі: ҚР БҒМ деректері

11-кесте. 6-15 жастағы балалар үшін – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланушылар үлесі, %

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.
Компьютер пайдаланушылары, барлығы	65,3	73,8	76,9	80,8
олардың ішінен:				
қалалық жерлерде тұратындар	68,7	77,0	78,2	83,7
ауылды жерде тұратындар	61,7	70,3	75,4	77,5
оның ішінде:				
ұлдар	66,6	71,0	77,9	81,1
қыздар	63,9	69,7	75,8	80,6
Интернет пайдаланушылар, барлығы	62,1	67,9	72,9	75,0
олардың ішінен:				

қалалы жерлерде тұратындар	67,3	67,4	75,7	78,0
ауылды жерде тұратындар	56,6	68,3	69,8	71,5
оның ішінде:				
ұлдар	63,5	64,9	73,4	75,0
қыздар	60,7	63,0	72,5	75,0

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

12-кесте. Негізгі қызметтерді ұсынатын мектептердің үлесі қызмет түрлері бойынша бөліністе, %

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.
4 мбит/с және одан жоғары жылдамдықпен Интернетке қол жеткізумен қамтамасыз етілген мектептердің үлесі	34,6	62,6	89,5	94,1

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

V. БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

13-кесте. 2019 – 2020 жылдардағы ерте некелер

№	Өңір атауы	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Ақмола	65	76	49
2	Ақтөбе	36	39	47
3	Алматы	147	123	141
4	Атырау	80	58	78
5	Шығыс Қазақстан	80	83	96
6	Жамбыл	87	92	91
7	Батыс Қазақстан	32	39	32
8	Қарағанды	95	119	83
9	Қостанай	59	48	50
10	Қызылорда	39	35	36
11	Маңғыстау	75	72	56
12	Павлодар	60	56	56
13	Солтүстік Қазақстан	44	51	38
14	Түркістан	62	56	60
15	Алматы қ.	54	59	42
16	Нұр-Сұлтан қ.	37	40	28
17	Шымкент қ.	0	29	14
	Қазақстан Республикасы	1052	1075	997

Ақпарат көзі: ҚР СЖРА ҰСБ

VI. ОТБАСЫЛЫҚ ОРТА ЖӘНЕ БАЛАМА КҮТІМ

14-кесте. Қолайсыз отбасылардың, ондағы балалардың саны туралы мәліметтер

Өңірлер	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.

Ақмола облысы	1468/ 1306	1178/ 1066	998/ 1048	798/ 911	701/888
Ақтөбе облысы	432/ 771	416/ 820	380/ 641	459/ 853	390/559
Алматы облысы	1045/ 1971	869/ 1747	950/ 1878	936/ 1899	684/897
Атырау облысы	226/ 458	193/ 410	186/ 393	182/ 386	161/341
ШҚО	978/ 1308	621/ 822	618/ 787	526/ 737	613/993
Жамбыл облысы	716/ 1021	540/ 809	518/ 818	413/ 734	275/403
БҚО	257/ 451	269/ 481	260/ 429	217/ 402	205/402
Қарағанды облысы	1187/ 2312	892/ 1345	890/ 1336	918/ 1419	741/1446
Қостанай облысы	1662/ 2094	1711/ 2227	1271/ 1767	1160/ 2370	969/2006
Қызылорда облысы	182/ 275	148/ 233	107/ 171	86/ 108	74/95
Маңғыстау облысы	235/ 453	173/ 344	170/ 345	164/ 288	164/286
Павлодар облысы	603/ 904	652/ 1178	483/ 724	477/ 719	313/447
СҚО	337/ 443	264/ 368	237/ 121	226/ 318	291/395
ОҚО	1222/ 1842	1428/ 1874	-	-	
Түркістан облысы	-	-	496/ 856	578/ 1168	527/895
Нұр-Сұлтан қ.	258/380	194/ 377	184/ 351	203/ 384	211/405
Алматы қ.	907/ 1174	910/ 1180	883/ 1125	762/ 969	682/867
Шымкент қ.	-	-	555/ 1342	238/ 329	208/342
Барлығы	11715/ 17163	10458/ 15281	9186/ 14132	8343/ 13994	7210/ 11670

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

15-кесте. Ата-ана құқықтарынан айыру жөніндегі сот шешімдерін орындау

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Ата-ана құқықтарынан айыру туралы шешім шығарумен қаралды	2 298	2 514	2 220	2 181	2006
Ата-ана құқықтарынан айыру туралы істер бойынша қанағаттандырылған талап қоюлар саны	2 107	2 202	1 829	1 636	1240
Қанағаттандырылған талаптардың үлес салмағы, %	91,7	87,6	82,4	75,0	61,8

Дереккөз: ҚР ЖС деректері

16-кесте. Балаларды күтіп-бағуға қатысты азаматтық істер саны бойынша статистика

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Талап арыздар бойынша кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағуға алименттерді өндіріп алу туралы	7117	7256	6330	6917	6228
Бұйрық өндірісі істері бойынша кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағуға алименттерді өндіріп алу туралы	40192	42080	41516	54112	36653

Дереккөз: ҚР ЖС деректері

17-кесте. Балаларды күтіп-бағуға қатысты қылмыстық құқық бұзушылықтар саны бойынша статистика

						2016- 2020 жж
--	--	--	--	--	--	------------------

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	барлығы
Балаларды бағып-күтуге арналған қаражатты төлеу жөніндегі міндеттерді орындамау, еңбекке жарамсыз ата-аналарды, еңбекке жарамсыз жұбайын (зайыбын) бағып-күтуге арналған қаражатты төлеуден жалтару (139-бап)	471	554	257	287	335	1904

Дереккөз: ҚР БП ҚСАЕАК

18-кесте. Жетім балалар және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар

№	Өңірлер	2016 ж.				2020 ж.			
		барлығы	орналасудың отбасылық түрімен қамтылғандар	интернат мекемелерінде	%	всего	орналасудың отбасылық түрімен қамтылғандар	интернат мекемелерінде	%
	ҚР	28419	21183	7236	25,46	23410	19156	4254	18,17
1	Ақмола	1995	1627	368	18,45	1552	1348	204	13,14
2	Ақтөбе	1130	940	190	16,81	893	825	68	7,61
3	Алматы	3104	2568	536	17,27	2707	2368	339	12,52
4	Атырау	605	478	127	20,99	532	452	80	15,04
5	ШҚО	3009	2062	947	31,47	2434	1721	713	29,29
6	Жамбыл	1540	1287	253	16,43	1359	1236	123	9,05
7	БҚО	954	763	191	20,02	807	708	99	12,27
8	Қарағанды	3608	2334	1274	35,31	2590	1951	639	24,67
9	Қостанай	2483	1580	903	36,37	1978	1453	525	26,54
10	Қызылорда	973	866	107	11,00	844	758	86	10,19
11	Маңғыстау	580	484	96	16,55	486	431	55	11,32
12	Павлодар	1784	1213	571	32,01	1535	1186	349	22,74
13	СҚО	1431	945	486	33,96	956	807	149	15,59
14	Түркістан*	2702	2278	424	15,69	1654	1446	208	12,58
15	Нұр-Сұлтан қ.	1541	1221	320	20,77	858	697	161	18,76
16	Алматы қ.	980	537	443	45,20	1325	1050	275	20,75
17	Шымкент қ.			-		900	719	181	20,11

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

19-кесте. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдар тәрбиеленушілерінің сипаттамалары

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың жалпы саны	7 236	6223	5 044	4 606	4 254
Жынысы бойынша: ұлдар	4 064	3 530	2 790	2 277	2 312
қыздар	3 172	2 693	2 254	2 329	1 942
Ұлты бойынша: қазақтар	1 847	1 501	1 225	985	1 123

орыстар	4 084	3 534	2 907	2 497	2 209
басқа ұлттар	1 305	1 188	912	1 124	922
Жасы бойынша: 0-2 жас	495	361	302	124	176
3-6 жас	810	614	296	317	359
7-18 жас	5 931	5 248	4 446	4 165	3 719
Әлеуметтік мәртебесі бойынша: жетімдер	1 269	113	889	693	758
ата-ана құқықтарынан айырылған	3 349	3 153	2 781	2 449	2 382
ата-ана құқығынан бас тартты	696	513	407	387	272
тастап кетті	436	283	250	169	119
сот әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп таныды	60	38	29	29	33
сот қайтыс болды деп таныды	11	13	5	5	12
сотпен із-тозсыз жоғалғандар деп танылған	159	154	135	135	111
ата-ана құқықтары шектеулі	350	261	181	254	256
қамау орындарында	210	179	115	107	103
іздеуде	357	259	139	132	99
ұзақ емдеуде	83	72	48	55	40
ата-ана қамқорлығының болмауының өзге де жағдайлары	256	185	65	191	69

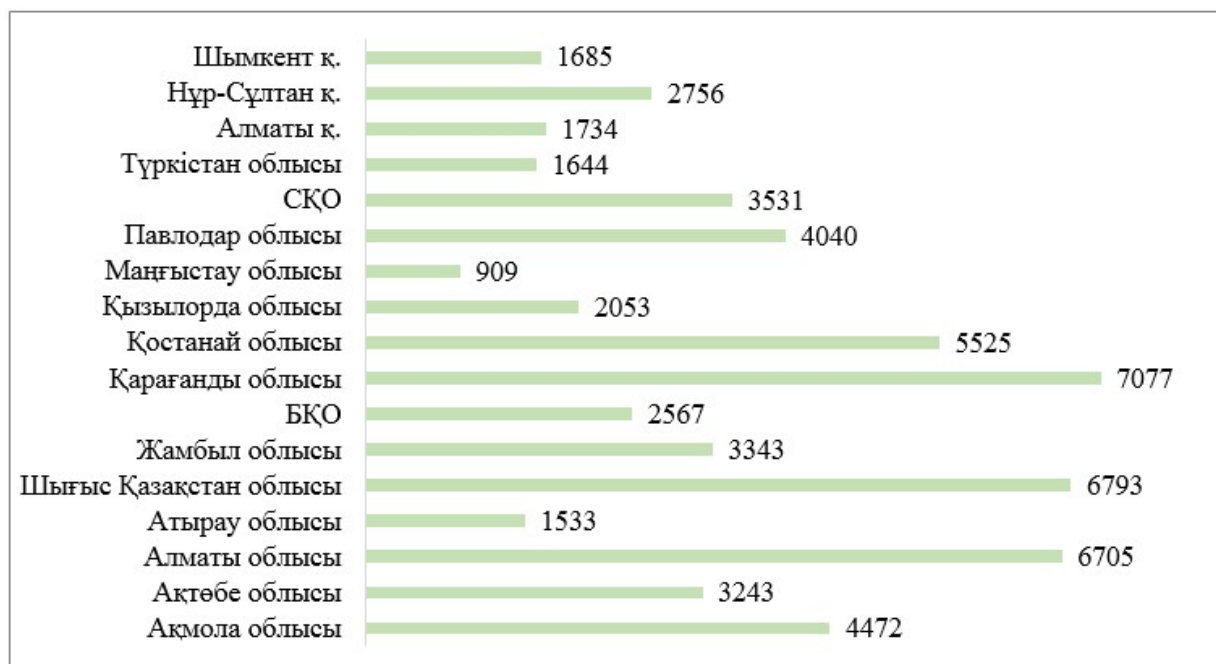
Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

20-кесте. Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдар желісі мен контингенті

Жыл	білім беру жүйесі		денсаулық сақтау жүйесі		әлеуметтік қорғау жүйесі	
	желі	балалар саны	желі	балалар саны	желі	балалар саны
2010 ж.	166	11612	25	1586	19	854
2015 ж.	106	6436	23	828	17	802
2020 ж.	60	3336	20	272	18	646

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

1-диаграмма. 2021 жылғы 1 қаңтарға тұрғын үй алуға кезекте тұрған жетім балалар мен ата-ананың қамқорлығынсыз қалған балалар қатарындағы азаматтардың саны

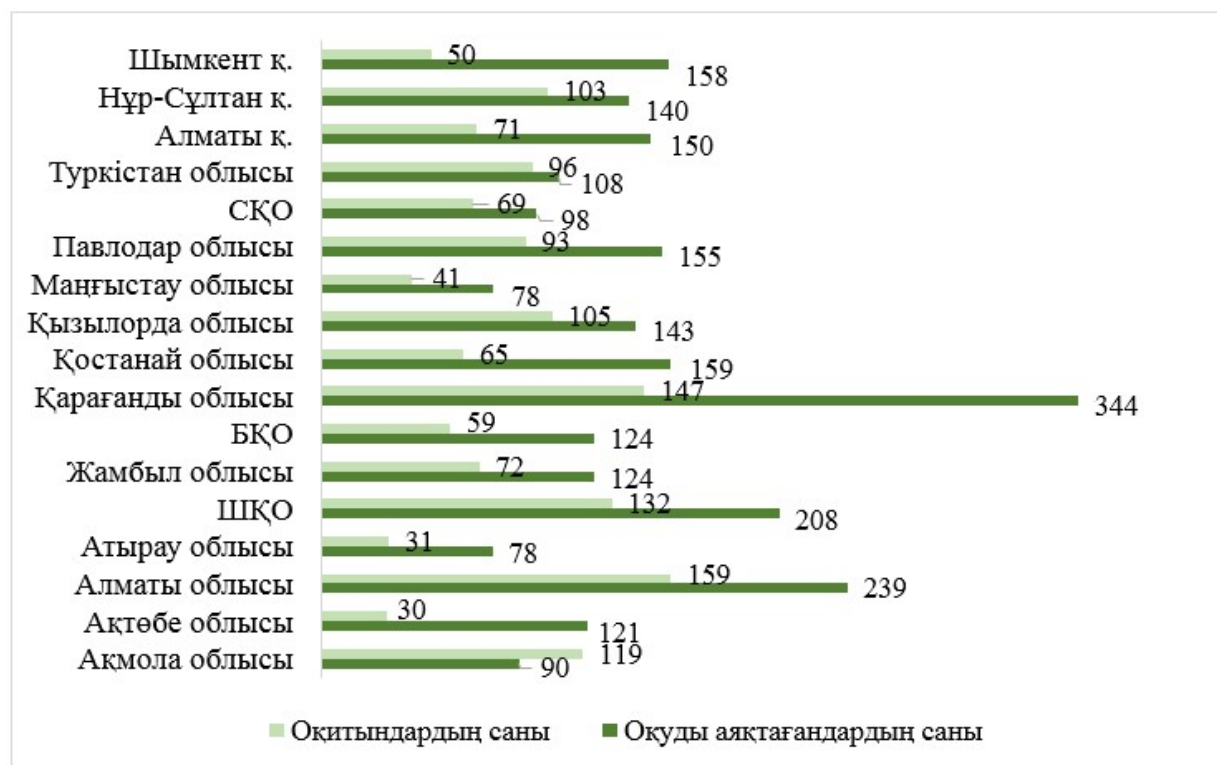
Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

21-кесте. 2017 – 2020 жылдары тұрғын үй алған жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың саны

№	Өңір	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Ақмола облысы	50	41	107	55
2	Ақтөбе облысы	28	130	89	19
3	Алматы облысы	59	62	66	45
4	Атырау облысы	45	71	58	62
5	Шығыс Қазақстан облысы	57	103	79	48
6	Жамбыл облысы	44	60	65	7
7	Батыс Қазақстан облысы	99	55	69	30
8	Қарағанды облысы	35	23	124	52
9	Қостанай облысы	29	101	55	3
10	Қызылорда облысы	46	11	66	77
11	Маңғыстау облысы	53	40	70	17
12	Павлодар облысы	89	51	35	143
13	Солтүстік Қазақстан облысы	75	39	34	21
14	Түркістан облысы	220	44	201	62
15	Алматы қ.	175	12	114	69
16	Нұр-Сұлтан қ.	51	42	122	114
17	Шымкент қ.	-	189	108	46
	Барлығы	1155	1074	1462	870

Дереккөз: ҚР ИИДМ деректері

2-диаграмма. 2020 жылы асырап алушы ата-аналар мектептерінде оқудан өткен адамдардың саны

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

22-кесте. Бала асырап алу және бала асырап алуды жою жөніндегі әкімшілік істің статистикасы

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Баланы асырап алу туралы	2916	2696	2743	2861	2234
Асырап алуды жою туралы	120	159	134	222	181

Дереккөз: ҚР ЖС деректері

VII. МҮГЕДЕКТІК, БАЗАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУ

23-кесте. 0-ден 17 жасқа дейінгі мүгедек балалардың саны, адам

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.
Жыл соңына тіркелген мүгедек балалардың жалпы саны	79 662	83 462	86 956	91 573
оның ішінде				
ұлдар	45 077	47 484	49 695	52 572
қыздар	34 525	35 978	37 261	39 001
Жыл ішінде алғаш рет мүгедек балалар деп танылғандардың жалпы саны	11 424	11 609	11 815	12 916
оның ішінде				

ұлдар	6 376	6 622	6 736	7 434
қыздар	5 048	4 987	5 079	5 482

Дереккөз: ҚР Еңбекминінің деректері

24-кесте. Мүгедектігі бойынша мемлекеттік леуметтік жәрдемақы алатын мүгедектігі бар балалардың саны

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Мүгедектігі бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы алатын мүгедек балалардың саны (жыл соңына), адам	8 0 093	8 3 672	8 6 819	9 0 717	9 3 421
оның ішінде:					
16 жасқа дейінгі мүгедек балалар	7 2 311	7 5 544	7 8 300	8 1 730	8 3 626
16 жастан 18 жасқа дейінгі мүгедек балалар	7 782	8 128	8 519	8 987	9 795
Мүгедектігі бойынша тағайындалған мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылардың орташа мөлшері, айына теңге					
оның ішінде:					
16 жасқа дейінгі мүгедек балалар	2 9 946	3 2 042	3 9 598	4 1 578	4 5 736
16 жастан 18 жасқа дейінгі мүгедек балалар					
1 топ	4 0 690	4 3 538	5 4 306	5 7 021	6 2 723
2 топ	3 3 146	3 5 466	4 4 972	4 7 220	5 1 943
3 топ	2 6 060	2 7 884	3 3 941	3 5 638	3 9 202

Дереккөз: ҚР Еңбекминінің деректері

25-кесте. Науқас балаларға арналған жыл соңындағы төсек саны

	2016 ж.			2020 ж.			Өзгерістер
	Науқас балаларға арналған төсек саны	Балалар саны	Бір төсекке балалар саны	Науқас балаларға арналған төсек саны	Балалар саны	Бір төсекке балалар саны	
Қазақстан Республикасы	18 559	5 460 449	294	20 899	6 295 590	301	25
Ақмола	874	199 588	228	816	206 603	253	-23
Ақтөбе	719	252 910	352	912	299 873	329	10
Алматы	1 508	638 168	423	1 740	753 539	433	-6
Атырау	587	212 767	362	712	253 333	356	15
Б а т ы с Қазақстан	637	178 701	281	689	203 852	296	42
Жамбыл	1 262	407 290	323	1 212	442 276	365	-23
Қарағанды	1 452	364 954	251	1 691	385 324	228	-10
Қостанай	829	205 331	248	869	206 996	238	18
Қызылорда	803	282 579	352	851	315 081	370	54
Маңғыстау	572	235 911	412	625	291 145	466	26

Павлодар	850	189 587	223	810	201 681	249	-13
Солтүстік Қазақстан	655	136 499	208	690	134 454	195	-52
Түркістан**)	2 860	1 140 968	399	2 564	889 872	347	7
Шығыс Қазақстан	1 242	349 892	282	1 276	369 062	289	73
Нұр-Сұлтан қаласы	1 747	258 611	148	1 803	398 480	221	-2
Алматы қаласы	1 962	406 693	207	2 576	527 739	205	25
Шымкент қаласы				1 063	416 280	392	-23

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

26-кесте. Қазақстандағы балалар суицидінің көрсеткіштері

	2016 ж.			2017 ж.			2018 ж.			2019 ж.			2020 ж.		
	Бар.	ер.	әйел	бар-ғы	ер.	әйел	Барл.	ер.	әйел	Барл.	ер.	әйел	Барл.	ер.	әйел
балалар, о.і.	175	115	60	167	97	70	178	120	58	179	120	59	144	91	53
5 жастан 14 жасқа дейін	64	46	18	69	45	24	74	54	20	68	47	21	59	36	23
15 жастан 17 жасқа дейін	111	69	42	98	52	46	104	66	38	111	73	38	85	55	30

Дереккөз: ҚР БП ҚСАЕАК

27-кесте. Ерте жүктіліктің тіркелген жағдайларының саны, 2017-2020 жылдар

№	Өңірлер	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Қазақстан Республикасы	4748	4727	4805	3162
2	Ақмола облысы	179	168	168	101
3	Ақтөбе облысы	85	85	85	108
4	Алматы облысы	804	820	811	417
5	Атырау облысы	178	154	115	169
6	Шығыс Қазақстан облысы	305	404	354	199
7	Жамбыл облысы	82	84	83	231
8	Батыс Қазақстан облысы	72	393	340	81
9	Қарағанды облысы	395	371	429	239
10	Қостанай облысы	258	255	179	126
11	Қызылорда облысы	277	169	169	137
12	Маңғыстау облысы	185	191	408	209
13	Павлодар облысы	136	108	101	123
14	Солтүстік Қазақстан облысы	129	207	186	101
15	Түркістан облысы	1041	709	835	545
16	Алматы қ.	380	247	157	65
17	Нұр-Сұлтан қ.	242	269	221	139
18	Шымкент қ.	0	93	164	172

Дереккөз: ҚР ДСМ деректері

28-кесте. Осы жас тобындағы 1000 туылғанға шаққанда 15-тен 19 жасқа дейінгі жасөспірім қыздар арасында туу көрсеткіші

	2016 ж.			2017 ж.			2018 ж.			2019 ж.		
	барлық халық	оның ішінде		барлық халық	оның ішінде		барлық халық	оның ішінде		барлық халық	оның ішінде	
		қала халқы	ауыл халқы		қала халқы	ауыл халқы		қала халқы	ауыл халқы		қала халқы	ауыл халқы
Қазақстан Республикасы	28,1	25,18	31,12	24,9	22,38	27,56	23,9	21,06	26,99	23,17	20,59	26
Ақмола	26,03	25,88	26,13	24,91	23,27	26,14	21,52	19,88	22,74	21,55	19,76	22,87
Ақтөбе	25,87	30,06	20,72	21,33	25,46	15,85	17,65	18,83	15,54	18,02	19,95	14,49
Алматы	35,02	37	34,45	29,72	33,22	28,74	28,73	31,06	28,1	27,28	30,27	26,49
Атырау	35,11	40,15	31,33	30,99	33,22	29,29	28,15	28,76	57,58	25,91	24,34	27,53
Батыс Қазақстан	26,18	25,7	26,59	20,48	19,06	21,78	20,88	20,66	21,1	18,7	19,1	18,35
Жамбыл	41,09	31,94	46,59	35,47	26,83	40,52	36,61	29,38	40,8	33,66	27,77	37,02
Қарағанды	24,05	23,86	24,61	20,46	20,32	20,88	20,41	20,1	21,36	19,86	19,2	21,86
Қостанай	24,56	22,09	26,54	20,1	16,93	22,7	18,63	14,14	22,51	18,48	15,33	21,61
Қызылорда	21,58	22,54	20,97	19,8	21,3	18,82	20,61	20,81	20,48	18,95	19,44	18,64
Маңғыстау	42,25	40,1	43,48	39,81	41,15	39,06	35,04	36,41	34,27	33,98	29,86	36,34
Павлодар	25,18	23,25	28,69	22,08	19,34	27,14	29,52	36,67	27,93	18,24	16,52	21,43
Солтүстік Қазақстан	26,13	21,91	28,57	20,54	17,26	22,43	18,47	16,43	22,26	19,15	16,43	20,7
Оңтүстік Қазақстан (Түркістан)	31,77	31,74	31,8	30	31,09	29,26	19,49	16,67	21,07	31,97	45,85	28,85
Шығыс Қазақстан	22,96	23,77	22,03	20,39	20,18	20,06	19,52	19,48	19,57	17,18	16,49	18,04
Нұр-Сұлтан қ.	18,71	18,71		14,99	14,99		14,99	14,99		11,65	11,65	
Алматы қ.	13,5	13,5		12,75	12,75		12,28	12,28		12,39	12,39	
Шымкент қ.							24,31	24,31		25,37	25,37	

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

29-кесте. 2016-2020 жылдардағы балалар маскүнемдігі мен нашақорлығы

	2016 ж.		2017 ж.		2018 ж.		2019 ж.		2020 ж.	
	Жалпы саны	100 мың тұрғынға есептегенде	Жалпы саны	100 мың тұрғынға есептегенде	Жалпы саны	100 мың тұрғынға есептегенде	Жалпы саны	100 мың тұрғынға есептегенде	Жалпы саны	100 мың тұрғынға есептегенде
Маскүнемдік		9,1	.	5,9	215	4,1	185	3,1	153	2,3
Нашақорлық		2,8		2,7	506	2,2	364	1,7	258	1,2
Барлығы		14,8		11,3	721	8,2	549	6	411	3,9

Дереккөз: ҚР ДСМ деректері

30-кесте. Бала туғанда берілетін жәрдемақы алушыларды қамту және бюджет шығыстарының серпіні

№	Көрсеткіш	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Бала тууға жәрдемақы алғандар саны, мың адам	388,6	394,8	400,1	430,7
2	Төленген жәрдемақылардың жалпы сомасы, млрд теңге	35,3	40,7	43,8	52,3

Дереккөз: ҚР Еңбекминінің деректері

31-кесте. Күтім бойынша жәрдемақы алушыларды қамту және бюджет шығыстарының серпіні

№	Көрсеткіш	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
1	Бала күтімі бойынша жәрдемақы алғандар саны, мың адам	145,7	125,8	138,5	121
2	Төленген жәрдемақылардың жалпы сомасы, млрд теңге	32,6	29,9	34,7	31,7

Дереккөз: ҚР Еңбекминінің деректері

3-диаграмма. Табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасынан төмен халықтың үлесі және АӘК алушылардың үлесі, %

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ-ның және ҚР Еңбекминінің деректері

32-кесте. 2020 жылғы 1 қазандағы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының желісі мен контингенті

№	Өңір	мектепке дейінгі ұйымдар желісі			мектепке дейінгі ұйымдардың контингенті
		М Д Б барлығы	Бала бақшалар	Шағын орталықтар	
1	Қазақстан Республикасы барлығы	10650	6959	3691	885033
2	Ақмола облысы	601	248	353	32957
3	Ақтөбе облысы	546	386	160	42926
4	Алматы облысы	1201	868	333	91523

5	Атырау облысы	331	204	127	34004
6	Батыс Қазақстан облысы	515	287	228	30463
7	Жамбыл облысы	547	411	136	56560
8	Қарағанды облысы	533	243	290	48234
9	Қостанай облысы	579	188	391	31228
10	Қызылорда облысы	665	575	90	44231
11	Маңғыстау облысы	311	278	33	37254
12	Павлодар облысы	376	154	222	33456
13	Солтүстік Қазақстан облысы	483	82	401	18373
14	Түркістан облысы	1413	1277	136	152173
15	Шығыс Қазақстан облысы	792	347	445	56978
16	Нұр-Сұлтан қ.	408	365	43	50933
17	Алматы қ.	825	589	236	65108
18	Шымкент қ.	524	457	67	58632

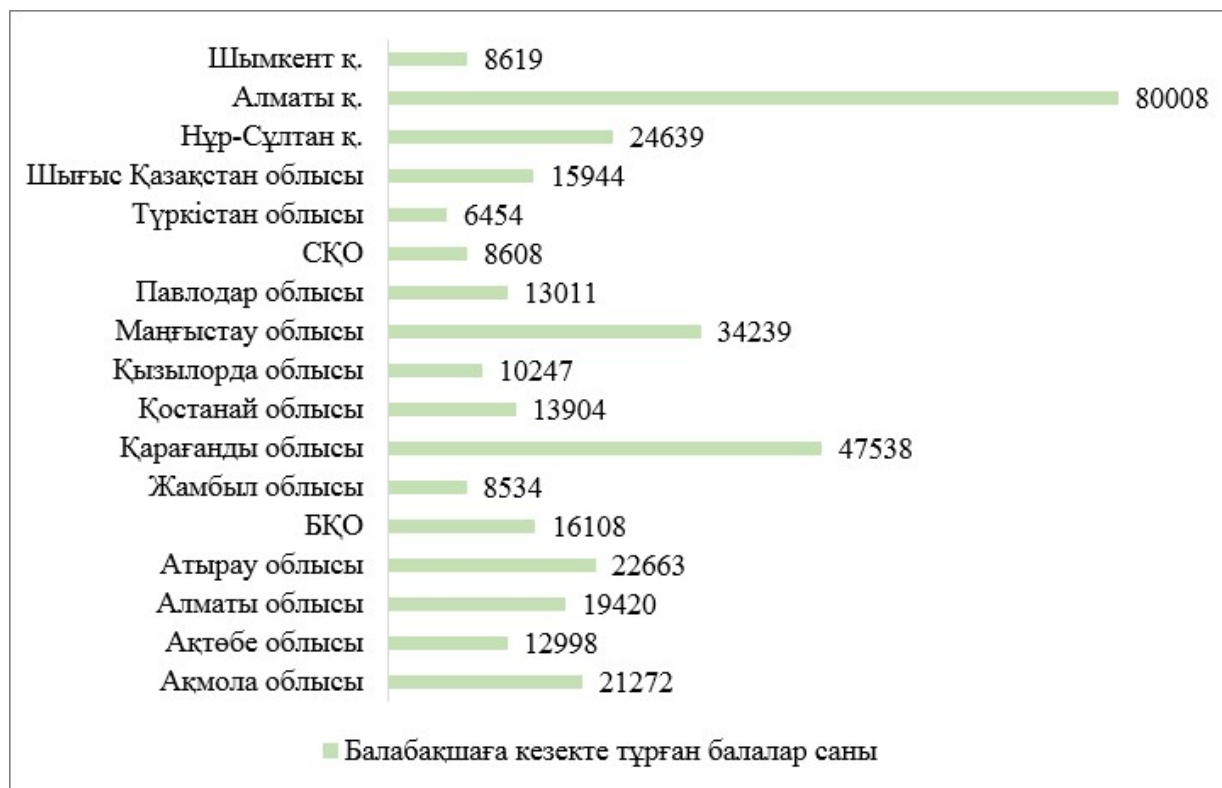
Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

33-кесте. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінің негізгі көрсеткіштері (2016-2020 жж.)

Көрсеткіштердің атауы	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
МДББҰ барлығы, о.і.	9 410	9 828	10 314	10 562	10 650
-бала бақшалар	4 915	5 608	6 159	6 623	6 959
-шағын орталықтар	4 495	4 220	4 155	3 939	3 691
Барлық балалар, о.і.	807 170	862 305	880 896	892 883	885 033
-бала бақшаларда	637 414	707 394	740 734	771 396	780 293
-шағын ортаықтарда	169 756	154 911	140 162	121 487	104 740
1 жастан 3 жасқа дейінгі балаларды қамту,%	21,3	24,4	31,7	44,8	47,8
3 жастан 6 жасқа дейінгі балаларды қамту, %	85,8	90,5	95	98,0	98,7

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

4-диаграмма. 2020 жылғы 1 қазанға арналған балабақшаларға кезек, адам

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

34-кесте. Арнайы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының желісі және балалар контингенті

Өңір	Арнайы балабақшалар			Жалпы үлгідегі балабақшалардағы арнайы топтар		
	барлығы	ондағы топтар	ондағы балалар	МДББҰ арнайы топтар	ондағы арнайы топтар	ондағы балалар
ҚР бойынша барлығы	42	335	4229	217	534	8229
Ақмола	0	0	0	18	35	458
Ақтөбе	4	39	509	11	22	282
Алматы	0	0	0	13	27	520
Атырау	1	8	100	6	6	53
Батыс Қазақстан	0	0	0	11	22	232
Жамбыл	0	0	0	14	56	1302
Қарағанды	1	10	162	27	107	1486
Қостанай	1	5	36	13	25	297
Қызылорда	0	0	0	9	24	418
Маңғыстау	2	20	185	0	0	0
Павлодар	7	44	547	2	10	120
Солтүстік Қазақстан	0	0	0	6	13	141

Түркістан	0	0	0	27	63	1330
ШҚО	7	52	750	12	22	277
Нұр-Сұлтан қ.	2	23	241	35	79	989
Алматы қ.	12	88	1166	10	19	264
Шымкент қ.	5	46	533	3	4	60

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

35-кесте. 7-10 жастағы балаларды бастауыш біліммен қамту коэффициенті және ҚР орта біліммен қамтудың жалпы коэффициенті, %

Көрсеткіштер	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Бастауыш біліммен қамтудың таза коэффициенті (7-10 жас аралығындағы балалар)					
Барлығы	98,8	99,0	98,9	99,6	99,8
оның ішінде:					
ұлдар	99,5	99,9	99,8	99,4	99,6
қыздар	98,1	98,2	98,1	99,8	99,9
Орта біліммен қамтудың жалпы коэффициенті					
Барлығы	105,8	105,9	106,2	104,6	105,4
оның ішінде:					
ұлдар	106,2	106,4	106,8	104,6	105,5
қыздар	105,3	105,5	105,6	104,6	105,4

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

36-кесте. Жалпы Қазақстанның жалпы білім беретін мектептеріндегі және облыстар бөлінісіндегі оқушылар мен педагогтердің арақатынасы

Өңір	2016/17 жж.			2020/21 жж.		
	Жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің саны	Жалпы білім беретін мектептердегі оқушылар саны	Оқушылар / педагогтар қатынасы	Жалпы білім беретін мектеп педагогтерінің саны	Жалпы білім беретін мектептердегі оқушылар саны	Оқушылар / педагогтар қатынасы
Ақмола	15 502	117 206	8	16 026	132 325	8
Ақтөбе	16 747	131 741	8	19 134	161 361	8
Алматы	36 503	357 595	10	44 280	435 664	10
Атырау	10 600	110 669	10	12 248	136 729	11
Батыс Қазақстан	14 062	96 830	7	15 476	112 654	7
Жамбыл	23 770	210 392	9	27 438	242 353	9
Қарағанды	20 689	187 614	9	21 443	209 028	10
Қостанай	13 815	104 767	8	14 150	111 873	8
Қызылорда	18 737	143 539	8	21 681	171 547	8
Маңғыстау	10 098	122 286	12	13 566	160 107	12
Павлодар	13 179	98 521	7	13 569	113 507	8
Солтүстік Қазақстан	12 435	72 622	6	12 109	74 789	6

Түркістан	23 045	440 261	19	58 574	501 414	9
ШҚО	48 296	183 805	4	24 187	198 003	8
Нұр-Сұлтан қ.	8 388	135 633	16	11 993	194 928	16
Алматы қ.	18 589	240 381	13	22 763	298 520	13
Шымкент қ.	14 712	176 721	12	18 029	226 545	13
Барлығы	319 167	2 930 583	9	366 666	3 481 347	9

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

37-кесте. Оқыту тілдері бойынша жалпы білім беретін мектептер саны

Өңір	барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде	қазақ тілінде		орыс тілінде		өзбек тілінде		ұйғыр тілінде		басқа тілдерде	
			барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде	барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде	барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде	барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде	барлығы	оның ішінде ауылдық жерлерде
Ақмола	572	470	159	139	189	161	-	-	-	-	-	-
Ақтөбе	422	282	270	197	27	18	-	-	-	-	-	-
Алматы	793	681	445	406	17	12	-	-	5	3	-	-
Атырау	208	128	140	107	5	2	-	-	-	-	-	-
Батыс Қазақстан	388	314	257	228	34	20	-	-	-	-	-	-
Жамбыл	467	358	314	267	12	1	1	-	-	-	-	-
Қарағанды	535	299	225	172	109	38	-	-	-	-	-	-
Қостанай	507	407	118	100	272	213	-	-	-	-	-	-
Қызылорда	314	236	278	225	4	2	-	-	-	-	-	-
Маңғыстау	163	103	131	99	6	1	-	-	-	-	-	-
Павлодар	367	273	135	109	63	47	-	-	-	-	-	-
Солтүстік Қазақстан	480	416	114	102	267	233	-	-	-	-	-	-
Түркістан	930	801	706	630	8	3	5	4	-	-	-	-
ШҚО	677	494	336	284	155	96	-	-	-	-	-	-
Нұр-Сұлтан қ.	133	-	32	-	20	-	-	-	-	-	1	-
Алматы қ.	300	-	82	-	99	-	-	-	3	-	3	-
Шымкент қ.	184	-	67	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Барлығы	7440	5262	3809	3065	1287	847	9	4	8	3	4	-

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

ІХ. АРНАЙЫ ҚОРҒАУ ШАРАЛАРЫ

38-кесте. 18 жасқа дейінгі босқын балалар

				Босқындар			

	2016ж	2017ж	2018ж	2019ж
Барлығы				
0-17 жастағы мәжбүрлі көшіп-қонушылар	206	184	176	177
оның ішінде жасы:				
0-5	87	67	59	69
6-17	119	117	117	108
Мәжбүрлі көшіп-қонушылардың жалпы санындағы 0-17 жастағы балалардың үлес салмағы, пайызбен	32,8	31,6	36,4	35,1
Ұлдар				
0-17 жастағы мәжбүрлі көшіп-қонушылар	105	98	92	101
оның ішінде жасы:				
0-5	42	36	29	36
6-17	63	62	63	65
Мәжбүрлі көшіп-қонушылардың жалпы санындағы 0-17 жастағы балалардың үлес салмағы, пайызбен	51,0	53,0	52,2	57,1
Қыздар				
0-17 жастағы мәжбүрлі көшіп-қонушылар	101	86	84	76
оның ішінде жасы:				
0-5	50	31	31	33
6-17	51	55	53	43
Мәжбүрлі көшіп-қонушылардың жалпы санындағы 0-17 жастағы балалардың үлес салмағы, пайызбен	49,0	47,0	47,7	42,9

Дереккөз: ҚР ІІМ деректері

39-кесте. Орта білім беру жүйесіндегі босқын балалар, көшіп-қонушы балалар, қандас-балалар

	Көшіп-қонушы балалар	Босқын балалар	Қандас-балалар
ҚР	20 367	689	7637
Ақмола облысы	623	23	247
Ақтөбе облысы	450	6	53
Алматы облысы	4504	145	3205
Атырау облысы	381	39	49
Батыс Қазақстан облысы	331	1	19
Жамбыл облысы	1467	49	313
Қарағанды облысы	784	1	266
Қостанай облысы	782	1	44
Қызылорда облысы	73	0	12
Маңғыстау облысы	1569	43	1024
Павлодар облысы	668	4	216
Солтүстік Қазақстан облысы	508	2	46
Түркістан облысы	1282	142	793
Шығыс Қазақстан облысы	821	6	407

Нұр-Сұлтан қ.	1722	48	245
Алматы қ.	3229	93	260
Шымкент қ.	1173	86	438

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

40-кесте. Орта білім беру саласындағы тілдік ахуалдың негізгі көрсеткіштері

	2018-2019 оқу жылы	2019-2020 оқу жылы	2020-2021 оқу жылы
Қазақ тілінде оқытатын мектептер желісі	3 749	3 721	3733
Қазақ тілінде оқытатын мектептер контингенті	1 387 309	1 446 358	1 505 779
Орыс тілінде оқытатын мектептер желісі	1 195	1 176	1160
Орыс тілінде оқытатын мектептер контингенті	378 735	386 891	394 645
Аралас оқыту тілде оқытатын мектептер желісі	2 046	2 053	2047
Аралас тілде оқытатын мектептер контингенті	1 324 074	1 402 178	1 456 175
Өзбек тілінде оқытатын мектептер желісі	12	12	9
Өзбек тілінде оқытатын мектептер контингенті	8 608	8 343	6 835
Ұйғыр тілінде оқытатын мектептер желісі	11	11	8
Ұйғыр тілінде оқытатын мектептер контингенті	6 074	6 186	5268

Дереккөз: ҚР БҒМ деректері

41-кесте. Бас бостандығынан айыру орындарында отырған кәмелетке толмағандардың жыл соңына саны, адам

	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу колонияларында ұстау-барлығы	44	52	43	43	51
оның ішінде жынысы бойынша:					
әйелдер	6	4	1	1	3
ерлер	38	48	42	42	48
Кәмелетке толмағандар тергеу изоляторларында (тергеу изоляторлары) және түрмелерде, сондай-ақ тергеу изоляторлары мен түрмелерде жұмыс істейтін үй-жайларда ұсталды	63	34	143	94	70
оның ішінде жынысы бойынша:					
әйелдер	0	1	3	3	4
ерлер	63	33	140	91	66
оның ішінде жасы бойынша, жыл:					
14 жастан 16 жасқа дейін, қоса алғанда	4	1	11	9	14
16 жастан 17 жасқа дейін, қоса алғанда	12	13	42	42	19

17 жастан 18 жасқа дейін, қоса алғанда	47	20	90	43	37
оның ішінде болу мерзімі бойынша, жыл:					
1 жылға дейін	63	34	50	41	53

Дереккөз: ҚР ІІМ деректері

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК